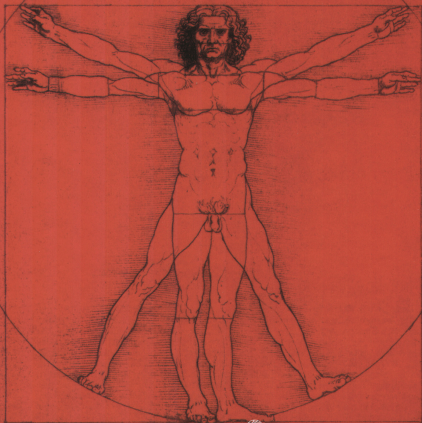
MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

ÎNCEPUTUL PERIOADEI MODERNE

COLECȚIA Financiarul

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

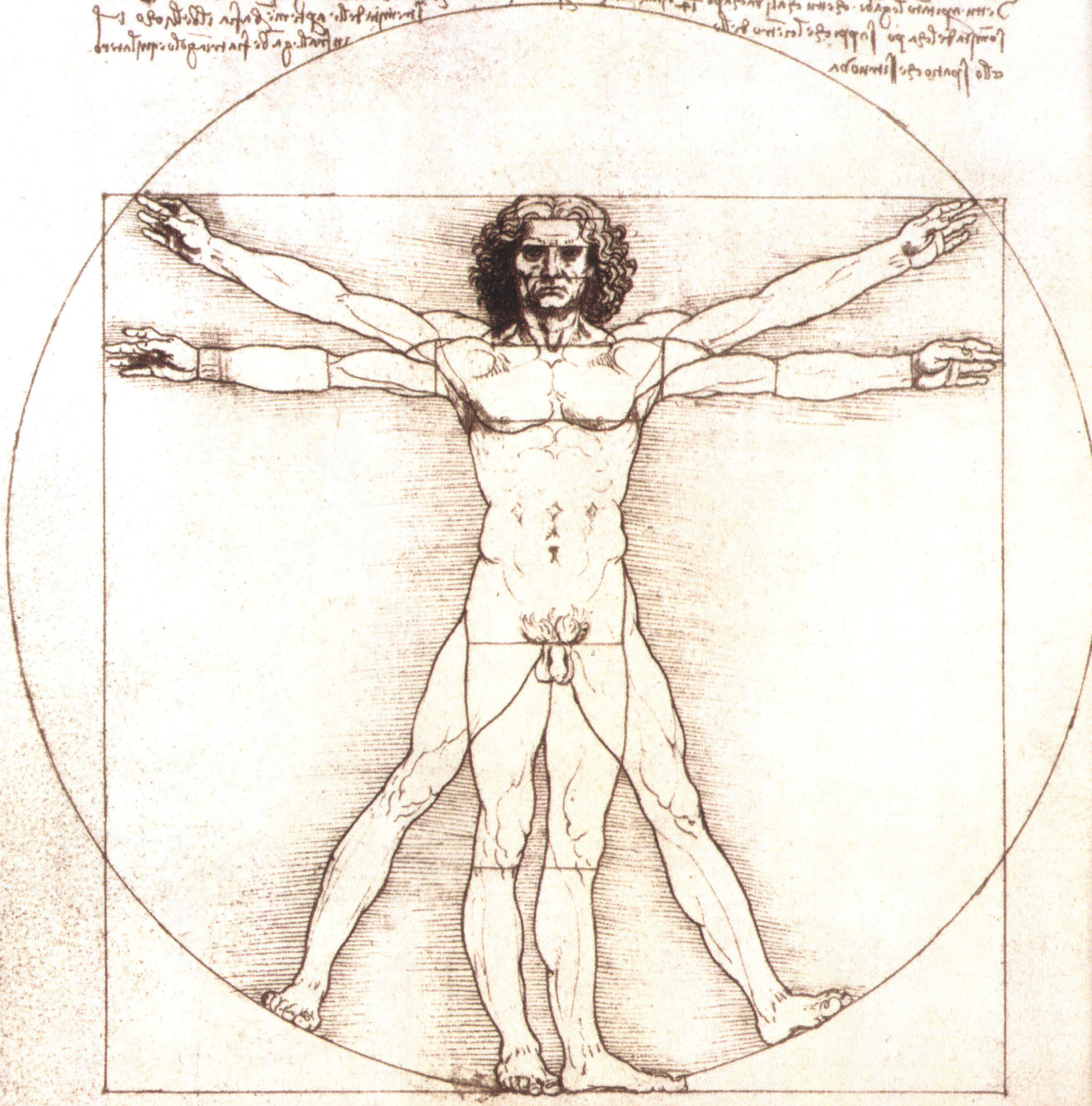
ÎN 7 VOLUME

PREISTORIA • PRIMELE IMPERII
LUMEA ANTICĂ
EVUL MEDIU
ÎNCEPUTUL PERIOADEI MODERNE
EPOCA MODERNĂ
RĂZBOAIELE MONDIALE ŞI PERIOADA INTERBELICĂ
LUMEA CONTEMPORANĂ

COLECŢIA Financiarul 4

Începutul Epocii Moderne

Secolele XVI–XVIII

Epoca Modernă este perioada de după Renaştere care cuprinde trei secole (XVI, XVII şi XVII) numite clasice. Tranziţia de la Evul Mediu la Epoca Modernă este relaţionată în mod convenţional cu evenimente cum ar fi Reforma şi descoperirea *Lumii Noi*, care aduc o nouă perspectivă asupra omului şi a lumii. Umanismul, răspândit în Italia, contribuie, de asemenea, la formarea noii viziuni, odată cu promovarea conştiinţei critice asupra creştinătăţii şi a Bisericii. Reforma duce la disiparea puterii absolute a Bisericii. După Războiul de 30 de Ani, conceptul de imperiu universal devine nul. Începe perioada statului-naţiune, care îşi pune drept scop obţinerea unei puteri politice şi economice capabile să depăşească spaţiul european. America, Africa şi Asia devin regiuni de expansiune pentru europeni.

Proporţiile corpului omenesc, de Leonardo da Vinci (desen, cca 1490), constituie un exemplu edificator al noii viziuni a artiştilor şi oamenilor de ştiinţă renascentişti asupra anatomiei corpului uman.

1 Schimbarea viziunii medievale asupra lumii conform căreia Pământul reprezenta centrul Universului

2 Cărturari umanişti, inclusiv Martin Luther şi Erasm din Rotterdam

3 Hartă cu figurile exploratorilor Columb, Vespucci, Magellan şi Pizarro pe margini

Începutul Epocii Moderne

Perioada Modernă timpurie începe în jurul anului 1500, odată cu restructurarea şi lărgirea viziunii globale ❶ care exista în Evul Mediu: În pofida evenimentelor de cotitură cu valoare de simbol, cum ar fi descoperirea *Lumii Noi* de către Cristofor Columb (1492) şi începutul Reformei (1517), această transformare nu a avut loc abrupt, ci s-a produs treptat pe parcursul întregii perioade.

Umanism şi Renaştere

Începând cu sec. XIV, marii scriitori italieni Dante, Petrarca şi Boccaccio ❺ folosesc modelul oferit de idealurile şi erudiţia cărturarilor Antichităţii. Contrastând cu viziunea globală universală a Evului Mediu, umaniştii (din cuvântul latin *humanitas* – umanitate) plasează omul în centrul concepţiei despre lume. Idealurile din perioada *Renaissance* (din limba franceză: *Renaştere*) se construiesc din contactul cu învăţăturile şi filozofia Antichităţii, fapt care duce la o nouă independenţă a ştiinţelor, la desprinderea filozofiei de dogma creştină şi la o înflorire a artelor. Cărturarii cosmopoliţi, cum ar fi Erasm din Rotterdam, încearcă să unească umanismul cu pietatea creştină, în timp ce de la curtea de Medici din Florenţa şi de la curtea papală din Roma, arta renascentistă şi inovaţiile sale se răspândesc în toată Europa.

5 *Dante, Petrarca şi Boccaccio*, pictură de Giorgio Vasari, sec. XVI

Reforma, Contrareforma şi statele-naţiuni

Chiar înainte ca Martin Luther ❷ să iniţieze Reforma, critica la adresa Bisericii din ce în ce mai laicizate şi mai decăzute în moravuri era tot mai virulentă. De exemplu, Jan Hus (*pag. 204*) din Boemia era un reformator important, care însă a eşuat din cauza rezistenţei aristocraţiei. Spre deosebire de el, în timpul războaielor ţărăneşti, Luther se declară de partea prinţilor, care, în schimb, sprijină Reforma în speranţa că-şi vor spori puterea prin dezvoltarea bisericilor naţionale. Lumea catolică răspunde Reformei cu o reînnoire internă a Bisericii. Un agent important al acestui proces a fost Ordinul iezuit fondat în 1534 de către călugărul spaniol Ignaţiu de Loyola ❹ şi confirmat de papa Paul III. Ordinul iezuit a derulat o activitate misionară şi a combătut mişcările eretice. De asemenea, a coordonat dezvoltarea sistemului educaţional catolic. Contrareforma s-a bazat pe redefinirea catolicismului, în cadrul *Conciliului de la Trent* care a stabilit principiile credinţei catolice, la fel cum *Confesiunea de la Augsburg* a pus bazele credinţei protestante.

4 Ignaţiu de Loyola, fondatorul Ordinului iezuit, sec. XVII

Invenţii şi descoperiri

Răspândirea rapidă a Reformei a fost facilitată de inventarea tiparului ❻, în anul 1445, de către Johann Gutenberg. Astfel comunicarea ideilor noi a fost mult facilitată şi accelerată, fiind tipărite scrieri cu tiraje mari, care puteau fi răspândite oriunde. Descoperirile din domeniul ştiinţelor naturale, cum ar fi cea a universului heliocentric a lui Copernic, în 1597, au revoluţionat viziunea asupra lumii. Setea de descoperiri şi căutarea unor noi căi comerciale contribuie la apariţia exploratorilor şi a călătorilor pe mare ❸. În sec. XV, căutarea căilor maritime spre India îi face pe portughezi să navigheze în jurul Africii; în 1492, Cristofor Columb a debarcat în America; între 1520-1521, Magellan a făcut prima călătorie în jurul lumii. La începutul comerţului mondial şi al colonialismului, statele europene şi-au stabilit hegemonia în multe părţi ale

6 *Johann Gutenberg lângă tipar*, schiţă, sec. XVIII

1445 | Inventarea tiparului
1507 | Teoria universului heliocentric
1530 | Confesiunea de la Augsburg
Sec. XV | Începutul perioadei absolutiste
1492 | Columb debarcă în America
1517 | Începutul Reformei

7 Pavilionul chinez din Sansouci, Potsdam, Germania

8 Newton descoperă gravitaţia, observând un măr în cădere

9 Un salon cultural al burgheziei din Paris, sec. XVIII

lumii. Însă una dintre urmările nefaste ale acestei hegemonii a fost alterarea şi distrugerea a numeroase culturi şi subjugarea multor milioane de oameni, care au fost transformaţi în sclavi. Cu toate acestea, descoperirea noilor societăţi a dus la fascinaţia pentru exotic ❼, mai ales pentru culturile Persiei, Chinei şi Imperiului Otoman. În secolele XVII-XVIII, în Europa au fost aduse elemente ale acestor culturi. În Imperiul Otoman, în Persia, în India Marilor Moguli şi în China dinastiei Manchu, state care se aflau pe culmile puterii şi prosperităţii în secolele XVI-XVIII, nu au avut loc conflicte importante cu europenii, incursiunile acestora fiind tratate cu o oarecare indiferenţă.

Absolutism şi iluminism

În Perioada Modernă timpurie, absolutismul (concentrarea în mâinile prinţilor a puterii nedivizate) a devenit forma de guvernare a multor state. Aceasta se baza pe teoriile formulate în secolele XVI-XVII de către filozofi politici, precum Niccoló Macchiavelli (*pag. 295*), Jean Bodin şi Thomas Hobbes. În aceste tratate sunt dezvoltate concepte cum ar fi *raison d'état* (raţiunea de stat) şi suveranitatea absolută a conducătorului. Instrumentele principale ale puterii prinţilor absolutişti erau armata şi birocraţia administrativă care răspundea doar în faţa monarhului.

11 *René Descartes*, pictură, cca 1640

O formă particulară de absolutism a apărut în combinaţie cu iluminismul sec. XVIII, formă care încerca să aplice în toată societatea atât umanismul, cât şi descoperirile filozofice şi ştiinţifice ale sec. XVII. Încă în sec. XVII, cărturari ca René Descartes ⓫, John Locke, Baruch de Spinoza şi Gottfried Wilhelm Leibniz găsiseră metode de eliberare a gândirii de sub dogma religioasă. Oameni de ştiinţă ca Galileo Galilei şi Isaac Newton ❽ au conturat o nouă viziune asupra lumii, bazată pe cunoştinţele obţinute prin descoperirile ştiinţifice. Marii filozofi iluminişti ai sec. XVIII, Montesquieu şi Voltaire, au promovat libertatea spiritului şi a religiei şi separarea ştiinţei de doctrina religioasă. De asemenea, au cerut o revizuire a metodelor de guvernare, care să pornească de la raţiune şi de la o imagine asupra omului, care să se bazeze pe egalitatea dintre persoane. Filozofii Jean-Jacques Rousseau şi Immanuel Kant ❿ au atacat absolutismul prin critici la adresa politicilor şi instituţiilor Statului şi mai ales a Bisericii.

Prinţii absolutişti iluminaţi au profitat de structurile deja prezente ale Bisericii şi Statului pentru a-şi atinge scopul: binele Statului şi bunăstarea supuşilor. Astfel, centralizarea Statului se accentua, în timp ce influenţa Bisericii, mai ales în şcoală şi în sistemele de educaţie, se diminua. Însă, chiar şi monarhii interesaţi de reformă, cum au fost regele Frederic cel Mare al Prusiei sau împăratul Iosif II, nu erau pregătiţi să-şi lase supuşii, mai ales burghezia care era în plină ascensiune socială, să participe la viaţa politică a ţărilor pe care le conduceau. De exemplu, împărţirea puterilor cerută de filozofii iluminişti nu a fost realizată niciodată.

10 *Immanuel Kant*, pictură, sec. XVIII

Ascensiunea burgheziei

Umanismul şi Reforma au influenţat modul de gândire al clasei de mijloc a Europei, care se îmbogăţise în capitalismul timpuriu. Bogăţia a adus acestei noi clase respect şi o poziţie influentă în societate. Pentru a contrabalansa puterea prinţilor şi a Bisericii, conducătorii absolutişti s-au reorientat către burghezie. Având acces la studii universitare, mulţi reprezentanţi ai clasei de mijloc au reuşit să obţină funcţii în stat. În economia statului au fost promovate comerţul şi afacerile, coordonate de burghezie. De asemenea, ea a început să se impună şi în viaţa culturală ❾. În ciuda acestui fapt, burghezia (numele recunoscut al clasei de mijloc) nu avea acces la procesele politice de luare a deciziilor. Conflictele generate de această contradicţie au culminat cu Revoluţia Franceză din 1789, care, împreună cu Declaraţia de Independenţă a Americii, cu Declaraţia Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului, adoptată la 26 august 1789 în Franţa, au marcat începutul „Perioadei Burgheze" şi venirea la putere a clasei de mijloc.

1534 | Înfiinţarea Ordinului iezuit
1545–1563 | Conciliul de la Trent
Sec. XVII–XVIII | Iluminismul
1776 | Declaraţia de Independenţă a Americii
1789 | Revoluţia Franceză

Imperiul German: Reforma şi consecinţele ei 1517–1609

Cu sprijinul puternicilor prinţi protestanţi, Reforma iniţiată de Martin Luther se extinde rapid în provinciile imperiului. După primele războaie religioase, Pacea de la Augsburg creează o balanţă de putere între catolici şi protestanţi. Cu toate acestea, pacea e instabilă, deoarece nu aduce nici o concesie pentru calvinişti. Astfel, chiar şi după Pacea de la Augsburg apar conflicte cauzate de diferende confesionale. Conflictul se intensifică progresiv şi duce la Războiul de 30 de Ani, în care principii protestanţi din Imperiul Romano-German luptă cu principii catolici şi împărat.

1 *Împăratul Carol Quintul*, pictură de Jakob Seisenegger, 1532

Reforma şi Războiul Ţărănesc

Reforma Bisericii iniţiată de reformatorul religios german Martin Luther e radicală, fiind asociată cu cererile revoluţionarilor.

3 *Martin Luther*, pictură, 1528

„Manifestul tinerilor mansfeldieni" de Thomas Münzer, 1524

(fragment)

Înainte, înainte, cât timp mai arde focul. Nu-ţi lăsa sabia să se răcească, n-o lăsa în paragină! Căleşte-o pe nicovala lui Nimrod, dărâmă turnul lor la pământ! Nu se poate, atâta vreme cât ei trăiesc, frica umană ar trebui să dispară. Unii nu ştiu să-ţi spună nimic despre Dumnezeu, însă te conduc. Înainte, înainte, cât încă mai este zi. Dumnezeu e înainte, urmează-L!

După moartea lui Maximilian I, nepotul acestuia, Carol V ❶, este ales sfânt împărat roman în anul 1519. Alegerea acestuia e asigurată de plata unor mite consistente principilor electori. Habsburgii strâng aceşti bani prin împrumut la casa de comerţ Fugger ❷, a cărei reţea comercială cuprindea aproape toată lumea. Între timp, începuse Reforma.

Iniţial, Reforma e o mişcare în interiorul Bisericii, declanşată de practica acesteia de a vinde indulgenţe. În anul 1517, la Wittemberg, Martin Luther ❸ face publice cele 95 de teze pentru reformarea Bisericii. Se desparte de Biserică în anul 1520, când papa îl ameninţă cu excomunicarea, iar în 1521 Luther îşi apără tezele în Dieta de la Worms ❻.

Mişcarea se dezvoltă rapid, odată cu susţinerea puternicilor prinţi germani. Prinţul elector Frederic de Saxonia ❼ îl găzduieşte pe Luther în castelul Wartburg, unde acesta va lucra la traducerea în limba germană a *Bibliei*.

Curând, Reforma va fi legată de tulburările sociale ale vremii. În anii 1522-1523 are loc o răscoală a cavalerilor imperiali, condusă de Ulrich von Hutten ❹ şi Franz von Sickingen, care se consideră reprezentanţii umanismului şi ai Reformei, în conflict cu prinţii germani catolici. În anii 1524-1525, ţăranii se răscoală împotriva proprietarilor de pământ aristocraţi, jefuind conace şi mănăstiri din Franconia şi Suabia. Luther se alătură prinţilor împotriva ţăranilor, în timp ce reformistul radical Thomas Münzer ❺ conduce ţăranii din Turingia. În anul 1525, armata ţăranilor este înfrântă la Frankenhausen de către prinţi, Münzer fiind executat. Între anii 1533-1534, anabaptiştii preiau controlul în Münster.

2 Anton Fugger arde primele obligaţiuni ale lui Carol al V-lea, 1535

4 Umanistul, scriitorul şi cavalerul imperial Ulrich von Hutten

5 *Thomas Münzer*, gravură, 1608

6 *Martin Luther în faţa împăratului Carol Quintul la Dieta de la Worms din 17-18 aprilie 1521*, pictură de Anton von Werner, 1900

7 Frederic III (cel Înţelept), prinţ elector de Saxonia

31 octombrie 1517 | Luther îşi publică tezele
Decembrie 1520 | Luther arde Bula papală prin care este excomunicat
5 ianuarie 1521 | Luther este excomunicat
3 mai 1521 | Luther se mută în castelul Wartburg
8 mai 1521 | Edictul de la Worms
1524 | Începe Războiul Ţărănesc

Organizaţia protestanţilor şi pacea religioasă de la Augsburg din 1555

După anul 1530, o mare parte a imperiului devine protestantă. Împăratul câştigă războaiele religioase împotriva Ligii de la Schmalkalden, însă protestanţii, susţinuţi de Franţa, rivala Habsburgilor, înclină balanţa puterii în favoarea lor prin Pacea de la Augsburg din 1555.

Regele şi împăratul german Ferdinand I, pictură, 1521

Contele Filip de Hesse cel Mărinimos, pictură, cca 1534

Ducele elector Mauriţiu de Saxonia, pictură de Lucas Cranach, 1548

Sfântul împărat roman Carol Quintul conduce un imperiu extins, în care „soarele nu apune niciodată". Acesta cuprindea Spania, Lumea Nouă, Austria, nordul Italiei şi Olanda. El înţelege necesitatea reformei Bisericii, însă pretenţiile sale la un imperiu mondial impun supuşilor săi o religie unică. Astfel, vede în Reformă un factor destabilizator pentru politică şi luptă cu îndârjire împotriva lui. Deoarece e de obicei absent din imperiu, în 1531 îl încoronează pe fratele său, Ferdinand I ❽, drept rege roman al germanilor. Astfel, Ferdinand devine responsabil de negocierea dintre prinţii imperiali catolici şi protestanţi şi de menţinerea păcii.

Prinţul elector de Saxonia şi contele Filip de Hesse cel Mărinimos ❾ ajung în fruntea mişcării reformatoare şi îl sprijină pe Luther în dezvoltarea bisericilor evanghelice. Noile biserici de stat nu dau socoteală în faţa unor autorităţi bisericeşti mai înalte, ceea ce demonstrează o creştere imensă a puterii şi influenţei lor. În 1530, prinţii protestanţi formulează *Confesiunea de la Augsburg*, pe care o susţin în faţa Dietei, iar în 1531 aceştia se organizează în Liga de la Schmalkalden. În 1539, când Brandenburg se declară de partea Reformei, întreaga regiune de sud-vest, est şi nord a imperiului (cu excepţia zonei Brunswick-Wolfenbüttel) e protestantă. Prinţii germani secularizează diocezele catolice şi îşi instalează acolo fiii mai mici drept conducători ereditari, forţând astfel mâna împăratului şi punând la încercare domnia acestuia în numeroase teritorii din imperiu.

În războiul dus de Liga de la Schmalkalden ⓫, Carol Quintul îi înfrânge pe protestanţi sub conducerea Saxoniei şi a regiunii Hesse, îl ia prizonier pe contele Filip şi transferă ţinuturile şi titlurile electorale din Saxonia ducelui Mauriţiu de Saxonia ❿, care luptase de partea sa. Însă Mauriţiu trece de partea adversă, iar între 1551-1552 pleacă spre Austria în calitate de conducător al opoziţiei prinţilor regrupaţi, forţându-l pe împărat să fugă. În 1552, Mauriţiu obţine de la regele Ferdinand pacea de la Passau, care garantează protestanţilor libertatea religiei. Acest tratat deschide drumul Păcii de la Augsburg dintre împărat şi protestanţi, semnată la 25 septembrie 1555, care stipula faptul că fiecare prinţ putea hotărî ce religie trebuie să adopte supuşii săi („*Cuius regio, eius religio*"). Mauriţiu de Saxonia reuşeşte astfel să obţină teritorii mari şi putere pentru familia sa.

Împăratul Carol Quintul triumfă în faţa armatei saxone în bătălia de la Muehlberg, din timpul Războiului Ligii de la Schmalkalden, gravură în cupru, sec. XVII

Henric cel Tânăr de Brunswick-Wolfenbüttel

Henric cel Tânăr (1489-1568), care se opunea cu vehemenţă Reformei, e conducătorul absolutist al regiunii Brunswick-Wolfenbüttel începând cu anul 1514. El rămâne un catolic dogmatic şi loial împăratului, în timp ce alţi welfi devin protestanţi. Luptă împotriva oraşelor protestante Brunswick şi Lübeck. Lucrarea** Hank din Wolfenbüttel **duce la o polemică literară intensă; în anul 1541, Martin Luther scrie:** Împotriva lui Hanswurst. **Excluderea lui în anul 1542 provoacă războaiele religioase ale Ligii de la Schmalkalden. Când Henric moare în 1568, fiul său Julius se converteşte la protestantism.

Mai 1525 | Bătălia de la Frankenhausen
1530 | Confesiunea de la Augsburg
1531 | Înfiinţarea Ligii de la Schmalkalden
1533–1534 | Conducerea anabaptistă de la Münster
1546–1547 | Războiul Ligii de la Schmalkalden
1555 | Pacea de la Augsburg

stânga: *Masacrul din Noaptea Sf. Bartolomeu din 1572*, Paris, pictură, sec. XVI

centru: *Grup de reformaţi, printre care şi Martin Luther, Erasm şi Philipp Melanchthon*, copie după o pictură de Lucas Cranach cel Tânăr

dreapta: Le Paradis, *biserica protestantă din Lyon, Franţa*, pictură, sec. XVII

Originea şi evoluţia Reformei

Reforma a fost provocată de abuzurile Bisericii Romano-Catolice de a vinde „indulgenţe" care promiteau absolvirea de pedeapsa pentru păcate, în viaţa veşnică. Biserica s-a îmbogăţit prin vânzarea iertării spirituale, o practică ce a ajuns la punctul culminant în sec. XVI, când papalitatea a folosit profiturile pentru a reconstrui Bazilica Sfântul Petru din Roma, fapt ce l-a determinat pe călugărul augustin Martin Luther, în 1517, să critice învăţăturile fundamentale ale Bisericii. El contraargumenta conceptul de salvare cumpărată prin acela al mântuirii prin credinţă, respingând rolul decisiv atribuit Bisericii prin administrarea tainelor. Reformaţii au cerut secularizarea averilor clerului, introducerea limbilor naţionale în serviciile de cult, declarând *Biblia* singurul izvor al credinţei. Ei au câştigat mulţi adepţi şi au creat comunităţi şi biserici protestante în toată Europa.

Pornind din Germania, mişcările de Reformă s-au răspândit în sec. XVI în toată Europa. În multe cazuri, acestea erau fundamental diferite de învăţăturile lui Luther. Biserica luterană a câştigat adepţi mai întâi în Scandinavia şi în statele baltice, dar şi în Imperiul German, în timp ce învăţăturile lui Jean Calvin s-au răspândit din Elveţia în Franţa, Olanda, Anglia, Scoţia, Polonia, Ungaria şi în alte regiuni. Baza teologiei calviniste era doctrina predestinării absolute şi graţia divină irezistibilă: Dumnezeu stabilea de la bun început dacă un individ era salvat sau damnat. Calviniştii credeau că natura acestei selecţii, deşi inflexibilă, era detectabilă prin circumstanţele vieţii, bogăţiei şi norocului fiecărui om. Această doctrină a avut o importanţă semnificativă în dezvoltarea Europei Occidentale şi a Americii de Nord.

În Anglia, Reforma a căpătat o formă unică prin crearea Bisericii Anglicane. Aceasta şi-a dobândit structura legală în 1534, prin desemnarea lui Henric VIII drept capul suprem al Bisericii, prin Actul de supremaţie.

În Franţa, hughenoţii şi-au formulat doctrina în 1558, la primul conciliu naţional din Paris. Reforma franceză şi-a găsit susţinători mai ales din rândurile nobilimii, care era nemulţumită de stricteţea monarhiei catolice. După masacrul hughenoţilor din Noaptea Sf. Bartolomeu, în 1572, a izbucnit războiul civil. Persecuţia a dus în cele din urmă la emigrarea a 200 000 de hughenoţi în 1685.

De asemenea, au apărut şi mişcări spirituale mai mici, cum ar fi cea a anabaptiştilor, care promova baptismul drept un „botez conştient al credinţei la o vârstă adultă" şi o proprietate comunală.

Biografii Reformaţii

Martin Luther (1483–1546)
Călugăr augustin din 1506 şi preot. Profesor de exegeză a *Bibliei* la Universitatea din Wittenberg din 1512. În 1517 face publice cele 95 de teze prin care cere reforma Bisericii. În centrul teologiei sale se aflau suferinţa şi moartea lui Hristos şi doctrina salvării umanităţii prin credinţă. Traduce *Biblia* în limba germană şi scrie *Liturghia Germană*. În 1525 se căsătoreşte cu fosta călugăriţă Katharina von Bora. A fost condamnat la ardere pe rug de către Vatican, fiind salvat de la moarte de prinţul elector Frederic Înţeleptul.

Thomas Münzer (cca 1490–1525)
Studiază la Wittenberg, unde îl întâlneşte pentru prima dată pe Luther. În 1520 începe să propovăduiască la Zwickau. În 1523 se mută la Allstedt, iar în 1524 se separă de Luther, datorită diferenţelor în ceea ce priveşte ideile populiste social-revoluţionare ale acestuia. Ca predicator şi propagandist, joacă un rol important în convingerea ţăranilor turingieni, devenind mai târziu liderul acestora. Este capturat de forţele catolice în Bătălia de la Frankenhausen din 1525, torturat şi apoi ucis.

Ulrich Zwingli (1484–1531)
Pastor în Glarus între 1506-1516, este hirotonisit preot în 1518 la Zurich. Aici conduce Reforma începând cu 1524. Considerase prezenţa lui Hristos ca simbolică, prin împărtăşanie, fapt care duce la despărţirea de luterani. Înfiinţează Biserica Reformată. Deţine funcţia de capelan al armatei protestante elveţiene. Este ucis în 1531, în bătălia de la Kappel dintre cantoanele adepte ale doctrinei sale şi cele catolice.

Jean Calvin (1509–1564)
Reformator religios şi scriitor francez. Studiază dreptul la Paris. Din 1536 predicator şi organizator al Bisericii la Geneva, fiind izgonit de aici în 1538, după încercarea de a introduce o conducere teocrată. În 1541 revine la Geneva şi reuşeşte să înfiinţeze propria biserică reformată. Aprobă poziţia lui Zwingli cu privire la împărtăşanie şi promovează conceptul unei predestinări duale a omenirii, fie binecuvântare, fie damnare. Promovează o concepţie austeră şi pesimistă asupra naturii umane, conturează noţiunea de „etică de lucru protestantă".

Philipp Melanchthon (iniţial Schwarzert) (1497–1560)
În 1518 predă greaca la Universitatea din Wittenberg şi este unul dintre primii susţinători ai lui Luther. Scrie numeroase lucrări teologice despre Reformă. Este autorul *Confesiunii de la Augsburg* şi anticipează reordonarea bisericilor regionale. După moartea lui Luther, devine conducătorul spiritual al luteranilor şi caută reconcilierea cu catolicii şi calviniştii. Încearcă să integreze ideile umaniste în Reformă.

Johannes Oecolampadius (iniţial Husschin) (1482–1531)
Din 1506 este tutorele prinţilor Palatinatului Electoral. În 1515 devine colegul umanistului Erasm din Rotterdam. În 1522 este preot paroh, predicator şi profesor la Basel, unde introduce Reforma între 1528–1529. Este unul dintre cei mai importanţi teologi ai Reformei din Elveţia. Preia rolul de conducător în numeroase dispute teologice şi lucrează, alături de Zwingli, ca lider al Reformei elveţiene.

Johannes Bugenhagen (1485–1558)
În 1509 este hirotonisit preot. Ulterior predă studiul *Bibliei* într-un seminar. În 1521 se mută la Wittenberg şi devine preot paroh, profesor de teologie şi confesorul lui Martin Luther. Este organizatorul principal al bisericii în timpul Reformei. Înfiinţează cele mai multe biserici reformate din nordul Germaniei, Danemarca şi Norvegia.

Martin Bucer (1491–1551)
În 1506 se alătură Ordinului dominican, iar în 1518 devine adept al Reformei. Lucrează ca pastor şi reformator în Strasbourg, centru al Reformei timpurii. Validează percepţia lui Zwingli şi a lui Calvin asupra împărtăşaniei. Se alătură baptiştilor în anumite probleme teologice, susţinând totodată unitatea doctrinară între grupările religioase ale Reformei. În 1549 este izgonit din Strasbourg din Ordinul Sfântului Împărat Roman. Se refugiază în Anglia, la invitaţia arhiepiscopului de Canterbury.

Erasm din Rotterdam (Desiderius Erasmus, cca 1466–1536)
Născut ca fiu nelegitim al unui preot din Rotterdam. În 1492 este hirotonisit preot. Activează ca teolog cu influenţă, ca filolog şi publicist. Critică laicizarea bisericii şi cultul relicvelor. Ca umanist, promovează toleranţa şi liberul arbitru al fiecărei persoane, dar se opune concepţiei despre predestinare a lui Martin Luther. Evită să se alinieze la vreuna dintre cele două direcţii ale Schismei, însă, ca rezultat, va fi atacat din ambele părţi.

John Knox (1514–1572)
În 1536 este hirotonisit preot, iar în 1546 devine susţinător al Reformei. Din 1549 lucrează ca predicator reformat în regiunea de graniţă dintre Anglia şi Scoţia. În 1554 fuge din calea restaurării catolice din Anglia, refugiindu-se la Geneva, unde locuia Calvin. În 1559 se întoarce la Edinburgh ca preot şi predicator, reuşind să pună bazele calvinismului în Scoţia. În 1560 scrie lucrarea *Confessio Scotia* (*Confesiunea scoţiană*) pentru biserica scoţiană de orientare calvinistă.

Reforma 1517–1685

1517–1521

1

1515–1516: Martin Luther ❶: Intemeietorul protestantismului german susține că reabilitarea omului este datorată exclusiv grației divine și nu faptelor sale. Acesta este mesajul fundamental al teologilor reformatori.

13 octombrie 1517: Martin Luther își publică cele *95 de teze* ❷, în care condamnă vânzarea indulgențelor. Evenimentul este considerat începutul Reformei.

2

Primăvara lui 1517: Călugărul dominican Johann Tetzel ❸ comercializează indulgențe în Brandenburg, Mecklenburg și în Saxonia, pentru a finanța reconstrucția bazilicii Sf. Petru din Roma.

Aprilie 1518: Tetzel îl acuză pe Luther la o întâlnire din Frankfurt an der Oder și solicită dominicanilor să îl condamne pe Luther la Roma.

3

Martie 1518: Alături de *Predica asupra indulgențelor și a grației*, Luther publică alte lucrări în care își explică viziunea și își susține tezele prin referințe biblice. Opiniile sale despre papă și avuția bisericii devin și mai radicale.

Iunie 1518: Începutul procesului împotriva lui Luther, acuzat pentru răspândirea noilor învățături și erezie.

12–14 octombrie 1518: Luther este somat să apară în fața delegatului papal cardinalul Cajetan. Luther refuză.

Ianuarie 1519: Luther și Karl von Miltitz, un diplomat papal, cad de acord asupra unui moratoriu, Pactul Altenburg. Conform acestuia, părțile se angajau să nu-și facă publice părerile pe viitor. Profesorul de teologie Johann Eck ❹ publică numeroase tratate polemice împotriva lui Luther.

4

Vara lui 1519: Disputa de la Leipzig stârnește polemici între Luther și Eck. Luther pune sub semnul întrebării autoritatea absolută a papei.

15 iunie 1520: Curia papală îl amenință pe Luther cu excomunicarea în bula papală *Exsurge Domine*. Luther răspunde printr-un imn religios sfidător, *Către nobilitatea creștină de națiune germană*. Îl convinge pe Thomas Münzer să adere la Reformă și îl trimite să predice la Zwickau.

5

28 iunie 1519: Carol Quintul ❺ este ales Sfânt Împărat roman.

23 octombrie 1520: Încoronarea lui Carol Quintul împărat, la Aachen.

10 decembrie 1520: Luther ❼ arde bula papală și câteva lucrări scolastice în fața Porții Elster din Wittenberg, apogeul rupturii de Biserica Catolică.

5 ianuarie 1521: Luther este declarat eretic în bula papală de excomunicare formală *Decet Romanun Pontificem*.

Aprilie 1521: Münzer intră în conflict cu Luther și fuge din Zwickau în Boemia.

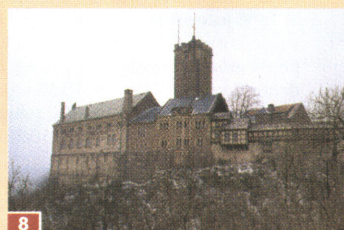

6

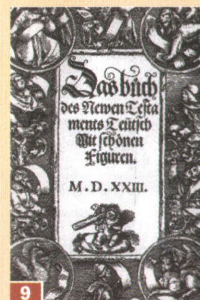
17–18 aprilie 1521: Luther își apără poziția la Dieta din Worms ❻.

8 mai 1521: Edictul de la Worms îl declară pe Luther și pe adepții săi în afara legii în imperiu.

7

3 mai 1521: Frederic III (cel Înțelept) al Saxoniei, patronul și protectorul lui Luther pune în scenă o falsă răpire a lui Luther și îl ascunde ca *junker Jörg* – cavalerul George – în castelul Wartburg ❽ de lângă Eisenach, în Turingia. Luther petrece zece luni acolo lucrând la prima traducere a Noului Testament ❾din greaca veche în limba germană.

8

9

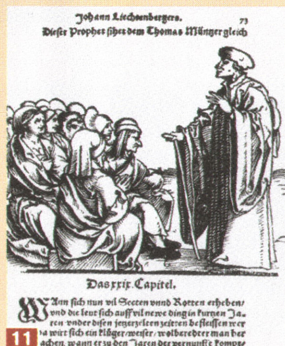
Noiembrie 1521: Münzer redactează *Manifestul de la Praga*.

24 decembrie 1521: La Wittenberg se oficiază prima slujbă în limba germană. În rândul adepților lui Luther au loc altercații. Se solicită tot mai multe inovații revoluționare în liturghie.

10

1 martie 1522: Luther revine la Wittenberg ⑩. Aici ține *Predicile de invocare*, prin care susține revendicările populației Wittenbergului, condamnând însă violența și recurgerea la forță. Se reformează organizarea serviciilor liturgice.

Iarna lui 1522–1523: Revolta cavalerilor germani conduși de Ulrich von Hutten și Franz von Sickingen.

Johann Liechtenbergers. 73
Dieser Prophet sihet dem Thomas Müntzer gleich

Das xxix. Capitel.

WAnn sich nun vil Secten vnnd Rotten erheben/ vnd die leut sich auff vil newe ding in kurtzen Jaren vnder disen jetzertzeleten zeiten befleissen wer... wirt sich ein klüger/weiser/ wolberedter man her... achen. wann er zu den Jaren der vernunfft kompt/

11

29 ianuarie 1523: Reformatorul suedez Huldrych Zwingli își citește cele *67 de teze pentru Reformă* la Dezbaterile de la Zürich.

Martie 1523: Münzer ⑪ devine pastor la Allstedt, astăzi Anhalt, Saxonia, și introduce serviciul liturgic în limba germană. În acest scop creează o nouă structură a slujbei.

Primăvara lui 1524: Münzer își strânge adepții la Allstedt. Se desparte de Luther din cauza dezacordurilor teologice.

Sfârșitul lui 1524: Primele revolte care anticipează Războiul țărănesc au loc în Nürnberg și în Stühlingen, astăzi în Bavaria. Münzer ia legătura cu anabaptiștii și cu țăranii rebeli din Germania superioară.

Începutul lui 1525: Țăranii germani se organizează în alianțe.

Februarie 1525: Münzer devine pastor în Mühlhausen, Turingia, și impune o constituție democratică radicală. A fost unul dintre conducătorii Războiul țărănesc din Turingia.

12

Sârșitul lui februarie, 1525: Sebastian Lotzer și Christoph Schappeler, studenți ai lui Zwingli, redactează programul Războiului țărănesc, denumit *Cele douăsprezece articole ale țăranilor din Suabia*. Își bazează revendicările pe evanghelii, creând astfel o legătură cu Reforma lui Luther. Armata țăranilor este înfrântă în bătăliile de la Leipheim (4 aprilie) ⑫, Wurzach (14 aprilie), Böblingen (12 mai) și Zabern (16 mai).

16 aprilie 1525: Masacrul de la Weinsberg, condus de Iacob Rohrbach.

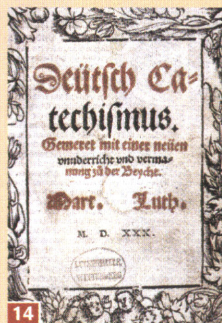
15 mai 1525: Münzer este decapitat după înfrângerea armatei țăranilor în bătălia de la Frankenhausen. Războiul țărănesc la sfârșit.

13

13 iunie 1525: Luther o ia de soție pe Katharina von Bora ⑬, o călugăriță care părăsise mănăstirea și care îi va naște șase copii.

1525: După convertirea la Reformă, Albrecht von Brandenburg secularizează posesiunile prusace ale Ordinului teutonilor.

1526: La Dieta de la Speyer se decide ca fiecare principe să aplice Edictul de la Worms în teritoriile sale, în concordanță cu propria discreție și responsabilitate, dându-le astfel prinților mână liberă în privința credinței. Reorganizarea Bisericii începe în statele luterane. Luther își redactează lucrările majore despre Reformă: *Serviciul divin în limba germană, Marele catehism* ⑭ și *Micul Catehism.*

Deütsch Catechismus.
Gemeret mit einer neüen vnnderrichte vnd vermanung zů der Beycht.
Mart. Luth.
M. D. XXX.

14

Primăvara lui 1529: Dieta de la Speyer declară nule deciziile din 1526. Principilor li se solicită să susțină Edictul de la Worms și să oprească toate inovațiile.

20 aprilie 1529: Principii luterani își publică protestul împotriva anulării Dietei și resping decizia majorității Dietei de la Speyer. Imperiul este amenințat de scindarea credinței; funcționarea Dietei este în pericol de asemenea.

1–4 octombrie 1529: Disputa dintre Luther și Zwingli ⑮ de la colocviul de la Marburg.

15

25 iunie 1530: În timp ce Luther stă la castelul Coburg, își susține adepții, mai ales pe Philipp Melanchthon ⑯, la Dieta de la Augsburg. Împăratul și statele catolice anulează documentul confesional evanghelic redactat de Melanchthon – *Confessio Augustana* ⑱ (Confesiunea de la Augsburg) – citită public în fața Dietei și predată acesteia.

27 ianuarie 1531: Principii protestanți se organizează în Liga de la Schmalkalden.

1533–1534: Anabaptiștii ⑰ îl expulzează pe episcopul de Münster și instaurează o lege protestantă radicală.

16

17

1534: Jean Calvin se conferteşte la Reformă și fuge din Paris. Luther termină traducerea *Bibliei.*

18

1534: Würtemberg și Pomerania se alătură Reformei.

1535: Calvin scrie lucrarea sa majoră, *Christianae Religionis Institutio.*

1536: Luther redactează *Articolele de la Schmalkalden*, pentru a sprijini Liga de la Schmalkalden.

1539: Saxonia și Brandenburg se convertesc la Reformă.

19

1541: Filip I de Hesse, membru al Ligii de la Schmalkalden, încheie pace cu împăratul Carol Quintul.

1542: Calvin ⑲ introduce o disciplină strictă în Biserica și comunitatea de la Geneva și redactează *Catehismul de la Geneva.*

1545–1555

20

1545–1563: 20 Conciliul de la Trent, întrunit de Papa Paul III, stabileşte clar bazele teologice ale Bisericii Catolice.

21

18 februarie 1546: Luther 21 moare la Eisleben, în prezent Saxonia-Anhalt.

22

1546–1547: 22 Carol Quintul începe Războiul Schmalkaldic, cu sprijinul financiar şi militar al papei.

24 aprilie 1547: Liga de la Schmalkalden este înfrântă de armata imperială în bătălia de la Mühlberg 23 şi se destramă. Carol Quintul îi declară în afara legii pe conducătorii Ligii, Johann Frederic I cel Mărinimos al Saxoniei şi pe Filip I de Hesse. Titlul electoratului saxon este transferat Ducelui Maurice de Saxonia.

23

1548: Carol Quintul proclamă un decret numit *Interimatul de la Augsburg*, stabilind un regim provizoriu în aşteptarea deciziilor definitive ale conciliului.

24

1551: 24 Mauriţiu de Saxonia, Wilhelm de Hesse şi Albert Alcibiades îşi unesc trupele împotriva împăratului în Războiul Prinţilor, fiind sprijiniţi de Franţa. Astfel, Carol Quintul este nevoit să se retragă.

25

1552: 26 Ferdinand I, care devenise rege în 1531, recunoaşte dreptul prinţilor protestanţi de a alege Reforma, prin Tratatul de la Passau, anulând Interimatul de la Augsburg.

26

9 septembrie 1552: Carol Quintul 25 fuge de la Innsbruck la Villach.

27

1555: După mulţi ani de lupte între adepţi şi opozanţi, Calvin scrie lucrarea *Institutio*, în care propune o nouă doctrină.

25 septembrie 1555: Prin Pacea de la Augsburg dintre Ferdinand I şi clasele Sfântului Imperiu Roman, adepţilor Confesiunii de la Augsburg li se asigură păstrarea condiţiilor impuse. Prinţilor li se conferă statutul de *jus reformandi*. Este recunoscută despărţirea catolicilor de protestanţi. Perioada Reformei ia sfârşit.

1556: Carol Quintul 27 abdică.

Contrareforma

1534: Ignaţiu de Loyola 28 înfiinţează Ordinul iezuit la Paris. Acesta devine reprezentantul principal al Contrareformei.

28

1545–1563: Conciliul de la Trent decide să lupte împotriva protestantismului şi încearcă să definească o linie clară de demarcaţie între Biserica Catolică şi alte confesiuni şi, în acelaşi timp, să reformeze Biserica Catolică.

29

1552–1563: Petrus Canisius 29, primul iezuit german, înfiinţează colegii catolice la Viena, München, Innsbruck, Dillingen, Wurzburg, Augsburg şi Trier.

1563: După Conciliul de la Trent, ducele Albert de Bavaria, cu ajutorul iezuiţilor, ia măsuri violente împotriva nobilimii şi burghezimii protestante.

1575: Bavaria este din nou în întregime catolică.

1575–1580: Fulda, Eichsfeld, Würzburg şi Cologne redevin catolice.

1580: Clasele luterane ale Sfântului Imperiu Roman ajung la un acord, în *Cartea Concordiei*, pentru crearea unei confesiuni doctrinare comune a ortodoxiei luterane.

1582: Încercarea arhiepiscopului elector Gebhard Truchsess de Waldburg de a transforma Cologne în electorat protestant este respinsă de papă, de împărat, de Bavaria şi de Spania în *Războiul de la Cologne*.

1582: Reforma calendarului gregorian introduce o nouă unitate de măsură a timpului doar pentru catolicii europeni.

cca 1600: Austria este recatolicizată.

1608: Prinţii protestanţi din sudul şi vestul Germaniei, îşi unesc forţele într-o Uniune Protestantă, condusă de Palatinatul electoral calvinist.

1609: Sub conducerea lui Maximilian I al Bavariei, cele mai multe clase catolice formează o alianţă denumită Liga Catolică.

30

23 mai 1618: Revolta nobilimii boemiene culminează cu *defenestrarea de la Praga* 30 şi marchează începutul Războiului de 30 de Ani.

8 noiembrie 1620: Liga Catolică sub Johann Graf von Tilly înfrânge armata palatino-boemă la Muntele Alb 31, lângă Praga.

31

32

1621: Ferdinand II 32 subjugă nobilimea boemă şi începe recatolicizarea ţării.

1532: Henric VIII (33) cere clerului englez să-l recunoască drept capul Bisericii și provoacă despărțirea de Roma.

Noiembrie 1534: Actul de supremație îi obligă pe toți supușii să depună un jurământ pe noua constituție a Bisericii și pe succesiunea regală.

1547: Moare Henric VIII. Este urmat la tron de Eduard VI, al cărui unchi, Eduard Seymour, duce de Somerset, devine regent.

După 1550: În Europa se răspândește mișcarea protestantă radicală a Puritanilor, influențată de calviniști.

1555: Maria I începe persecuția sistematică (34) a protestanților.

Aprilie 1559: (35) Elisabeta I a Angliei, succesoarea surorii ei vitrege Maria I din 1558, reînnoiește Actul de Supremație din noiembrie 1534, trecând Biserica Anglicană reinstituită sub Coroană, fiind împărțite astfel toate titlurile ecleziastice. De asemenea, Elisabeta readuce Cartea de rugăciuni a lui Eduard VI din anul 1549, care definea liturghia anglicană.

1559: Protestanții francezi, hughenoții, stabilesc regulile bisericești la primul conciliu național din Paris și își formulează prima dogmă (*Confessio Gallicana*). În cea mai mare parte, preiau ideile reformatorului Jean Calvin din Geneva.

1570: Papa Pius V o excomunică pe Elisabeta I, deoarece, din punct de vedere catolic, căsătoria părinților ei nu era valabilă, considerând-o regina de drept a țării pe Maria Stuart a Scoției.

1562: Francisc II le promite hughenoților libertate religioasă prin Edictul de la St. Germain. Masacrul de la Vassy (36) pornește Războaiele religioase franceze.

24 august 1572: După căsătoria regelui hughenot Henric de Navarra (mai târziu Henric IV al Franței) cu Margareta, sora regelui francez Carol IX, are loc Masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu (37). Mii de hughenoți sunt uciși. Caterina de Medici, mama lui Carol IX, ordonase asasinarea lui Gaspard de Coligny, conducătorul hughenoților, apoi, anticipând posibilitatea unei acțiuni de răzbunare, inițiază masacrul hughenoților.

1574: După moartea lui Carol IX, fratele său Henric III devine rege.

1576: La Paris se înființează Liga Catolică, sub conducerea ducelui Henric de Guise. Deoarece Henric de Navarra este moștenitorul tronului francez conform liniei de succesiune, Henric de Guise se aliază cu spaniolii pentru a prelua coroana. Franța este divizată în provincii catolice și hughenote între care izbucnesc războie civile.

8 februarie 1587: Elisabeta I ordonă execuția reginei scoțiene Maria Stuart (38). Maria respinsese pretențiile engleze la coroană și conspirase cu Spania împotriva Elisabetei.

Decembrie 1588: Henric III ordonă asasinarea ducelui de Guise.

1593: (40) Henric de Navarra, din 1589 rege al Franței sub numele de Henric IV, se convertește la catolicism spunând „Parisul merită o liturghie", pentru a fi recunoscut ca rege al Franței.

13 aprilie 1598: (39) Edictul de la Nantes pune capăt războaielor hughenote. Henric IV conferă protestanților francezi drepturi politice egale și practicarea parțial liberă a religiei lor.

Martie 1603: După moartea Elisabetei I, James VI al Scoției, fiul Mariei Stuart, moștenește coroana engleză.

1685: Ludovic XIV anulează Edictul de la Nantes. Hughenoții fug în Olanda, America de Nord și Germania. Frederick Williams îi invită pe hughenoți să se stabilească aici, prin Edictul de la Potsdam.

Împărţirea imperiului şi calvinismul

În ciuda faptului că a fost omis în Tratatul de Pace de la Augsburg, calvinismul a reuşit ulterior să câştige teren în imperiu, în timp ce împăratul încerca să ajungă la un compromis de ordin religios.

1 *Împăratul Quintul, arhiduce de Austria şi Carol I al Spaniei*, pictură de Tiţian, 1548

2 *Reformatul franco-elveţian Jean Calvin*, pictură în stilul şcolii flamande, cca 1530

Obosit şi bolnav de gută, Carol Quintul ❶ renunţă la tron în anul 1556, împărţindu-şi imensul imperiu între fratele său Ferdinand (pe linie austriacă) şi fiul său Filip (pe linie spaniolă). În anul 1558, Ferdinand ❸, care în 1526 moştenise coroana Boemiei şi a Ungariei, primeşte Austria şi titlul de împărat. Pacea religioasă şi politică din imperiu rămâne instabilă. Ferdinand include în Tratatul de Pace de la Augsburg o clauză prin care un prinţ era obligat să renunţe la putere dacă se convertea la protestantism, însă protestanţii reuşesc să evite această interdicţie. Mai mult, majoritatea catolică a celor şapte voturi electorale devine minimală după ce Brandenburg, Palatinatul şi Saxonia trec la protestantism.

5 *Împăratul Maximilian II*, pictură de Anthonis Mor, cca 1560

Între timp, mişcarea de Reformă se scindează din cauza diferenţelor de doctrină. În 1525, Huldrych Zwingli ❹, fost preot romano-catolic, aduce Reforma la Zürich, însă versiunea lui diferă de cea luterană, mai ales în privinţa cuminecăturii. Reforma din Geneva din anul 1541 a lui Jean Calvin ❷ a avut consecinţe şi mai mari, introducând o disciplină bisericească severă şi stabilind în oraş o formă de teocraţie. Calvinismul se răspândeşte rapid în Franţa, Olanda şi în vestul imperiului. În anul 1560, electoratul din Palatinat, sub Frederick III cel Pios, se converteşte la calvinism, urmat de ducatele vest-germane, cum ar fi Nassau. Deoarece calviniştii nu au fost incluşi în Tratatul de Pace de la Augsburg, Palatinatul cere sprijinul Franţei, sub Frederick III şi sub fiul acestuia, Ioan Cazimir, provocând dificultăţi mari împăratului.

Carol Quintul şi Ferdinand I fac presiuni repetate asupra papei ca să accepte reformele propuse pentru Biserica Catolică, admise în final de Conciliul de la Trent, care s-a întrunit cu intermitenţe între anii 1545 şi 1563 şi a redefinit doctrina catolică. Ferdinand rămâne catolic, însă e gata să acorde concesii, de exemplu cea privind căsătoria preoţilor, pe care este pregătit în cele din urmă să o accepte. Fiul său Maximilian II ❺, împărat din anul 1564, era indiferent în chestiunea religiilor, fiind uşor înclinat spre protestantism. În tot acest timp liniile politice sunt vagi: pe de o parte Saxonia, sub prinţul elector August ❻ (elector din anul 1553), luptă pentru drepturile protestanţilor, însă rămâne loială împăratului; pe de altă parte, ducii catolici de Bavaria sunt gata să-i submineze pe Habsburgi şi să-i convertească de partea lor. Protestantismul atinge punctul culminant în imperiu în timpul domniei lui Maximilian, când cele mai multe dintre oraşele imperiale importante devin protestante.

3 *Împăratul german Ferdinand I, arhiduce de Austria, rege al Boemiei şi Ungariei*, pictură, cca 1550

4 *Huldrych Zwingli, fost preot catolic şi reformat germano-elveţian*, pictură de Hans Asper, 1549

6 *Electorul August de Saxonia*, pictură de Zacharias Wehme, 1586

1540 | Înfiinţarea Ordinului iezuit
1545–1563 | Conciliul de la Trent
1556 | Carol Quintul abdică
1563 | Începutul Contrareformei în Bavaria
1564 | Maximilian II este ales împărat
1576 | Rudolf II este ales împărat

Contrareforma şi accentuarea diferendelor religioase în cadrul imperiului

Contrareforma catolică, iniţiată în sudul Germaniei, se răspândeşte rapid. Diferendele confesionale se acutizează, culminând cu izbucnirea Războiului de 30 de Ani.

7 *Ioan Sigismund von Brandenburg într-o dispută cu Wolfgang Wilhelm von Neuburg asupra succesiunii Jülich-Cleves*, gravură color, sec. XIX

8 *Iezuitul german Petrus Canisius predică înaintea Papei Grigore XIII şi a împăratului Rudolf II*, pictură, 1635

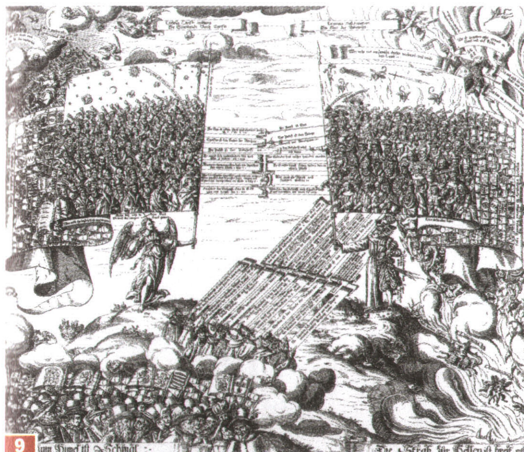
Începutul Contrareformei catolice este legat de înfiinţarea Ordinului iezuit de către Ignaţiu de Loyola în 1540. Ducii bavarezi se alătură acestui ordin în 1564. Puterea din spatele mişcării era cardinalul de Augsburg, Otto Truchsess de Waldburg, care uneşte forţele catolice. În anul 1563, cedează Universitatea din Dillingen, pe care o înfiinţase în anul 1554, iezuiţilor ❽, care preluau controlul universităţilor şi înfiinţau seminarii catolice în toate regiunile imperiului. De asemenea, în Austria, unde protestanţii obţinuseră libertăţi semnificative, arhiducele Ferdinand, mai târziu împăratul Ferdinand II, intensifică, după anul 1594, eforturile de revenire la catolicism.

Sub împăratul Rudolf II, a cărui domnie începe în anul 1576, diferendele religioase se accentuează, mai ales după 1600, când împăratul, din ce în ce mai afectat mintal, se retrage din viaţa publică. Scânteia care aprinde războiul apare în timpul crizei din Cologne în anii 1582-1583, când arhiepiscopul Gebhard Truchsess de Waldburg, nepotul cardinalului Otto, încearcă să transforme Cologne într-un principat protestant ereditar, cu ajutorul prinţilor germani protestanţi şi al calviniştilor olandezi. Deoarece acest lucru ar fi însemnat pierderea majorităţii în colegiul electoral, forţele catolice, cu ajutorul Spaniei, îl alungă pe arhiepiscop din Cologne şi numesc tânăra linie a familiei bavareze Wittelsbach, care va domni până în 1777.

După anul 1606, neînţelegerile din interiorul Casei de Habsburg slăbesc puterea acesteia. Arhiducele Matthias ❿ obţine controlul asupra Ungariei (1608) şi Boemiei (1611) de la Rudolf, care ajunsese aproape incapabil să guverneze. Împăratul se aliază cu statele protestante ale Boemiei, cărora le garantează libertate religioasă în anul 1609. Toate semnele prevesteau o furtună în imperiu, în anul 1607, când ducele Maximilian I ⓫ al Bavariei ocupă oraşul protestant Donauworth, unde fusese atacată o procesiune catolică, restabilind dominaţia Bisericii Catolice. Ca rezultat, în 1608, se înfiinţează Uniunea Protestantă şi, drept răspuns, Liga Catolică, în 1609. Liniile de bătălie ale Războiului de 30 de Ani ❾ fuseseră trasate, iar disputa asupra succesiunii în ducatul Jülich-Cleves ❼ doar anticipează ceea ce avea să urmeze.

Disputa asupra succesiunii în Jülich-Cleves

În anul 1609, războaiele religioase erau deja iminente când ultimul duce catolic de Jülich şi Cleves moare, aprinzându-se astfel disputa asupra succesiunii. Prinţii Ioan Sigismund von Brandenburg şi Wolfgang Wilhelm von Neuburg, ambii protestanţi, pretind ducatul. Aceştia se înţeleg în privinţa unei împărţiri teritoriale în anul 1614, doar după ce familia Brandenburg îşi asigură sprijinul Olandei convertindu-se la calvinism, iar familia Neuburg primeşte ajutorul Spaniei după ce se converteşte la catolicism.

9 *Un pliant protestant cu o reprezentare polemică a „adevăratei biserici a lui Hristos" (protestanţii) în conflict cu „Anticristul" (catolicii)*, gravură în cupru, 1606

10 *Împăratul german Matthias*, pictură, cca 1580

11 *Maximilian I, duce şi, din 1623, prim elector de Bavaria*, pictură, cca 1620

1582–1583	Criza din Cologne
1607	Maximilian I al Bavariei ocupă Donauworth
1608	Se înfiinţează Uniunea Protestantă
1609	Se înfiinţează Liga Catolică
1609–1614	Disputa Jülich-Cleves asupra succesiunii

RĂZBOIUL DE 30 DE ANI 1618–1648

În Războiul de 30 de Ani, tensiunile tot mai mari dintre Sfântul Împărat Roman şi puterile catolice, pe de o parte, şi regiunile şi statele protestante, pe de altă parte, au condus la violenţe. Conflictul a început în Boemia, însă curând s-a răspândit în tot imperiul, implicând aproape toate puterile europene. Spania a sprijinit relaţiile sale catolice, Danemarca şi Suedia au fost de partea protestanţilor, iar Franţa era interesată în principal de slăbirea puterii Habsburgilor. În Sfântul Imperiu Roman, mai ales în Boemia, regiuni întregi sunt devastate de trecerea armatelor care au terorizat populaţia locală, ocupându-le teritoriile.

1 *Bătălia de la Muntele Alb din Boemia*, pictură de Pieter Snayers, sec. XVII

Etapa Palatino-Boemiană 1618–1623

În Boemia, prinţii locali îl înlătură pe Habsburgul Ferdinand II şi îl aleg rege pe contele elector palatin, acesta fiind înlăturat curând de Liga Catolică.

Neavând moştenitori, împăratul Matthias, care în anul 1612 i-a urmat la tron fratelui său Rudolf II, încredinţează coroana Boemiei (1617) şi Ungariei (1618) vărului său Ferdinand II ❹. Prinţii locali din Boemia, în mare parte protestanţi, se temeau că Ferdinand, care avea educaţie iezuită, va suspenda Scrisoarea de majestate din anul 1609. Aceasta stipula faptul că toţi supuşii trebuie să se bucure de libertatea conştiinţei în problemele religioase. Insistând asupra dreptului de a-şi alege liber regele, prinţii îl înlătură pe Ferdinand, iar în anul 1618 îl aleg în locul lui pe conducătorul Uniunii Protestante, electorul Frederic V ❺ al Palatinatului. Această alegere duce la o duşmănie aprinsă între partidele religioase ale aristocraţiei boemiene. La 23 mai 1618, protestanţii îi aruncă pe guvernatorii imperiali catolici Slawata şi Martinez şi pe un secretar pe fereastra Castelului din Praga ❸ (defenestrarea ❷), provocându-i astfel pe Habsburgi. Acum începe o confruntare violentă.

Ferdinand îl trimite în Bavaria pe vărul său, ducele Maximilian al Bavariei, conducător al Ligii Catolice, cu trupele sub comanda generalului bavarez Tilly ❻. La 8 noiembrie 1620, trupele Ligii le înfrâng pe cele ale prinţilor protestanţi în Bătălia de la Muntele Alb ❶, de lângă Praga. Frederic V, poreclit „regele iernii" pentru scurta sa domnie, este obligat să fugă în Olanda. În Boemia este organizat un tribunal, iar 21 de conducători ai revoltei sunt executaţi, în timp ce un număr mare de proprietăţi ale protestanţilor sunt confiscate. Coroana Boemiei devine proprietatea Casei de Habsburg până în anul 1918.

În anul 1622, trupele Ligii Catolice împreună cu cele ale Spaniei ocupă Palatinatul, iar în 1623 îl numesc pe Maximilian elector palatin, ceea ce duce la schimbarea raporturilor de putere în Colegiul electoral, în favoarea catolicilor. Protestanţii din imperiu se simt provocaţi şi ameninţaţi.

3 Castelul din Praga

2 *Defenestrarea de la Praga*, 1618

4 Ferdinand II

5 Electorul Frederic V al Palatinatului

6 Generalul bavarez Tilly

Mutter Courage
de Bertolt Brecht

N-o să te las să strici războiul pentru mine. / Se spune că acesta îi ucide pe cei slabi, dar aceştia sunt ucişi şi în timp de pace. / Doar că războiul îi hrăneşte mai bine pe ai lui, / iar dacă scoate ce e mai bun din tine / atunci pur şi simplu nu eşti acolo pentru victorie. / Războiul nu este nimic mai mult decât afaceri, / însă cu gloanţe în loc de caşcaval.

Helene Weigel, în rolul lui Mutter Courage

1618 | Împăratul Matthias îl desemnează pe Ferdinand drept succesor

23 mai 1618 | *Defenestrarea de la Praga*

1622 | Trupele Ligii Catolice ocupă Palatinatul

1623 | Electoratul palatin este încredinţat ducelui Maximilian

Războiul Danez 1625–1629

Danemarca se aliază cu protestanţii din Saxonia Inferioară şi luptă împotriva unui atac dinspre nord al trupelor imperiale conduse de Wallenstein.

7
Albrecht von Wallenstein, portret de Anthonis van Dyck, sec. XVII

În bătălia împotriva lui Frederic V, generalul Tilly înaintează în Westfalia. Protestanţii din Germania de Nord, temându-se de o dominaţie catolică, îşi pregătesc trupele sub Ernst de Mansfeld şi Cristian de Brunswick-Wolfenbüttel ❽, ❿. Astfel, războiul începe să se răspândească şi în afara Boemiei. Cristian IV al Danemarcei conduce forţele protestante, împreună cu ducele von Holstein, cel mai important prinţ protestant din Saxonia Inferioară.

De partea catolicilor începe ascensiunea lui Albrecht von Wallenstein ❼, ⓬. Aristocratul boem se convertise la catolicism, obţinuse o avere imensă prin cumpărarea bunurilor confiscate de la protestanţi ⓫ şi îşi oferise serviciile împăratului. Strateg excelent, îşi creează rapid renumele de comandant militar. Wallenstein înaintează cu armata sa către Germania de Nord, unde îl înfrânge pe Ernst de Mansfeld la Podul Dessauer ⓭, la 25 aprilie 1626. La scurt timp după aceea, pe 27 august 1626, Tilly îl înfrânge pe Cristian IV în Bătălia de la Lutter am Barenberg.

În anul 1626, Wallenstein, acum comandant al armatei imperiale şi duce de Friedland, împreună cu Tilly, pornesc să cucerească Holstein, Schleswig şi Jutland, alungându-i pe ducii de Mecklenburg şi confiscându-le pământurile. Regele danez este obligat să accepte Pacea de la Lübeck din anul 1629. Ferdinand II se afla acum la apogeul puterii sale, iar la 6 martie 1629 decretează Edictul de Restituire, prin care cerea ca protestanţii să înapoieze toate pământurile bisericeşti secularizate şi recatolicizarea activă a regiunilor imperiale. Însă pretenţiile draconice ale lui Wallenstein i-au alarmat pe mulţi; în 1630, la Dieta de la Regensburg, inamicii şi rivalii lui, mai ales Maximilian de Bavaria ❾, conspiră pentru înlăturarea acestuia din postul de comandant al armatelor imperiale.

11
Castelul Güstrow, reşedinţa lui Wallenstein din Mecklenburg, nordul Germaniei

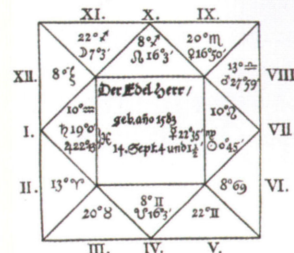

12
Palatul lui Wallenstein din Praga, construit în 1621

8
Grup de soldaţi atacând ţărani locali, gravură în lemn, sec. XVII

9
Maximilian I de Bavaria, pictură, sec. XVII

Albrecht Eusebius von Wallenstein (1583–1634)

Wallenstein era convins de influenţa astrelor asupra sorţii sale. L-a solicitat pe faimosul astrolog Johannes Kepler să-i întocmească horoscopul.

Horoscop făcut pentru Wallenstein de către Johannes Kepler, reprezentând poziţia planetelor în ziua de naştere a acestuia

10
Grup de soldaţi jefuind şi ucigându-şi victimele, gravură în lemn, sec. XVII

13
Victoria lui Wallenstein în Bătălia de la Podul Dessauer, 1626

1625–1629 | Etapa daneză a războiului
25 aprilie 1626 | Bătălia de la Podul Dessauer
27 august 1626 | Victoria lui Tilly la Lutter am Barenberg
6 martie 1629 | Edictul Restituirii
1629 | Pacea de la Lübeck
1630 | Înlăturarea lui Wallenstein

Războiul Suedez 1630–1635

Ascensiunea protestanţilor germani îl determină pe regele suedez să ia măsuri. După un marş triumfător prin Germania, regele Gustav II Adolf este ucis în bătălia de la Lütren.

Suedia era alarmată de înaintarea puterii imperiale în nordul Germaniei şi în regiunea baltică, unde, prin Pacea de la Lübeck din 1629, Cristian IV al Danemarcei se obligase să nu intervină. Temându-se pentru hegemonia sa asupra nordului, regele luteran suedez Gustav II Adolf ❶ promovează cauza protestanţilor germani. În anul 1630, încurajat şi sprijinit financiar de cardinalul Richelieu al Franţei, care dorea, de asemenea, să reducă influenţa imperială, Gustav înaintează spre sud şi începe marşul prin Germania. Armata suedeză era o unitate de luptă formidabilă şi foarte disciplinată. Forţele imperiale conduse de generalul Tilly nu erau suficient de puternice şi sunt înfrânte de către forţele aliate suedeze ❸ şi saxone în bătălia de la la Breitenfeld ❷, pe 17 septembrie 1631.

De la Mainz, Gustav se îndreaptă spre sud în vara anului 1632, pentru a ocupa Augsburgul, iar în mai 1632 se mută în reşedinţa de la München a electorului Maximilian, care fugise la Nürnberg. München oferă sume foarte mari pentru a împiedica armatele suedeze şi saxone să jefuiască oraşul, însă multe biserici şi mănăstiri din sudul Germaniei sunt devastate de soldaţii suedezi.

Astfel, împăratul nu are de ales şi îl numeşte din nou pe Wallenstein comandant al trupelor. Acesta barează sprijinul suedez în sudul Germaniei şi îl obligă pe Gustav să-l înfrunte în Saxonia. În bătălia de la Lützen ❺ din 16 noiembrie 1632, Gustav este ucis, iar protestanţii triumfă. Cancelarul suedez Axel Oxenstierna nu poate menţine unitatea alianţei protestante, deoarece Wallenstein şi comandantul saxon Hans Georg von Arnim negociază pacea în secret. Comportamentul ciudat al lui Wallenstein, care probabil dorea să se alăture trupelor protestante sub Bernhard von Weimar ❻, îl convinge pe împăratul Ferdinand de trădarea comandantului său şi el îşi dă acordul pentru asasinarea ❹ acestuia în Eger de către un grup de ofiţeri.

Înfrângerea ulterioară a lui Weimar şi a suedezilor la Nördlingen ❼ culminează cu Pacea de la Praga, din 30 mai 1635, dintre împărat şi majoritatea prinţilor protestanţi din imperiu. Ferdinand abrogă Edictul de Restituire şi toate părţile acceptă expluzarea forţelor străine şi a mercenarilor din imperiu. Uzura cauzată de război a dus la acceptarea păcii de către toate părţile.

1 Regele Gustav II Adolf al Suediei

2 Bătălia de la Breitenfeld, 1631

3 Comemorarea Alianţei Protestante dintre Gustav II Adolf al Suediei, electorul Johann Georg I al Saxoniei şi Georg Willhelm de Brandenburg, 1631

4 Asasinarea lui Wallenstein de către ofiţerii lui în Eger, 25 februarie 1634

5 Gustav II Adolf se roagă pentru victorie înainte de Bătălia de la Lützen, 1632

6 Ducele Bernhard von Weimar

7 Bătălia de la Nördlingen, 1634

1630 | Gustav II Adolf vine în Pomerania
17 noiembrie 1631 | Bătălia de la Breitenfeld
16 noiembrie 1632 | Bătălia de la Lützen / Moartea lui Gustav
25 februarie 1634 | Asasinarea lui Wallenstein
Septembrie 1634 | Bătălia de la Nördlingen

De la etapa franco-suedeză la Pacea din Westfalia

1635–1648

Franţa a pus la cale continuarea războiului. Ultima etapă a fost devastatoare pentru populaţia civilă, până când în 1648 prin Pacea din Westfalia s-a pus capăt conflictului.

Sfârşitul războiului în Germania nu era în avantajul Franţei, deoarece continuarea lui o sleia de puteri pe rivala acesteia, Casa de Habsburg. Cardinalul Richelieu (*pag. 278*) al Franţei continuă să-i sprijine cu sume mari pe comandanţii protestanţi şi-i îndeamnă să continue războiul. Dar, în pofida acestui sprijin, generalul suedez Johan Banér înfrânge forţele imperiale la Wittstock ❽, în 1636, şi la Chemnitz, în 1639. Ducele Bernhard de Saxa-Weimar triumfă în faţa trupelor imperiale la Rheinfelden, în 1638. În 1645, suedezii ajung în Viena, în timp ce trupele franceze sunt silite să se retragă în Bavaria.

8 *Generalul Banér în bătălia de la Wittstock, 1636*, gravură în lemn, sec. XIX

După trei decenii de război, imperiul e devastat. Regiuni întregi din nordul Germaniei, Palatinatul şi Brandenburg sunt depopulate şi pustiite şi vor rămâne aşa pentru mult timp. În unele părţi ale imperiului, jumătate din populaţie murise ❿. Oraşe prospere fuseseră reduse la orăşele sau chiar sate mai mari. Locuitorii, mai ales ţăranii ⓫, înduraseră chinuri groaznice: tortură, foamete şi boală. Grupuri de oameni disperaţi hoinăresc prin Germania, cerşind şi furând.

Între anii 1644–1648, reprezentanţii tuturor puterilor iau parte la negocierile de pace de la Münster ⓬ şi Osnabrück, care, după discuţii lungi şi dure, aveau să ducă la Pacea din Westfalia ❾. Bavaria păstrează titlul de palatin elector, fiind creat al optulea electorat pentru fiul reinstituit al „regelui iernii". Elveţia şi Olanda se retrag oficial din Alianţa Imperială, iar puterea împăratului era restricţionată la Ungaria şi Boemia, teritoriile sale ereditare. Prinţii din imperiu îşi sporesc considerabil puterea şi creează propria alianţă de state suverane, în care împăratul de această dată are doar atribuţii nominale de conducător. Adevăraţii învingători erau Franţa şi Suedia, care obţin teritorii noi şi îşi întăresc statutul de mari puteri europene. De asemenea, Olanda profită de slăbirea imperiului. Pacea din Westfalia stabileşte principiul conform căruia un stat nu are dreptul să intervină în problemele altui stat sub pretextul diferendelor religioase.

10 Spânzurare publică în masă, gravură, 1632

11 Ţăranii fug din calea armatelor, cca 1645

12 Negocierile de pace de la Münster, 1648

9 Documente marcate cu sigiliul beligeranţilor, prin care s-a stabilit Pacea din Westfalia, 1648

Cântec de slavă pentru pace, de Paul Gerhard

Slavă lui Dumnezeu!
Un cuvânt nobil de pace
şi bucurie răsună,
Încremenind de acum înainte
Lăncile, săbiile şi crimele.
Fă-ţi curaj şi ia din nou coarda
Şi cântă: O, Germanie şi
fredonează cântece,
Într-un cor vesel
Înalţă bucuria către Dumnezeu
şi spune
Doamne, mila şi bunătatea Ta
rămân veşnice.

Pacea de la Münster este anunţată mulţimii în piaţa oraşului

1635	Începe etapa franceză a războiului
30 mai 1635	Pacea de la Praga
1636	Bătălia de la Wittstock
După 1636	Alianţa franco-suedeză
1639	Bătălia de la Chemnitz
Octombrie 1648	Este încheiată Pacea din Westfalia

1 Castelul Nymfenburg din München

Sfântul Imperiu Roman sub absolutismul luminat 1648–1806

Pacea din Westfalia aduce independenţa completă statelor germane, unele dintre ele, în special Prusia, devenind puteri europene. Monarhiile absolutiste încep să predomine ca formă de conducere. Iluminismul şi credinţa în reformă şi progres se reflectă în *absolutismul luminat* din Prusia şi Austria. Sub influenţa Revoluţiei Franceze şi a presiunii victoriilor militare ale lui Napoleon, Sfântul Imperiu Roman se fărâmiţează definitiv în 1806.

Absolutismul prinţilor germani

Secolul XVIII aduce noi războaie care pun imperiul în dificultate. Dintre toţi prinţii germani, electorii de Saxonia şi Bavaria devin cei mai importanţi.

În 1700, imperiul îşi revenise în mare parte din distrugerea cauzată de Războiul de 30 de Ani, dar alte rivalităţi sunt provocate de noi războaie: Războiul de 8 Ani (1689–1697), Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei (1701–1714; *pag. 280*) şi Războiul Nordului (1700-1721; *pag. 305*).

Prinţii germani din perioada barocă doreau să domnească precum regii. Clădirile impunătoare ❶, construite după model francez, transformă marile curţi în centre culturale, condamnându-i pe cei mai puţin bogaţi la datorii şi ruină. Cea mai importantă curte germană era cea a electorului Frederic August II de Saxonia, care în 1697 preia şi tronul Poloniei. Cunoscut drept „August cel Puternic" ❷, acesta derulează un număr mare de proiecte arhitecturale ❻, fiind, de asemenea, faimos pentru numeroasele sale relaţii amoroase. Face o încercare nereuşită de a anexa teritorii suedeze în timpul Marelui Război Nordic şi pierde temporar din Polonia. Maximilian II Emanuel al Bavariei ❸ era guvernator al Olandei spaniole. În 1683, se află printre cei care luptă împotriva turcilor (*pag. 310*) la porţile Vienei, iar mai târziu se aliază cu Franţa în Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei. După înfrângerea francezilor la Hochstadt ❺ şi ocuparea Bavariei de către austrieci, este alungat şi nu i se permite să se întoarcă până în anul 1714. Fiul lui Maximilian, Carol Albert (elector din 1726) ocupă Boemia în 1740, iar în 1742 este ales, la Frankfurt, Sfânt Împărat Roman, sub numele de Carol VII. Fratele său, Clemens August ❹, *prinţul Soare*, devine elector de Cologne în 1723.

În 1714, George Ludovic din Casa de Hanovra devine regele George I al Marii Britanii şi Irlandei, urmaşii săi domnind până în 1901.

2

3

4

stânga: August cel Puternic; **centru:** Maximilian II Emanuel, elector de Bavaria; **dreapta:** Clemens August, elector de Cologne

5 Bătălia de la Hochstadt, 13 august 1704

6 *Zwinger*, Castelul în stil baroc din Dresda, pictură de Canaletto

Persecutarea „vrăjitoarelor"

Ultimul proces al unei vrăjitoare în Germania a avut loc în anul 1775 la abaţia din Kempten. Povestea ei este asemănătoare multor altor victime: servitoarea Maria Anna Schwegelin îşi pierduse slujba, după ce logodnicul ei rupsese logodna. Femeia a fost dusă la un azil de săraci, unde a fost supusă unui tratament inuman din partea unui îngrijitor. După mai multe certuri şi proteste, îngrijitorul a acuzat-o ca fiind de partea diavolului şi a înfierat-o ca „vrăjitoare".

O vrăjitoare se roagă la un demon, gravură în lemn, sec. XVI

1689–1697 | Războiul de 8 Ani
1701 | Începe Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei
1683 | Otomanii încep asediul Vienei
1700–1721 | Războiul Nordului

Sfârşitul imperiului

Napoleon desfiinţează multe principate clericale mici. Eşecul Austriei îi determină după 1801 pe prinţii germani importanţi să ceară independenţa faţă de Sfântul Imperiu Roman.

Principatele clericale ale imperiului se aflau şi ele sub conducere absolutistă. De obicei, conducătorul era un prinţ-episcop care avea atât autoritate spirituală, cât şi seculară asupra ţinutului său. Episcopii catolici şi protestanţi proveneau din casele regale conducătoare sau din familii nobile importante şi deţineau mai multe dioceze.

7 Karl Theodor, baron de Dalberg

Zona catolică din sud-vestul Germaniei era controlată de familia Schönborn ❽. După 1719, Lothar Franz, cancelar imperial şi, din 1694, elector de Mainz, acordă cele mai importante episcopii celor patru nepoţi ai săi: Johann Philipp Franz, în Würzburg, Friedric Karl în Bamberg şi Würzburg, cardinalul Damian Hugo, în Speyer şi Konstanz, iar Franz Georg elector, în Trier. Aceştia îşi construiesc reşedinţe la Würzburg ❿ şi Bamberg şi ridică palatele Bruchsal ❾ şi Pommersfelden ⓫, conducând într-o manieră care avea să rămână cunoscută sub numele de absolutism luminat.

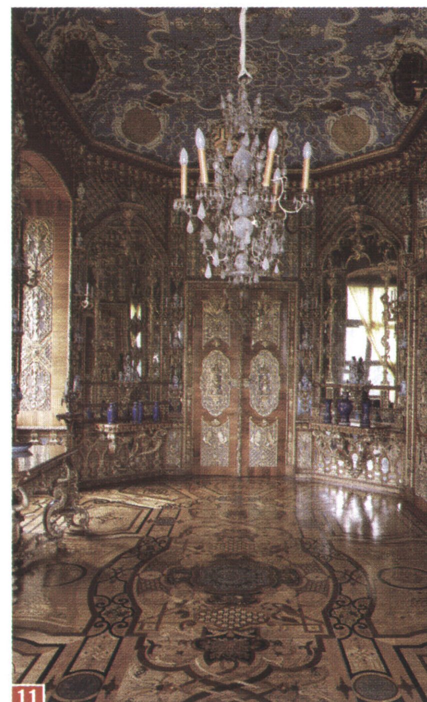

10 Reşedinţa episcopului din Würzburg; fresce pictate de Giovanni Battista Tiepolo

În timp ce prinţii de pe Rin sunt îndepărtaţi de armatele Revoluţiei Franceze după 1792, alţi prinţi germani se aliază cu succes cu Napoleon pentru a slăbi influenţa austriacă. După tratatul de la Luneville din anul 1801 (*pag. 360*) dintre Franţa şi Austria, care desfiinţa Sfântul Imperiu Roman, electorul de Mainz şi cancelarul imperial, Karl Theodor ❼, baron de Dalberg, desfiinţează Dieta la 25 februarie 1803. Partea vestică a Rinului este anexată de Franţa; multe dintre principatele mici dispar, însă prinţii germani cei mai importanţi primesc compensaţii, iar domeniile lor sunt extinse pe cheltuiala oraşelor-stat şi prin revendicarea pământurilor Bisericii. După înfrângerile ulterioare, Francisc II al Austriei renunţă la coroana Sfântului Imperiu Roman şi îl declară dizolvat.

Războaiele napoleoniene au avut un impact pe termen lung asupra hărţii politice a Germaniei, consolidând ceea ce până atunci fusese doar o adunătură de state mici, mai puţine la număr, dar mai mari şi mai puternice (*pag. 364-365*).

8 Frederic Carol Schönborn

9 Castelul Bruchsal, început în 1722

11 Sala Oglinzilor din castelul Weissenstein, Pommersfelden, construit între 1711-1718

1742 | Carol VII este ales împărat
25 februarie 1803 | Desfiinţarea Dietei
1704 | Bătălia de la Hochstadt
1801 | Tratatul de la Luneville
6 august 1806 | Sfârşitul Sfântului Imperiu Roman

Ascensiunea Austriei de la Leopold I la Carol VI

Sub Leopold I şi fiii acestuia, puterea Austriei în Europa creşte. Sub comanda talentatului general, prinţul Eugeniu de Savoia, forţele austriece opresc înaintarea turcilor otomani, reuşind chiar să-i alunge. Între timp, împăraţii reuşesc să ţină Franţa sub supraveghere.

Dacă Ferdinand III (împărat din 1637) conducea peste un imperiu distrus de Războiul de 30 de Ani, sub fiul său, Leopold I ❷, devenit împărat în 1658, Austria începe să se dezvolte. Mai întâi, Leopold este nevoit să înfrângă puternica armată turcă (*pag. 310*) care înaintase din Balcani, iar în anul 1683 ajunsese la porţile Vienei. Armata imperială condusă de Carol V de Lorena şi de regele polonez Jan III Sobieski salvează oraşul. Armata turcă e împinsă înapoi, după o victorie obţinută cu mult greu în bătălia de la Kahlenberg ❶. Astfel, Leopold se proclamă „învingător al turcilor". În 1696 va începe construcţia reşedinţei imperiale, palatul Schonbrunn ❸.

În ciuda victoriei de la Viena, Leopold este încă obligat să lupte în război pe două fronturi. Înfruntă pretenţiile Franţei la hegemonie în vest şi în nordul Italiei, iar în est continuă să lupte împotriva turcilor, care se aliaseră cu Franţa. Excelentul său general, prinţul Eugeniu de Savoia ❹, îşi dovedeşte calităţile şi îi înfrânge pe turci la Senta, pe râul Tisa, în anul 1697. După Pacea de la Karlowitz (1699), dictată de împărat, Austria preia de la otomani toată Ungaria, Transilvania şi Croaţia. În 1717, când izbucneşte un nou război, Eugeniu de Savoia cucereşte Belgradul. Prin Pacea de la Passarowitz (1718) care a urmat, Serbia revine Austriei şi, astfel, se încheie definitiv înaintarea Imperiului Otoman.

1 *Bătălia de la Kahlenberg din 12 septembrie 1683*, detaliu de tapiţerie

În anul 1705, Leopold este urmat la tron de fiul său mai mare, Iosif. Ca Iosif I ❻, acesta reorganizează administraţia şi înăbuşă răscoalele din regatul Ungariei (*pag. 303*), unde nobilimea maghiară încerca să-şi păstreze autonomia şi vechile privilegii. După moartea lui, în 1711, coroana imperială este încredinţată fratelui său, Carol VI ❺, care până atunci deţinuse tronul Spaniei (*pag. 300*).

Sub Carol VI, puterea economică şi militară a Austriei creşte. Deoarece nu avea moştenitori fii, principala preocupare a acestuia după 1713 era să-i convingă pe prinţii germani să-i recunoască *Sancţiunea pragmatică* ❼ prin care schimba regulile succesiunii pentru a asigura coroana fiicei sale, Maria Tereza. Pentru a o obţine, împăratul face concesii, însă Prusia şi Bavaria găsesc destule motive pentru a încălca acordul.

2 *Leopold I în costum de teatru*, pictură

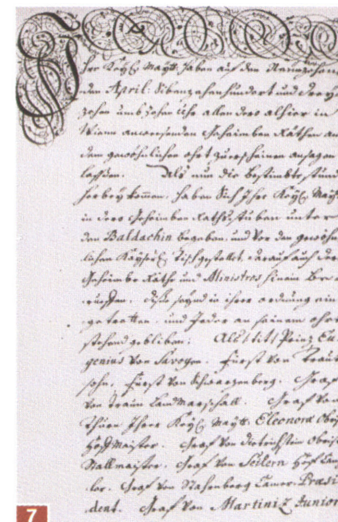

3 Interior din palatul Schonbrunn

4 Prinţul Eugeniu de Savoia

5 Carol VI (tot el Carol III al Ungariei)

6 Iosif I

7 *Sancţiunea pragmatică*, 1713

Austria sub Maria Tereza şi Iosif II

Maria Tereza a apărat Imperiul Habsburgic de Prusia şi a introdus reforme accelerate de fiul ei, Iosif II, în spiritul absolutismului luminat.

8
Francisc Ştefan de Lorena, Sfântul Împărat Roman Francisc I

9
Iosif II împreună cu fratele şi succesorul său, Leopold II, portret de familie

În 1740, Maria Tereza ⑩ moşteneşte tronul Boemiei şi Ungariei. Imediat începe să-şi apere dreptul nativ împotriva regelui Frederic III al Prusiei, care anexează Silezia, şi a lui Carol Albert de Bavaria, care ocupă Boemia (*pag. 270*). În Războiul de succesiune pentru Tronul Austriei ⑪ (1740-1748), aceasta îi alungă pe bavarezi din Boemia. În anul 1745, Frederic II recunoaşte alegerea soţului Mariei Tereza, Francisc Ştefan de Lorena ⑧, drept Sfântul Împărat Roman Francisc I. Perechea regală, împreună cu cei 16 copii ai lor, înfiinţează Casa de Habsburg-Lorena.

Maria Tereza urmăreşte să uniformizeze şi să centralizeze Austria prin reforme precaute. Reorganizează sistemul juridic şi îmbunătăţeşte sistemul educaţional prin reforma generală a şcolilor din anul 1774. Împreună cu prinţul Kaunitz, cancelar de stat, şi în alianţă cu Franţa (*pag. 281*) şi Rusia, încearcă să recucerească Silezia (*pag. 275*) de la Prusia, în Războiul de 7 Ani (1756-1763). Însă războiul este un eşec, iar Tratatul de la Hubertusburg lasă ţara în ruină financiară.

După moartea lui Francisc, fiul cel mai mare al acestuia, Iosif II ⑨, devine regent al Austriei, însă preia cu adevărat puterea abia în anul 1780. Puternic influenţat de ideile iluministe, acesta întreprinde o serie de reforme liberale, cum ar fi abolirea torturii şi a iobăgiei, libertatea completă a tiparului, emanciparea evreilor şi diminuarea fastului de la Curte. Prin Edictul de toleranţă (1781), Iosif garanta libertatea religioasă absolută, iar mai târziu înfiinţează şcoli şi orfelinate. Însă planurile sale ambiţioase de reformă se bazau prea mult pe autoritatea centrală, într-un stat multietnic în care privilegiile speciale pentru regiuni şi grupuri nu puteau fi nesocotite. Astfel, încercările pripite ale lui Iosif de a impune idei luminate prin mijloace despotice au întâmpinat imediat opoziţie, iar ambiţiile sale radicale au suferit eşec în scurt timp. Fratele şi succesorul său Leopold II este mai precaut, însă încearcă să menţină direcţia generală de reformă. Cu toate acestea, în anul 1806, fiul său, Francisc II, este obligat să renunţe la coroana imperială a Sfântului Imperiu Roman (*pag. 364*).

10
Maria Tereza a Austriei, portret, 1750

Începutul Epocii Moderne — Secolele XVI–XVIII

Iosif II, portret, 1785

***Edictul de toleranţă* al lui Iosif II din 21 decembrie 1781 Fragment**

Fiind ferm convinşi că toate constrângerile care violează conştiinţa oamenilor sunt foarte dăunătoare şi că, dimpotrivă, marele avantaj al religiei şi al statului provine din toleranţă, aşa cum este propovăduită de iubirea creştină, am hotărât să aplicăm neabătut aceste valori în toate ţinuturile noastre ereditare.“

11
Prusia înfrânge armata austriacă şi saxonă la Hohenfriedberg

1739	Tratatul de la Belgrad
1740	Maria Tereza urcă pe tron
1745	Francisc I Ştefan de Lorena este ales împărat
1756–1763	Războiul de 7 Ani
1780	Iosif II devine regent unic
21 decembrie 1781	*Edictul de toleranţă* al lui Iosif II

1 *Ioachim II din Casa de Hohenzollern, elector de Brandenburg în 1535–1571,* gravură în cupru, cca 1570

Ascensiunea Prusiei

După ce familia de Hohenzollern se stabileşte în Brandenburg, Marele Elector Frederic Wilhelm transformă regiunea într-una dintre forţele cele mai importante ale imperiului. Fiul său, Frederic I, asigură statutul legal al conducătorilor Prusiei.

În 1411, regele Sigismund numeşte familia Margrave de Nürnberg, din Casa de Hohenzollern, guvernatoare a provinciei Brandenburg. Patru ani mai târziu, îi garantează titlul de elector. Primii conducători şi-au impus rapid autoritatea în oraş. Ioachim II ❶ se alătură mişcării de Reformă în anul 1539, însă, asemenea succesorului său, rămâne de partea împăratului. Ascensiunea Brandenburgului începe odată cu Ioan Sigismund ❷, care în 1613 se converteşte la calvinism. În 1614 obţine Cleves, Mark şi Ravensberg pe Rin, în timpul disputei asupra succesiunii Jülich-Cleves (*pag.* 259). În 1618 moşteneşte ducatul Prusiei, întemeiat în 1525 pe teritoriile deţinute cândva de Ordinul teuton (*pag.* 222).

Teritoriul Brandenburgului este devastat de Războiul de 30 de Ani, trupele ambelor părţi tranzitându-l către câmpiile de luptă. După ce Marele Elector Frederic Wilhelm ❸ preia puterea în 1640, începe perioada de reconstrucţie. După centralizarea sistemului de impozitare, acesta îşi extinde teritoriile (Pomerania de Est, Minden şi Halberstadt), şi încearcă să dezbine Franţa. În 1675 înfrânge armata suedeză la Fehrbellin şi o alungă din Germania, cucerind Pomerania suedeză şi Rügen. Edictul său de toleranţă de la Potsdam (1685) reprezintă un punct de reper important şi deschide drumul pentru primirea hughenoţilor izgoniţi din Franţa (*pag.* 279). Conducătorul absolutist lasă succesorilor săi un stat centralizat, cu o armată puternică, pe cale să devină una dintre marile puteri europene.

3 *Frederic Wilhelm, Mare elector de Brandenburg,* portret, 1649

Fiul său Frederic III ❹, împreună cu soţia sa, prinţesa guelfă Sofia Charlotte, transformă ţara într-un stat baroc strălucitor. Promovează artele, construiesc palate (cum ar fi palatul Charlottenburg din Berlin) şi înfiinţează universităţi. În schimbul sprijinului militar acordat împăratului în timpul Războiului de Succesiune pentru Tronul Spaniei, primeşte statutul regal pe care şi-l dorise. Frederic I ❺, este încoronat la 18 ianuarie 1701, la Königsberg, marcând instaurarea unei noi dinastii puternice în Europa.

2 Ioan Sigismund, elector de Brandenburg

4 Frederic III, elector de Brandenburg, ulterior Frederic I, regele Prusiei

5 *Încoronarea lui Frederic I la 18 ianuarie 1701 în Königsberg,* pictură, sec. XIX

Hughenoţii

Alegorie a primirii protestanţilor din Salzburg, care ajung în Prusia regelui Frederic Wilhelm I

Când Marele Elector Frederic Wilhelm i-a invitat pe hughenoţi să se stabilească în oraşe şi în regiunile nelocuite din Brandenburg-Prusia, peste 20 000 de oameni au răspuns la această invitaţie. În anul 1700, reprezentau deja o treime din populaţia Berlinului. Printre ei se aflau meşteşugari, care au adus cu ei meserii noi din Franţa, dar şi negustori bogaţi, care au dezvoltat legăturile comerciale internaţionale ale oraşului, contribuind la o creştere semnificativă a economiei prusace.

18 aprilie 1525 | Teritoriile Ordinului teuton devin ducatul Prusiei
1618 | Ioan Sigismund moşteneşte Prusia
1640 | Frederic Wilhelm devine mare elector
1660 | Prusia obţine suveranitatea
1675 | Bătălia de la Fehrbellin
1685 | Edictul de toleranţă de la Potsdam

Prusia sub Regele-Sergent şi Frederic cel Mare

Prin crearea unei administraţii centralizate eficiente şi a unei armate puternice, Regele-Sergent, Frederic Wilhelm I şi fiul său, despotul luminat Frederic cel Mare, transformă Prusia într-una dintre cele mai mari puteri ale Europei.

6 *Frederic Wilhelm I inspectând rezultatele reformei sale educaţionale, într-o şcoală din Prusia*, pictură

În anul 1713, Frederic Wilhelm I, „Regele-Sergent", urcă pe tron. Este hotărât să întărească moştenirea lăsată de tatăl său, continuând reformele care aveau să crească puterea şi prestigiul dinastiei sale. Puritan rigid şi cumpătat, urmărea introducerea disciplinei marţiale în birocraţie şi în alte aspecte ale statului prusac. Armata lui era cea mai mare din Europa, fiindu-i alocate trei sferturi din bugetul statului. Economia mercantilă era obligată să servească interesele forţelor militare. În anul 1717 introduce educaţia primară obligatorie ❻ şi interzice pedepsirea fizică a iobagilor. În politica externă, Frederic Wilhelm era pragmatic, menţinând alianţa cu Anglia hanovriană în ciuda antipatiei personale faţă de conducătorii ei şi ocupând fosta Pomeranie suedeză în anul 1720 fără să întâmpine rezistenţă. În 1732 le permite protestanţilor din Slazburg, care fuseseră alungaţi din Austria, să se stabilească în regiune, fapt care a dus la un salt al economiei prusace. „Cel mai mare rege autohton al Prusiei" a determinat caracterul statului prusac până în sec. XIX.

Fiul său, Frederic II (cel Mare) ❼, în ciuda conflictelor majore din tinereţe cu tatăl său, păstrează sistemul de guvernare al lui Frederic Wilhelm, însă, în acelaşi timp, este un susţinător pasionat al iluminismului şi al esteticii franceze. Ca „filozoful de la Sanssouci" ❾ şi ca flautist talentat ❽, s-a înconjurat de cei mai importanţi gânditori şi artişti, printre care Voltaire ❿. De asemenea, foloseşte armata pentru a extinde teritoriul Prusiei, cucerind Silezia de la Austria în timpul Războiului de Succesiune pentru Tronul Austriei (1740-1748). În timpul Războiului de 7 Ani ⓫ (1756-1763), Prusia ajunge în pragul distrugerii prin alianţa Austriei cu Franţa, Rusia şi Saxonia, fiind salvată doar de moartea împărătesei Elisaveta a Rusiei în 1762 (*pag. 307*). În 1772, Prusia participă, împreună cu Rusia şi Austria, la prima împărţire a Poloniei (*pag. 303*). Pe plan intern, Frederic implică aristocraţia în conducerea statului şi a armatei şi îmbunătăţeşte sistemul educaţional. Costul războaielor lui era suportat de supuşi, însă a transformat Prusia într-o putere dominantă, dând naştere „mitului prusac".

10 *Regele Frederic II la cină în Sanssouci, cu oaspeţi printre care Voltaire şi Friedrich von Stille*, pictură de Adolf von Menzel, 1850

Frederic cel Mare, 1743 fragment

În ceea ce mă priveşte, sper că posteritatea va şti să facă diferenţa între filozof şi prinţ, între nobil şi politician. Recunosc: e greu pentru cel prins în marea politică europeană să îşi păstreze caracterul sincer şi neprihănit.

7 Frederic II

8 *Frederic cel Mare susţine un concert de flaut*, pictură de Adolf von Menzel, 1850/1852

9 Palatul Sanssouci din Potsdam

11 Frederic cel Mare în bătălia de la Zorndorf din 25 august 1758, în timpul Războiului de 7 Ani

Începutul Epocii Moderne — Secolele XVI–XVIII

1698	Este construit palatul din Berlin
18 ianuarie 1701	Frederic I este încoronat ca primul rege al Prusiei
1713	Frederic Wilhelm I urcă pe tron
1717	Reformele în educaţie
1740–1748	Cucerirea Sileziei
1772	Prusia participă la prima împărţire a Poloniei

Franţa: de la războaiele religioase până în ajunul Revoluţiei 1562–1789

Ultimii regi ai Casei de Valois sunt copleşiţi de Habsburgi în lupta pentru supremaţie din Italia. Pe plan intern, aceştia se confruntă cu schisma religioasă şi cu o aristocraţie puternică şi refractară. Regii Casei de Bourbon conduceau pe fundalul conflictului dintre catolici şi protestanţi. După ce compromisurile eşuează, politica de represiune duce la expulzarea hughenoţilor protestanţi. O serie de regi şi preoţi capabili construiesc monarhia absolutistă şi transformă Franţa într-o mare putere europeană. Franceza devine limba universală a diplomaţiei europene şi a societăţii aristocrate, iar Parisul este centrul culturii europene. Sub succesori mai slabi, războaiele costisitoare seacă trezoreria regală, iar criza politică şi economică pregăteşte drumul pentru revolta socială şi pentru revoluţie.

1 Castelul Chambord, construit de Francisc I

Lupta împotriva Habsburgilor

Francisc I şi succesorii acestuia încearcă să slăbească puterea Habsburgilor. Răspândirea calvinismului duce la primele conflicte. În acelaşi timp, în Franţa predomină ideile şi cultura Renaşterii.

În anul 1515, Francisc I ❶, ❷, membru a unei ramuri secundare a Casei de Valois, urcă pe tronul Franţei. În timpul domniei sale, curtea franceză se transformă într-un centru al Renaşterii europene, atrăgând artişti importanţi, cum ar fi Leonardo da Vinci ❺ şi Andrea del Sarto. De asemenea, Francisc cheltuieşte sume mari pentru alcătuirea unei colecţii considerabile de picturi italiene, inclusiv tablourile lui Tiţian şi Rafael.

3 Mormântul dublu al lui Henric II şi al Caterinei de Medici din abaţia Sf. Denis de lângă Paris

4 *Biserica protestantă „Le paradis" din Lyon*, pictură, sec. XVII

În politica externă, regele, la fel ca predecesorii săi, continuă să rivalizeze cu Habsburgii pentru dominaţia în Europa Centrală şi în Italia. După ce în 1519 Francisc pierde coroana de împărat în faţa lui Carol Quintul, este înfrânt de acesta în timpul Războaielor Italiene. În ciuda acestor lovituri, Francisc îşi pune adversarul în mare dificultate, încheind o alianţă cu Imperiul Otoman şi obligându-l pe împărat să ducă un război pe două fronturi. În final, nici una dintre părţi nu iese învingătoare.

Francisc I este urmat la tron în 1547 de către fiul său, Henric II ❸, care era căsătorit cu Caterina de Medici. Aceasta era nepoata Papei Clement VII, un aliat împotriva Habsburgilor (*pag. 292*). Henric se afla sub influenţa politică a amantei sale Diana de Poitiers şi, la sfatul acesteia, cu toate că-i sprijinea pe prinţii protestanţi germani cu bani şi arme, ia măsuri radicale împotriva protestanţilor francezi ❹ care se revoltaseră împotriva Habsburgilor. Henric acceptă dominaţia habsburgică în Italia doar după un război costisitor care se sfârşeşte prin semnarea Tratatului de la Cateau-Cambrésis din 1559.

În acelaşi an, regele este rănit din greşeală la un turnir şi moare. Fiul său mai mare, Francisc II, moare la un an după întronare. Carol IX şi Henric III se dovedesc regi slabi.

2 *Francisc I*, medalion de bronz creat de Benvenuto Cellini, sec. XVI

Ultimul încearcă să facă faţă intrigilor mamei lui, Caterina, şi ale ducelui de Guise, precum şi frământărilor religioase care începuseră să cuprindă Franţa.

5 *Francisc I la patul de moarte al lui Leonardo da Vinci*, pictură de Jean-Auguste D. Ingres, sec. XIX

1515 | Începe domnia lui Francisc I
1519 | Carol Quintul este ales Sfânt Împărat Roman
1547 | Henric II urcă pe tron
1559 | Tratatul de la Cateau-Cambrésis
1562 | Edictul de la St. Germain
1562 | Ambuscada hughenoţilor la Vassy

6 Fraţii de Guise, conducătorii facţiunii catolice; de la stânga: ducele Carol de Mayenne, ducele Henric I de Guise şi cardinalul Ludovic de Lorena, portret din sec. XVI

Războaiele religioase franceze şi Edictul de la Nantes

În timpul lui Henric III, ultimul rege de Valois, Franţa este greu încercată de războaie religioase crâncene. Succesorul acestuia, Henric IV din Casa de Bourbon, este primul care restabileşte pacea în ţară prin Edictul de la Nantes.

Originar din cantoanele elveţiene, calvinismul se răspândeşte treptat în Franţa şi atrage din ce în ce mai mulţi adepţi începând cu a doua jumătate a sec. XVI. Aceştia au rămas cunoscuţi sub denumirea de hughenoţi, un cuvânt francez derivat din germanul *Eidgenossen* („partizan elveţian"). O mare parte dintre nobili devin hughenoţi, mai ales Burbonii, care nu aveau doar proprietăţi mari în Franţa, ci şi domneau ca regi suverani în ţinutul vecin, Navarra (*pag. 199*). Fiind înrudiţi cu Casa de Valois, aceştia aveau pretenţii ereditare asupra tronului francez. Puternicii duci catolici de Guise ❻ le erau ostili.

Caterina de Medici încearcă să instige cele două facţiuni una împotriva alteia, pentru a păstra autoritatea coroanei. Ca să-i unească pe Burboni, în 1572 îşi mărită fiica, Margareta, cu Henric de Navarra. În acelaşi timp, plănuieşte să îl elimine pe conducătorul hughenoţilor, Gaspard de Coligny ❿. Tentativa de asasinat eşuează, iar Caterina şi Casa de Guise, de teama unei răzbunări, iniţiază masacrul a mii de hughenoţi care rămăseseră în Paris după nunta din noaptea Sf. Bartolomeu ❾. Henric de Navarra fuge în regatul său, iar căsătoria lui cu Margareta este ulterior anulată.

În Franţa, izbucneşte războiul civil între facţiunile religioase, inclusiv între nobilime şi familia regală. *Sfânta ligă* a catolicilor, înfiinţată în anul 1576, sub conducerea ducilor de Guise, se aliază cu habsburgii, în timp ce hughenoţii sunt sprijiniţi de Anglia. În 1574, Henric III, al treilea fiu al Caterinei, care atunci era rege al Poloniei, urcă pe tronul Franţei (*pag. 302*). Nu avea copii, iar în anul 1584, când ultimul dintre fraţii săi moare, Henric de Navarra devine succesorul său.

7 Henric IV călare şi în armură, statuie, Paris

Cinci ani mai târziu, un călugăr îl asasinează pe Henric III ❽, iar hughenotul de Bourbon, Henric de Navarra, îl urmează la tron ca Henric IV ❼, ⓫. Pentru a fi recunoscut ca rege, în anul 1593 se converteşte la catolicism, prin faimoasa expresie: „Parisul merită o liturghie". În anul 1598, semnează Edictul de la Nantes, prin care erau acordate drepturi minorităţii protestante franceze. Este asasinat în anul 1610.

Edictul de la Nantes, emis de Henric IV: Fragment

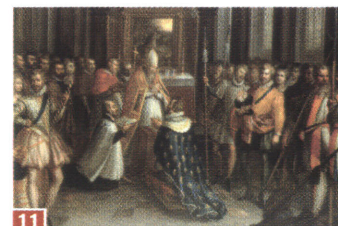
Interzicem categoric tuturor supuşilor din acelaşi stat şi cu aceeaşi calitate să răscolească în memorie cele întâmplate odinioară, să se atace sau să se certe, indiferent de motiv, să intre în conflict sau să se jignească direct sau indirect; trebuie să se abţină de la toate şi să trăiască în pace ca fraţii, prietenii şi compatrioţii...

Henric IV semnează Edictul de la Nantes, gravură în lemn, sec. XIX

8 Un călugăr dominican îl ucide pe Henric III, gravură în cupru, sec. XVII

9 Masacrul din Noaptea Sf. Bartolomeu, 23-24 august 1572

10 *Gaspard de Coligny*, portret, sec. XVI

11 Încoronarea lui Henric IV la Chartres, 1594

23–24 august 1572 | Masacrul din Noaptea Sf. Bartolomeu
1576 | Înfiinţarea *Sfintei ligi*
1589 | Asasinarea lui Henric III
1593 | Henric IV se converteşte la catolicism
1598 | Edictul de la Nantes

Ascensiunea Franței sub Henric IV și cardinalul Richelieu

Sub conducerea cardinalului Richelieu, un strateg viclean, Franța reușește să slăbească puterea Habsburgilor în Războiul de 30 de Ani și să centralizeze statul francez.

1 *Ravaillac, asasinul lui Henric IV, este sfâșiat în patru bucăți*, gravură color în cupru, începutul sec. XVII

După frământările războaielor religioase, Henric IV și ministrul Sully încep reconstrucția Franței. Însă, în anul 1610, regele este ucis de fanaticul catolic Ravaillac ❶. Maria de Medici ❹, mama fiului încă minor al lui Henric, conduce politica statului în locul acestuia. În 1616 îl aduce la curte pe viitorul cardinal Richelieu. Acesta câștigă încrederea rezervatului Ludovic XIII ❸, iar în 1624 devine cel mai important ministru. Puterea lui era atât de mare, încât cu ajutorul unei conspirații o constrânge pe regina-mamă să fugă din țară.

Pe plan extern, Richelieu urmărea să transforme Franța în puterea cea mai importantă a Europei, în timp ce pe plan intern intenționa întărirea monarhiei. Începe prin desființarea unor privilegii speciale acordate nobilimii și coordonează o campanie militară pentru a zdrobi puterea hughenoților francezi. De asemenea, suprimă cu brutalitate revoltele provinciilor împotriva majorării impozitelor. În același timp, era un generos patron al artelor ❺, înființând *Academia Franceză*.

În politica externă, profită de șansa oferită de Războiul de 30 de Ani pentru a-l slăbi pe principalul rival al Franței, Casa de Habsburg. Prin calcule riguroase, îi sprijină pe prinții protestanți împotriva împăratului catolic, atât cu bani, cât și cu arme. De asemenea, îl convinge pe Gustav II Adolf al Suediei să lupte împotriva Habsburgilor. Richelieu moare în 1642, urmat un an mai târziu de Ludovic XIII, regele pe care l-a servit. Franța profită de pe urma politicii agresive a cardinalului în Pacea din Westfalia, semnată în 1648 (*pag. 269*), obținând teritorii în Alsacia și în Pirinei, în defavoarea Imperiului Habsburgic.

După moartea sa, cardinalul italian Mazarin ❷ devine prim-ministru al guvernului francez. Inițial, acesta guverna împreună cu Ana de Austria, văduva lui Ludovic XIII, care era regentă pentru fiul ei, Ludovic XIV.

Cei trei muschetari

Astăzi Richelieu este mai puțin cunoscut pentru realizările sale politice și pentru serviciile aduse artei și culturii (în anul 1622 a fost ales director al Sorbonei) și mai mult pentru rolul jucat în romanul* Cei trei muschetari *al lui Alexandre Dumas. Aici, tânărul gardian d'Artagnan luptă împreună cu cei trei muschetari nedespărțiți, Athos, Porthos și Aramis, împotriva maleficului Richelieu. Cu ajutorul misterioasei doamne de Winter, cardinalul gelos e hotărât să deconspire o legătură amoroasă între regina Ana de Austria și primul-ministru al Angliei, Buckingham.

sus: *Duel între muschetarii regelui și gărzile cardinalului Richelieu*, schiță în acuarelă

2 *Cardinalul Mazarin*, copie după o pictură de Champaigne, sec. XVII

3 *Regina Ana de Austria, regele Ludovic XIII și cardinalul Richelieu*, cadru din filmul *Cei trei muschetari*

4 *Triumful regentei Maria de Medici*, pictură de Rubens, 1623

5 Capela Sorbonei, finanțată de Richelieu

1610 | Ravaillac îl asasinează pe Henric IV
1624 | Richelieu devine conducătorul de facto al Franței
1631 | Tratatul de la Barwalde
1635 | Este înființată *Academia Franceză*
1642 | Moare Richelieu

Domnia „Regelui-Soare", Ludovic XIV

Cardinalul Mazarin continuă politica lui Richelieu şi pune bazele absolutismului lui Ludovic XIV. În timpul domniei acestuia, Franţa devine cea mai importantă putere a Europei, atât din punct de vedere cultural, cât şi politic. Fastuoasa curte regală de la Versailles devine un model pentru toţi.

6 *Incitarea unei mulţimi împotriva lui Mazarin, pe fundal palatul Luvru din Paris*, gravură, sec. XVII

Cu toate că Pacea din Westfalia din anul 1648 reprezintă un succes important pentru Mazarin, puterea sa în Franţa e slabă. În anii 1648-1653, într-o serie de revolte armate cunoscute sub numele de *fronde*, nobilii francezi nemulţumiţi ❻ se ridică împotriva autorităţii regelui şi a miniştrilor săi. A fost ultima revoltă a nobilimii franceze, după care aceasta se supune puterii monarhului şi curţii sale.

În anul 1661, după moartea cardinalului, Ludovic XIV ❼ preia personal conducerea statului. Palatul Versailles ❾, noua reşedinţă regală, aflată în afara Parisului, devine simbolul pretenţiei asumate a regelui, *L'état c'est moi (Statul sunt eu)*. Pădurile şi parcurile ❿ se întindeau până la palat, al cărui centru era reprezentat de Sala oglinzilor şi de Dormitorul regal ❽. Imensitatea palatului, în care încăpeau aproape 20 000 de oameni, era reprezentarea fizică a pretenţiei lui Ludovic XIV de a conduce prin „drept divin". Palatul şi curtea sa au fost imitate de prinţii din toată Europa.

La fel ca la Versailles, totul în stat trebuia să fie concentrat în jurul monarhului cunoscut drept „Regele-Soare". Nu tolera miniştrii prea aroganţi, ca Richelieu sau Mazarin, iar cei mai mulţi se ocupau doar cu detaliile guvernării. Ministrul de finanţe, Jean-Baptiste Colbert, era responsabil de organizarea flotei şi de politica colonială activă, concentrată pe America de Nord şi India. Sub supravegherea sa, trezoreria statului se umple.

7 *Regele Ludovic XIV al Franţei*, pictură de Rigaud, 1701

Rivalul său, ministrul de război François Michel Louvois, organizează una dintre cele mai puternice armate ale Europei şi îl îndeamnă pe rege să adopte o politică externă expansionistă. În ciuda războaielor purtate atât în Europa, cât şi în Lumea Nouă, Franţa are câştiguri teritoriale mici.

Protestanţii francezi au avut de suferit deoarece Ludovic XIV urmărea să instituie supremaţia bisericii catolice franceze, bineînţeles cu el în frunte. Revocă Edictul de la Nantes în 1685 şi îi alungă pe hughenoţi din Franţa. Fuga hughenoţilor a reprezentat o pierdere importantă pentru economia franceză, deoarece aceştia jucaseră un rol semnificativ ca negustori şi meşteşugari pricepuţi. Refugiaţii se stabilesc în ţările protestante vecine, construind comunităţi prospere atât la Amsterdam, cât şi la Londra.

Filozoful politic Voltaire despre regele Ludovic XIV:

A avut eşecuri şi căderi şi a făcut greşeli, însă cei care îl judecă l-ar fi egalat dacă ar fi fost în locul lui? Nimeni nu i-ar putea rosti numele fără veneraţie.

sus: *Ludovic XIV*, bust de marmură de Bernini, 1665
dreapta: *Tânărul Ludovic XIV ca „Soare-răsare"*, schiţă pentru un costum de balet

Începutul Epocii Moderne | Secolele XVI–XVIII

8 Dormitorul regal decorat somptuos, Palatul Versailles, lângă Paris

9 Palatul Versailles, iniţial reşedinţă de vânătoare, iar după 1682 reşedinţa principală a lui Ludovic XIV

10 Vedere a palatului Versailles, cu grădini până la Grand Canal

1643 | Cardinalul Mazarin preia guvernarea
1648 | Pacea din Westfalia
1648–1653 | Războaiele civile ale Frondei
1661 | Începe domnia lui Ludovic XIV
1685 | Revocarea Edictului de la Nantes

Războaiele lui Ludovic XIV

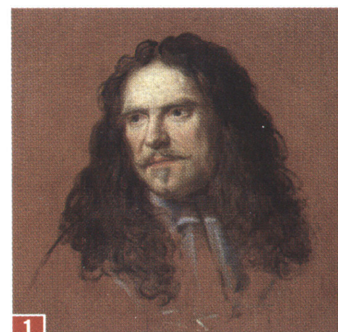
În tentativa de a extinde graniţele Franţei, Ludovic XIV atrage celelalte state europene într-o serie de conflicte. Războiul Marii Alianţe şi Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei au arătat oarecum că Franţa nu-şi poate menţine hegemonia pe continent.

Ludovic XIV, cu ajutorul generalilor săi Condé, Turenne ❶, Vauban ❷ şi Vendôme, duce o serie de războaie de agresiune. Cu toate că teritoriile sunt obţinute în campaniile împotriva Spaniei şi Olandei (Spania, de exemplu, este obligată să cedeze Burgundia şi părţi din teritoriile sale olandeze prin Pacea de la Nijmegen din anul 1679), expansionismul francez are ca urmare încheierea unei alianţe între Habsburgi şi mai mulţi prinţi germani, Anglia şi Olanda.

Profitând de moartea electorului din Palatinat, Ludovic ridică pretenţii ereditare în numele cumnatei sale, Elisabeta Charlotte, ducesă de Orléans. În anul 1688 ocupă Palatinatul şi alte părţi din Sfântul Imperiu Roman, armatele sale jefuind numeroase oraşe, printre care Heidelberg ❹. Această agresiune asigură unitatea Marii Alianţe împotriva Franţei. Urmează un război devastator, în care flota franceză e distrusă de către cea anglo-olandeză, însă Franţa rezistă în zona terestră. Tratatul de la Ryswick din anul 1697 nu face decât să readucă starea de fapt de dinainte de război.

În 1701 începe Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei ❺, după stingerea liniei de Habsburgi spanioli (*pag. 297*), iar tronul este pretins atât de Habsburgii austrieci, cât şi de Burbonii francezi. Ludovic doreşte să-l urce pe tronul Spaniei pe nepotul său, Filip, duce de Anjou, în timp ce Habsburgii propun un candidat care nu făcea parte din dinastia de Bourbon. În ciuda înfrângerii suferite de armata franceză în războiul care a urmat, Filip este confirmat ca rege al Spaniei în 1713 prin Pacea de la Utrecht. Însă este înlăturat din linia franceză, pentru a împiedica o uniune între Franţa şi Spania. De asemenea, Habsburgii câştigă aproape toate fostele teritorii spaniole din Ţările de Jos şi Italia (*pag. 300*).

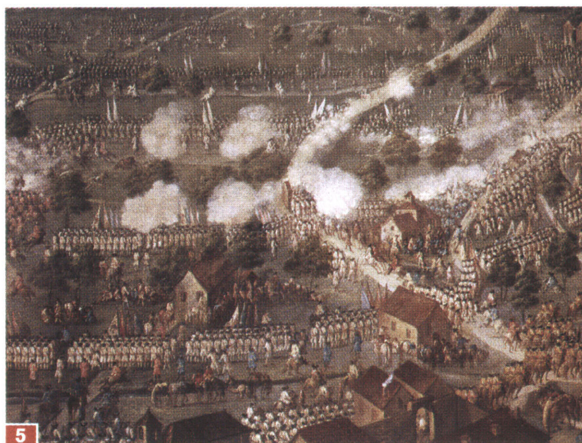
În ciuda încercărilor lui Ludovic XIV de a-şi extinde teritoriul prin război şi diplomaţie, o politică ce a adus o povară grea pe umerii populaţiei franceze ❸, supremaţia franceză avea să fie înlocuită de un nou echilibru în Europa, regii Habsburgi şi englezi reuşind să contrabalanseze raportul de forţe.

1 *Henri de la Tour d'Auvergne, conte de Turenne*, pictură de Le Brun, sec. XVII

2 *Planul oraşului Freiburg, înfăţişând întăriturile stabilite de Vauban*, schiţă în tuş, 1685

3 Colectarea taxelor: *„Nobilul este păianjenul, iar ţăranul musca"*, caricatură, sec. XVII

4 Castelul din Heidelberg, cucerit de armata franceză în timpul Războiului Marii Alianţe

5 Victoria austriecilor şi a britanicilor, conduşi de prinţul Eugeniu şi de ducele de Marlborough, asupra armatei franceze la Malplaquet, 1709

Liselotte din Palatinat

În anul 1671, prinţesa Elisabeta Charlotte, se mărită cu Filip I, duce de Orléans şi fratele lui Ludovic XIV. Ducesa, lipsită de orice pretenţie, era cunoscută sub numele de „Madame". Avea un statut ingrat la curtea Franţei alături de „Monsieur", soţul ei, care nici nu încerca să ascundă numeroasele sale relaţii homosexuale. Îşi exprima furia în multe scrisori, adesea sarcastice, către rudele ei germane: „Să fii o Madame e o afacere nefericită."

sus: *Elisabeta Charlotte din Palatinat, ducesă de Orléans*, portret, cca 1715

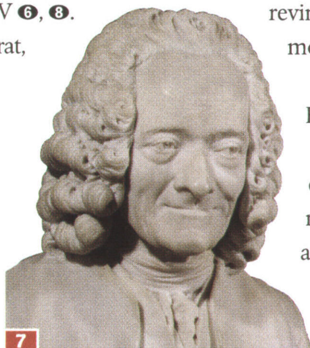
1667 | Războiul de cedare în Olanda spaniolă
1679 | Pacea de la Nijmegen
1688 | Începe Războiul Marii Alianţe
1697 | Tratatul de la Ryswick
1701 | Începe Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei
1713 | Pacea de la Utrecht

Franţa sub Ludovic XV şi Ludovic XVI

Moştenitorii lui Ludovic XIV nu aveau nici ambiţia politică, nici abilităţile sale, dar s-au confruntat cu mari crize financiare. În acelaşi timp, instituţia monarhiei absolutiste cade sub atacurile din ce în ce mai vehemente ale scriitorilor radicali inspiraţi de ideile iluministe.

Ludovic XIV a trăit mai mult decât fiul şi nepotul său, fiind urmat la tron în 1715 de către strănepotul său, în vârstă de cinci ani, Ludovic XV ❻, ❽.

Chiar şi după majorat, Ludovic XV lasă conducerea guvernului în seama regentului său, cardinalul Fleury. Cardinalul ordonează finanţele statului şi încearcă pe cât era posibil să ţină Franţa departe de conflicte internaţionale. Căsătoria lui Ludovic cu Maria Leszczynska, fiica regelui polonez Stanislaw I, care fusese înlăturat şi dorea să-şi recapete tronul, a fost singura complicaţie. În loc de tron, Stanislaw primeşte în 1737 ducatul Lorenei, care revine la Franţa după moartea sa în 1766.

7 Voltaire, sculptură de Houdon, 1778

După moartea lui Fleury în anul 1743, Ludovic se află din ce în ce mai mult sub influenţa amantelor sale. Dintre acestea, cea mai importantă era marchiza de Pompadour ⓭. Aceasta provenea din rândurile burgheziei şi avea o influenţă majoră asupra politicii franceze, chiar şi după încheierea relaţiei ei cu Ludovic XV, pentru aproape douăzeci de ani, până la moartea sa în anul 1764. A avut un rol determinant în alianţa Franţei cu Austria împotriva Prusiei şi Angliei în timpul Războiului de 7 Ani (1756–1763) ❿, care se termină prin înfrângerea şi umilirea Franţei. Costurile imense ale războiului împotriva Angliei în Lumea Nouă, unde Franţa pierde ultima posesiune colonială, provoacă o criză majoră finanţelor regale.

Curtea se menţinea în lux şi cu cheltuieli foarte mari, în timp ce condiţiile de viaţă ale oamenilor simpli ⓫, pe care cădea greutatea taxelor, rămâneau foarte proaste. La sfârşitul domniei lui Ludovic, Franţa era în faliment. În acelaşi timp, ideile iluminismului erau tot mai populare. Voltaire ❼, Montesquieu şi Rousseau dezvoltă conceptul unei societăţi drepte şi luminate şi atacă despotismul monarhiei absolutiste. Mulţi scriitori secundari popularizează aceste idei în poeme satirice şi pamflete care stârnesc dispreţul faţă de stilul de viaţă al regelui.

În anul 1774, succesorul lui Ludovic XV este nepotul său, Ludovic XVI, care în 1770 se căsătorise cu Maria Antoaneta ⓬, una dintre fiicele Mariei Tereza. Aceasta este aspru criticată de presa radicală, care o numea „târfa austriacă". Deoarece situaţia financiară se înrăutăţea, Ludovic încearcă să introducă unele reforme, însă nu reuşeşte să atragă de partea sa aristocraţia, care urmărea să-şi protejeze privilegiile ❾. În 1788, în încercarea de a depăşi impasul, regele întruneşte Stările Generale, o adunare a clerului, nobilimii şi burgheziei, care nu se mai întâlnisera din anul 1614. Personalităţile populiste radicale, susţinute de mulţimile flămânde ale Parisului, ajung să domine Adunarea, chemând la revoluţie.

6 Coroana lui Ludovic XV

8 *Ludovic XV*, pictură de Maurice-Quentin de La Tour, sec. XVIII

10 Québecul francez în ruine, după bombardamentul flotei britanice din 1759, din timpul Războiului de 7 Ani

9 *Ţăran cărând în spate nobilimea şi clerul*, caricatură care satirizează ordinea socială, sec. XVIII

11 *Pereche de ţărani bătrâni mâncând*, pictură de Georges de la Tour, cca 1620

12 *Regina Maria Antoaneta*, portret de Élisabeth-Louise Vigée-Lebrun, 1783

13 *Doamna de Pompadour*, portret de François Boucher, 1756-1758

1715 | Moartea lui Ludovic XIV
1715–1743 | Cardinalul Fleury este regentul lui Ludovic XV
1756–1763 | Războiul de 7 Ani
1774 | Ludovic XVI urcă pe tron
1788 | Adunarea Stărilor Generale

ASCENSIUNEA ANGLIEI 1485–CCA 1800

Istoria modernă a Angliei începe odată cu domnia dinastiei Tudor, în anul 1485. Aceasta transformă încă o dată Anglia într-un jucător important în politica europeană. Dinastia Stuart, care domnește din anul 1603, unește Anglia și Scoția într-un imperiu care în anul 1707 a luat denumirea de Marea Britanie, însă nu reușește să instituie absolutismul după model francez. Parlamentul izbutește să impună monarhia constituțională în timpul războiului civil din anii 1642-1649 și după „Revoluția glorioasă" din 1688–1689. Mai mult, prin Actul de instalare, Parlamentul asigură protestantismul liniei regale a Angliei. În anul 1714, electorul de Hanovra moștenește tronul britanic. În sec. XVIII, în urma comerțului maritim ❶ și a politicilor coloniale, Marea Britanie era deja o putere mondială.

1 Nava-amiral a Flotei Regale Britanice

Anglia sub Henric VII și Henric VIII

Primii doi conducători ai dinastiei Tudor extind prin forță puterea monarhiei. Anglia e criticată aspru de suveranitatea ecleziastică a papei, iar opoziția din țară este suprimată.

În anul 1485, Henric Tudor ❷, moștenitorul Lancastrian, îl înfrânge pe Richard III din casa rivală de York la Bosworth Field și preia tronul ca Henric VII. Pune capăt Războiului celor Două Roze (*pag. 187*) căsătorindu-se cu Elisabeta de York, nepoata lui Richard III. Printr-o economie strictă și creșterea taxelor restabilește echilibrul finanțelor statului. De asemenea, centralizează puterea la curtea supremă regală.

Urcarea pe tron a fiului său, Henric VIII ❸, în 1509, a fost întâmpinată inițial cu entuziasm. La început, politicile sale erau influențate de cardinalul Thomas Wolsey ❺, care dezvoltă centralismul regal, iar pe plan extern urmează o politică de alternanță între Habsburgi și Franța. În anul 1528 Henric decide să divorțeze de soția sa, Caterina de Aragon, mătușa lui Carol Quintul, parțial din cauza lipsei unui fiu moștenitor, dar și din cauza iubirii sale pentru Anne Boleyn, o doamnă de curte. Sub presiunea Habsburgilor, papa nu permite acest divorț, iar procesul se prelungește ani întregi.

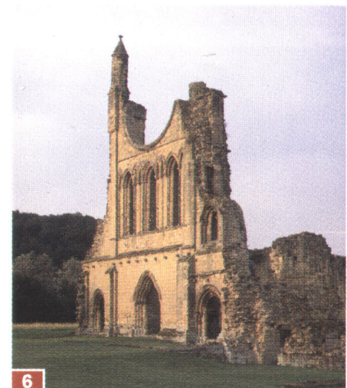

3 *Henric VIII*, portret de Hans Holbein cel Tânăr, 1540

Domnia lui Henric VIII degenerează în tiranie. Cardinalul Wolsey este destituit în anul 1529 și învinuit de înaltă trădare. Thomas More, succesorul lui Wolsey ca lord cancelar, este executat. Cu ajutorul lui Thomas Cromwell, noul lord cancelar, în anul 1534 regele separă biserica engleză de papalitate, creând biserica de stat anglicană, în fruntea căreia se afla el însuși. Proprietățile Bisericii Catolice ❻ sunt confiscate, iar mănăstirile, desființate. Henric VIII se căsătorește de cinci ori, executându-și două dintre soții ❹. Nici un rege englez nu avusese o putere personală atât de mare. Henric o folosea pentru a înlătura nobilimea refractară și pe adversarii politicii sale clericale.

2 Blazonul lui Henric VII, cu trandafirul alb și trandafirul roșu, simbolurile caselor de Lancaster și York

4

5

6

stânga: Henric VIII și soțiile sale; *Anne de Cleves, Kathryn Howard, Anne Boleyn, Caterina de Aragon, Catherine Parr, Jane Seymour*, litografie, sec.XIX;
5 Palatul Hampton de lângă Londra, reședința cardinalului Wolsey, confiscată ulterior de Henric VIII în timpul reformelor bisericești;
6 Abația Byland din Yorkshire, fostă abație cisterciană, desființată de Henric VIII

1485 | Începe domnia lui Henric VII
1509 | Cardinalul Wolsey domnește sub Henric VIII
1516 | Apare *Utopia* lui Thomas More
1529 | Wolsey este destituit
1534 | Biserica Anglicană se separă de Biserica Romano-Catolică
1535 | Thomas More este ucis
1547 | Încoronarea lui Eduard VI

Domnia dinastiei Tudor până la Elisabeta I

În timpul domniei copiilor lui Henric VIII, anglicanismul își întărește poziția, cu o singură întrerupere reprezentată de o etapă scurtă de politică revanșardă catolică. Politicile navale ale Elisabetei I transformă Anglia într-o mare putere europeană.

În 1547, Henric VIII este urmat la tron de fiul său mai mare, Eduard VI, a cărui regență era contestată de ducii de Somerset și Northumberland. În timpul domniei sale, episcopul anglican de Canterbury, Thomas Cranmer, formulează principiile credinței anglicane, iar în 1553 cele 42 de articole ale acesteia și renumita *Carte de rugăciuni*. În 1553, Eduard este urmat la tron de sora sa mai mare, Maria ❼, fiica de religie catolică a lui Henric VIII și a primei soții a acestuia, Caterina de Aragon. În anul 1554 restabilește autoritatea papală în Anglia și se căsătorește cu vărul ei Filip II al Spaniei. Persecuția brutală asupra protestanților, printre care și arhiepiscopul Cranmer, care este ars pe rug în 1556, îi aduc porecla de „Maria cea sângeroasă".

În 1558, sora vitregă protestantă a Mariei, Elisabeta I ❾, fiica Annei Boleyn, preia puterea. Deși considerată copil nelegitim, a fost educată impecabil, după „noile învățături" ale Renașterii. La început acționează cu precauție în problemele religioase, însă în 1564, prin cele *Treizeci și nouă de articole*, cimentează definitiv poziția Bisericii Anglicane de stat. După ce respinge pretențiile la tron ale Mariei Stuart (*pag. 284*), Elisabeta sprijină Olanda protestantă în lupta pentru eliberare, fapt care provoacă un război cu Spania. În 1588, flota engleză anihilează Armada spaniolă ⓫ mult superioară numeric, marcând sfârșitul supremației acesteia pe mare și ascensiunea puterii maritime engleze. Ulterior, Elisabeta capturează corăbii spaniole într-un război neoficial, dus de corsari ca Francisc Drake ❽. Era din ce în ce mai clar că Anglia devenea o putere europeană importantă.

Pe plan intern, regina celibatară a știut cum să-și folosească cu dibăcie apropiații și favoriții ❿, unii împotriva celorlalți și să întărească autoritatea monarhiei. Perioada elisabetană a adus o dezvoltare importantă a comerțului și realizări culturale semnificative, un exemplu fiind opera lui William Shakespeare ⓬. În 1584, Elisabeta îi dă lui Sir Walter Raleigh permisiunea de a înființa prima colonie în America de Nord. Aceasta ia denumirea de Virginia, după „regina virgină". În 1600 este fondată Compania Indiilor Orientale, un factor important în politica de comerț și în cea colonială.

8 *Sir Francis Drake*, miniatură, sec. XVI

7 *Regina catolică Maria Tudor*, pictură, sec. XVI

9 *Elisabeta I, cu Armada pe fundal*, pictură, 1588

10 *Elisabeta I înconjurată de suita sa*, pictură, cca 1580

11 *Confruntarea dintre flota engleză (stânga) și Armada spaniolă (dreapta)*, gravură în cupru, sec. XVIII

Thomas More

Thomas More, care în anul 1516 scria în lucrarea Utopia *despre un stat ideal, devine lord cancelar al Angliei în anul 1529, după o lungă experiență ca membru în Parlament. Deoarece respinge divorțul regelui și Reforma, se retrage. Totuși, este acuzat de Henric VIII de înaltă trădare, pentru refuzul său de a recunoaște Actul de supremație care îl desemna pe rege drept capul Bisericii Anglicane. Este decapitat în iulie 1535. În anul 1935, Biserica Catolică l-a canonizat ca martir.*

Arestarea și execuția lui Thomas More, pictură, sec. XVI

12 Globe Theatre din Londra, reconstruit fidel ca în vremea lui Shakespeare

1554	Recatolicizarea Angliei sub Maria I
1554–1558	Persecuția protestanților
1558	Elisabeta I devine regină
1564	Cele *Treizeci și nouă de articole* ale Elisabetei I
1584	Prima colonie engleză în America de Nord
1600	Se înființează Compania Indiilor Orientale

Domnia dinastiei Stuart

Uniunea personală a coroanelor Angliei şi Scoţiei este determinată în anul 1603 de către Iacob I, fiul Mariei Stuart. El şi fiul său Carol nu reuşesc să impună monarhia absolutistă, iar Carol este executat.

După ce Casa de Tudor se stinge odată cu moartea Elisabetei I, în anul 1603, regele Iacob VI al dinastiei Stuart ❺ a Scoţiei urcă pe tronul Angliei ca Iacob I. Mama lui Iacob, Maria Stuart ❶, cunoscută drept Maria, regină a scoţienilor, nepoată a lui Henric VII (*pag. 189*) şi regină scoţiană din naştere, ridică pretenţii la tronul englez în anul 1558. Regina catolică vedea în Elisabeta doar pe fiica nelegitimă a lui Henric VIII şi nu un pretendent de drept la tron. În timpul domniei sale în Scoţia, are loc o reformă calvinistă coordonată de John Knox ❸, care alternează cu războaie civile şi acte de violenţă chiar şi în anturajul reginei. În 1598, Maria este înlăturată de o revoltă a nobililor protestanţi şi închisă. Reuşeşte să fugă în Anglia, însă şi aici e ţinută în captivitate. Când prietenii ei intimi şi catolicii Angliei încearcă să o elibereze, regina Elisabeta o acuză de înaltă trădare în 1587 şi ordonă execuţia ei ❻.

Iacob I ❹ încearcă să reconcilieze credinţele. Dorea să stabilească absolutismul regal în Anglia după uniunea celor două regate, însă nu reuşeşte din cauza împotrivirii Parlamentului. Disputa asupra drepturilor regale continuă, însă Iacob adoptă modelul Bisericii de Stat Anglicane, fapt care-i dezamăgeşte pe catolici. Regele insistă asupra principiului dreptului divin al regilor de a conduce.

Carol I ❷, al doilea fiul al lui Iacob, care preia tronul de la tatăl său în anul 1625, tinde tot spre absolutism şi se apropie de Spania împotriva voinţei Parlamentului. Până în 1640 reacţionează la rezistenţa membrilor Parlamentului dizolvându-l în mod repetat sau refuzând să convoace sesiunile acestuia, fapt care aprinde spiritele în ţară. Politicile sale ecleziastice neinspirate duc la revolte în Scoţia, iar criza financiară permanentă îl obligă să întrunească Parlamentul cel Lung, care îi înlătură pe favoriţii săi şi pe miniştrii cei mai importanţi şi rămâne în sesiune până în anul 1653. Majoritatea parlamentară condusă de John Pym se aliază cu scoţienii, iar în anul 1642 izbucneşte Războiul Civil, în care regele şi minoritatea regalistă se opuneau majorităţii parlamentare conduse de Oliver Cromwell. După mai multe înfrângeri, în anii 1644-1645, regele fuge spre Scoţia, însă în 1646 este predat Parlamentului englez. În 1647 evadează, iar războiul izbucneşte din nou. În 1648, Carol I este capturat, judecat şi executat ❼ (1649) la Londra sub acuzaţia de înaltă trădare.

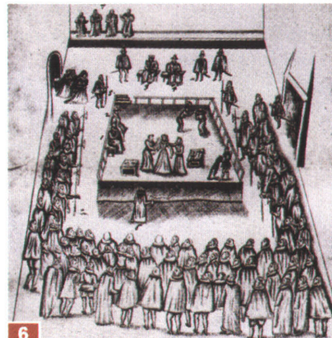
1 *Maria Stuart*, pictură, sec. XVI

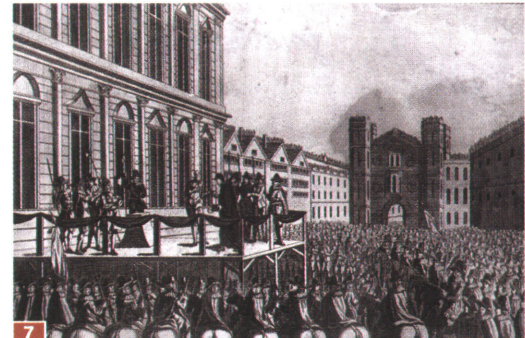

4 *Iacob I şi VI*, pictură, sec.XVII

2 *Carol II, regele din dinastia Stuart, din trei perspective*, pictură de Anthonis van Dyck, cca 1635

3 *John Knox*, gravură în cupru

5 *Palatul Holyrood, reşedinţa regilor scoţieni, a cărui construcţie a început în 1528*, fotografie din sec. XIX

6 Execuţia Mariei Stuart, la 8 februarie 1587, la Fotheringhay

7 *Execuţia lui Carol I în faţa Casei de Banchete din Londra*, gravură în cupru, sec. XVII

1587 | Maria Stuart este decapitată
1603–1625 | Domnia lui Iacob I
1625 | Carol I devine rege
1640 | Adunarea *Parlamentului cel Lung*
1642 | Izbucneşte Războiul Civil
1644–1645 | Fuga lui Carol I
1646 | Carol I este predat parlamentarilor
30 ianuarie 1649 | Decapitarea lui Carol I

Revoluţia glorioasă

Oliver Cromwell desfiinţează monarhia şi domneşte ca lord protector în Anglia, dar în 1660 dinastia Stuart este restaurată pe tron. Catolicul Iacob II este înlăturat de la putere în timpul *Revoluţiei glorioase*, în anii 1688–1689.

Oliver Cromwell ❽, conducător al puritanilor englezi, aboleşte monarhia în anul 1649 şi proclamă Anglia drept „stat liber" protestant, în prima etapă a războiului civil englez. Urmează imediat o revoltă a scoţienilor şi irlandezilor, în anii 1649–1650, pe care Cromwell o reprimă cu cruzime. Deşi aspira la republică, Cromwell dizolvă Parlamentul în anul 1653 şi, deoarece revoltele interne nu luaseră sfârşit, se proclamă „lord protector" cu puteri dictatoriale ⓭, refuzând titlul de rege. În politica externă, Cromwell întăreşte supremaţia maritimă a Angliei prin politici comerciale şi coloniale foarte bine coordonate, depăşind Olanda în rivalitatea comercială a celor două state. După moartea sa în anul 1658, fiul său Richard nu reuşeşte să menţină puterea şi abdică, pregătind drumul pentru restaurarea dinastiei Stuart.

8 Parlamentul în sesiune, verso al sigiliului de stat creat de Oliver Cromwell în 1651

În anul 1660 Carol II ❾, fiul lui Carol I, se întoarce din exil. Cu toate că noul monarh îi pedepseşte pe republicani, acesta încearcă o reconciliere a tuturor partidelor. În anul 1679, Parlamentul aprobă *Habeas Corpus Act*, o piatră de hotar a drepturilor civile, care stipula că nimeni nu poate fi reţinut fără o examinare legală şi nu poate fi acuzat pe nedrept.

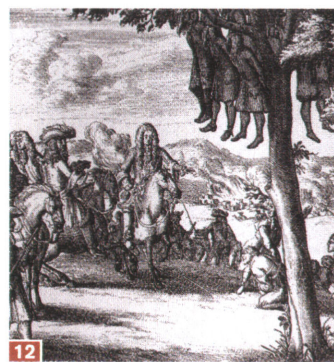
În timpul domniei lui Carol II, în anul 1666 izbucneşte „Marele incendiu din Londra" ❿. Acesta distruge cea mai mare parte a oraşului, care va necesita reconstrucţii masive.

Când Iacob II, fratele catolic al lui Carol, urcă pe tron în anul 1685, unii nobili protestează, însă vor fi supuşi ⓭. Anulând o interdicţie dată de Carol II, Iacob acordă catolicilor funcţii în guvernare, iar în anii 1686-1687 proclamă libertate religioasă pentru catolici şi pentru cei care nu împărtăşeau credinţa oficială. Naşterea fiului său în 1688 sporeşte teama de o monarhie catolică absolutistă permanentă în Anglia. Parlamentul, armata şi burghezia oferă coroana regentului protestant al Olandei, Wilhelm de Orania ⓫. În timpul *Revoluţiei glorioase* din anii 1688-1689, Wilhelm debarcă în Anglia şi îl alungă pe Iacob în Franţa în decembrie 1688.

William III şi soţia sa, Maria II, fiica protestantă a lui Iacob II din prima căsătorie, urcă pe tron drept co-suverani, după ce acceptaseră *Declaraţia dreptului* care le fusese prezentată în Parlament. Ulterior aceasta avea să fie încorporată în Actul Parlamentului ca *Declaraţia drepturilor*. Aceasta stabilind drepturile Parlamentului în raport cu coroana şi o monarhie constituţională controlată de Parlament.

11 *Wilhelm de Orania, viitorul rege William III, navighează spre Anglia*, pictură, 1689

13 *Puritanii sub ordinele lui Oliver Cromwell caută şi arestează nobili*, pictură, sec. XIX

12 *Atrocităţile comise de Iacob II faţă de protestanţi în Irlanda*, gravură în cupru, sec. XVII

9 *Carol II*, pictură, sec. XVII

10 *Harta Londrei după incendiul din 1666*, gravură în cupru, sec. XVIII

Complotul prafului de puşcă

Nobilimea catolică loială lui Iacob I ameninţă să arunce Parlamentul în aer la redeschiderea acestuia în 1605. Aceştia ascund o cantitate mare de praf de puşcă în pivniţele Parlamentului, însă conspiraţia e trădată, iar conjuraţii sunt prinşi şi executaţi. Evenimentul este celebrat la 5 noiembrie.

Execuţia participanţilor la Complotul prafului de puşcă, gravură în cupru, sec. XVII

1649–1650 | Revolta scoţienilor şi irlandezilor
1649 | Oliver Cromwell proclamă Anglia drept Commonwealth
1679 | Aprobarea lui *Habeas Corpus Act*
1686–1687 | Libertate religioasă pentru catolici
1688–1689 | *Revoluţia glorioasă*
1689 | *Declaraţia drepturilor*

Domnia Casei de Hanovra

Anglia luptă împotriva supremaţiei Franţei în Europa şi îşi dezvoltă teritoriile coloniale. În 1714, Parlamentul stabileşte succesiunea guelfilor protestanţi.

Ca regent al ambelor ţări, Wilhelm III ❶ pune capăt conflictului dintre Anglia şi Olanda. Îi înfrânge pe irlandezi, care îl sprijiniseră pe Iacob II, în bătălia de la Boyne din anul 1690, şi pe scoţieni, în masacrul de la Glencoe. Implicarea regelui pe continent, unde lupta în alianţă cu Habsburgii împotriva pretenţiilor lui Ludovic XIV, era nepopulară în Anglia, deoarece el folosea trupele engleze pentru a-şi apăra interesele în Olanda.

După moartea regelui în 1702, la începutul Războiului de Succesiune pentru Tronul Spaniei, cumnata lui, Anna ❷ (1665-1714), ultima din dinastia protestantă Stuart, îi urmează la tron. În timpul domniei sale, în anul 1707, Anglia şi Scoţia sunt unite în Marea Britanie, având un Parlament unic. Însă Anna era un monarh slab, fiind sub influenţa ducelui ❹ şi ducesei de Marlborough.

1 *Wilhelm III în timpul bătăliei de la Boyne*, pictură, sec. XVIII

În 1704, englezii ocupă Gibraltarul şi Menorca. După victoriile lui Marlborough şi ale prinţului Eugeniu de Savoia asupra francezilor în bătăliile de la Hochstadt ❺ şi Blenheim în 1704, de la Oudenaarde în 1708 şi de la Malplaquet în 1709, Marea Britanie era principalul beneficiar al Păcii de la Utrecht din anul 1713, care încheia Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei. I se permite să-şi păstreze cuceririle şi primeşte o parte dintre coloniile franceze din America de Nord.

2 Memorialul reginei Anna Stuart din faţa Catedralei Sf. Paul din Londra

În Actul de instalare (1701), Parlamentul exclusese catolicii, şi pe oricine era căsătorit cu aceştia, de la succesiunea la tron şi stabilise faptul că Parlamentul era cel care hotărăşte cine urmează să fie rege. Astfel, văduva electoare Sofia de Hanovra, nepoata lui Iacob I, era următorul moştenitor protestant. După moartea Annei, fiul Sofiei, electorul George Ludovic de Hanovra, urcă pe tron ca George I ❸. Marea Britanie şi Hanovra sunt conduse într-o uniune personală până în 1837. Domnia Casei de Hanovra continuă până la moartea reginei Victoria, în anul 1901.

3 *George I*, gravură color în cupru, cca 1730

John Churchill, duce de Marlborough

John Churchill a avut o carieră strălucită în funcţia de comandant militar al armatei sub Iacob II. Ulterior şi-a oferit serviciile lui Wilhelm de Orania, deşi mai menţinea legătura cu Iacob, fapt care i-a adus suspiciunea de trădare. Soţia lui, Sarah Jennings, era prietenă apropiată a Annei Stuart, care, după urcarea pe tron, îl numeşte pe Churchill comandant-şef al trupelor engleze în Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei, iar în 1702 îl ridică la rangul de duce de Marlborough. El îi înfrânge pe francezi şi este considerat salvatorul patriei. Drept răsplată, Anna îi oferă pământ şi bani şi construieşte palatul Blenheim pentru duce şi soţia lui. Sir Winston Churchill, descendent al primului duce, se naşte aici în anul 1874.

sus: Palatul Blenheim, Oxfordshire, construit de John Vanbrugh şi Nicholas Hawksmoore

4 *John Churchill, primul duce de Marlborough*, pictură, 1705

5 *Bătălia de la Hochstadt*, gravură în cupru, sec. XVIII

1690 | Bătălia de la Boyne
1701 | Actul de instalare
1704 | Ocuparea Gibraltarului şi a insulei Menorca
1707 | Uniunea Angliei şi Scoţiei formează Marea Britanie
1714 | George I devine rege

Regii de Hanovra şi creşterea puterii primului ministru

Parlamentul continuă să-şi sporească puterea sub regii Casei de Hanovra. Luptele pentru supremaţia comercială şi colonială desfăşurată între Marea Britanie şi Franţa s-a încheiat cu victoria primei, care acaparând întinse teritorii în Asia şi în America de Nord, a pus bazele imperiului său colonial.

Robert Walpole ❼ (1676–1745) este întâiul prim-ministru „modern" britanic, prin faptul că stabileşte responsabilităţile Cabinetului. Lucrează sub regii de Hanovra ca secretar de război, apoi prim-ministru. Având încrederea totală a regelui George I ❻, apoi, după 1727 a fiului său George II ❿, ca şi a majorităţii Whig din Parlament, acesta coordonează politica Marii Britanii în anii 1721 şi 1742. Încearcă să asigure pacea în politica externă, iar în 1742, când Marea Britanie se implică în Războiul de Succesiune pentru Tronul Austriei, demisionează.

7 *Sir Robert Walpole, conte de Oxford*, gravură în cupru

Pretendentul catolic la tron, Carol Eduard Stuart, nepotul lui Iacob II, cunoscut sub numele de Bonnie Prince Charlie, foloseşte înfrângerea suferită de englezi în faţa francezilor drept pretext pentru a debarca în Scoţia. După un eşec iniţial, el şi susţinătorii lui scoţieni din clanurile locale sunt zdrobiţi la Culloden ⓫ în 1746.

Echilibrarea puterilor europene rămâne unul dintre scopurile politicii externe. La insistenţa lui William Pitt cel Bătrân ❽, Marea Britanie intervine în Războiul de 7 Ani şi, prin Tratatul de la Paris din 1763, preia coloniile franceze din America de Nord şi India. George II este urmat la tron de nepotul său, George III ❾, în anul 1760. Pentru a deveni independent faţă de facţiunea Whig şi pentru a căpăta mai multă greutate la guvernare, acesta se întreaptă către Partidul Tory. Politica sa duce la războiul pentru independenţa coloniilor americane (*pag.* 342). Factorul de decizie principal în problemele politice devine Parlamentul. Boala mintală a regelui slăbeşte coroana. Din anul 1811 şi până la moartea lui George III în 1820, fiul său, viitorul George IV, domneşte ca regent. Cel mai important premier sub George III, William Pitt cel Tânăr ⓬, diminuează datoria statului şi aduce Compania Indiilor Orientale sub controlul guvernului.

Whig şi Tory

Partidul Whig în campania electorală, gravură în cupru de Hogarth, 1755

În Parlamentul britanic se confruntau două facţiuni: Whig şi Tory. Până la jumătatea sec. XIX, acestea rămân singurele partide politice din Marea Britanie. Ambii termeni erau iniţial porecle ironice: tory însemna în irlandeză haiduc, iar whig era rebelul scoţian presbiterian. Whig susţineau liberalismul politic şi economic, un Parlament puternic şi toleranţa religioasă, în timp ce Tory, conservatori, apărau drepturile Bisericii Anglicane şi ale Coroanei.

6 *Compozitorul Handel şi regele George I la Tamisa, asistând la o reprezentaţie a „Muzicii apelor" de Handel*, gravură în oţel, sec. XIX

8 *William Pitt cel Bătrân, conte de Chatham*, mezzo-tinto, sec. XVIII

9 *George III*, pictură, sec. XVIII

10 *Londra în timpul lui George II, goeletă regală pe Tamisa şi Catedrala Sf. Paul pe fundal*, pictură de Canaletto, sec. XVIII

11 *Carol Eduard Stuart, denumit „Tânărul pretendent" sau Bonnie Prince Charlie, în Bătălia de la Culloden*, gravură în oţel, sec. XIX

12 *Caricatură la adresa lui William Pitt cel Tânăr la o dezbatere în Parlament, intitulată „Pitt cel fără coloană"*, 1792

1763 | Tratatul de la Paris
1784 | Guvernul preia controlul asupra Companiei Indiilor Orientale
1721–1742 | Robert Walpole conduce guvernul
1775–1783 | Războiul american pentru independenţă
1793 | Declaraţia de război adresată Franţei

Olanda: de la lupta pentru independenţă la ocupaţia franceză 1477–1795

Rondul de noapte, reprezentare a brigăzii cetăţenilor din Amsterdam, pictură de Rembrandt, 1642

Independenţa la care tind Habsburgii după Reformă duce la lupta Olandei pentru eliberarea de sub dominaţia regilor catolici ai Spaniei. Aceasta culminează în anul 1581 cu câştigarea independenţei de către provinciile protestante din nord, sub Wilhelm I de Orania, care devine primul guvernator (*stadhouder*) al noului stat. Lupta dintre nordul calvinist şi sudul catolic, loial Habsburgilor, se întinde până în anul 1621. În sec. XVII, Provinciile Unite ale Olandei, sub regenţa Casei de Orania, trec printr-o perioadă de înflorire maximă ca putere, navală, comercială şi culturală ❶, fiind surclasate ulterior doar de Marea Britanie.

Începutul luptei pentru eliberare

Olanda, ţară prosperă şi încrezătoare în puterile ei, sub influenţa Reformei şi a calvinismului, se implică în conflicte din ce în ce mai serioase ale regilor suverani, Habsburgii catolici.

În anul 1477, Olanda, care aparţinea ducilor de Burgundia, este transferată Habsburgilor prin căsătoria Mariei de Burgundia cu viitorul sfânt împărat roman, Maximilian I al Austriei. În anul 1512, Maximilian uneşte majoritatea provinciilor în *Cercul burgund*. Privilegiile cercului sunt sporite de nepotul acestuia, Carol Quintul, care conduce Olanda după 1506.

Începând cu anul 1540, calvinismul este sprijinit din ce în ce mai mult în Olanda. În 1542, la Geneva, locul naşterii lui Carol, are loc o revoltă, iar radicalii calvinişti organizează distrugerea bisericilor catolice ❹.

Maria a Ungariei, sora lui Carol Quintul, duce o politică de compromis, însă Carol abdică ❺ în 1555, Olanda revenind fiului său, Filip II al Spaniei. Acesta respinge orice împăcare cu protestanţii. O numeşte regentă pe sora sa vitregă, Margareta de Parma ❻, care reintroduce politica de compromis a mătuşii ei, însă nobilimea majoritar calvinistă a Olandei cere retragerea Inchiziţiei şi a Spaniei şi acordarea libertăţii religioase.

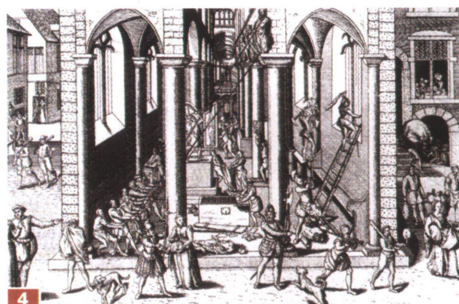

Caricatură înfăţişându-l pe ducele de Alba şi regimul său sângeros din Olanda; cadavrele lui Egmont şi Hoorn zac la picioarele sale, gravură în cupru, sec. XVI

După negocieri eşuate, Filip trece la măsuri drastice; în anul 1567 îl trimite pe ducele de Alba în Olanda ❸, în fruntea armatelor spaniole, iar regentul se retrage. Ajuns în Olanda, Alba restaurează prin forţă conducerea monarhică, luându-i prizonieri în septembrie pe conducătorii opoziţiei, conţii Egmont şi Hoorn, pe care îi decapitează în iunie 1568, la Bruxelles. În acest moment toată Olanda era în revoltă făţişă; începe Războiul pentru independenţă. Protestanţii, care erau porecliţi *Geusen* („cerşetori") de către spanioli, adoptă numele şi îi atrag pe spanioli într-un război de gherilă. Spaniolii, la rândul lor, răspund cu măsuri represive brutale ❷.

Execuţii în masă în Olanda, gravură în cupru, sec. XVI

Jefuirea şi distrugerea unei biserici catolice de către calvinişti, gravură în cupru, sec. XVI

Carol Quintul cedează conducerea Olandei fiului său Filip II, pictură, sec. XIX

Wilhelm de Orania protestează într-o audienţă la Margareta de Parma, pictură, sec. XIX

1477 | Olanda este preluată de Habsburgi

1512 | Se înfiinţează *Cercul burgund*

1542 | Revolta calvinistă de la Geneva

1555 | Filip II al Spaniei conduce Olanda

1559 | Margareta de Parma devine regentă a Olandei

7 *Wilhelm de Orania*, pictură, sec. XVI

Războiul olandez pentru independenţă

Lupta pentru independenţă a Olandei faţă de Spania se intensifică sub domnia represivă a ducelui de Alba, culminând cu independenţa în anul 1581. Conducătorii luptei pentru independenţă sunt Wilhelm I de Orania şi familia sa.

În 1556, răscoalele calviniste îl determină pe Filip II al Spaniei să îi elimine pe disidenţii religioşi din Olanda. În 1568, Wilhelm I de Orania ❼, ❾, din Casa de Nassau-Dillenburg, iniţial confident al lui Carol Quintul, preia conducerea protestanţilor olandezi. Republica olandeză îşi datorează existenţa devotamentului arătat de Wilhelm pentru cauza independenţei faţă de Spania.

Wilhelm şi fraţii săi, Ioan VI, duce de Nassau-Dillenburg, şi Ludovic, erau reprezentanţi de frunte ai calvinismului combatant din imperiu. Ludovic călătoreşte prin Boemia şi Ungaria pentru a stabili alianţe cu protestanţii radicali. După 1567, peste 60 000 de calvinişti persecutaţi în imperiu ajung în Olanda şi se alătură cauzei libertăţii. În anul 1572, Wilhelm pătrunde în Olanda cu trupele protestante şi cucereşte de la spanioli mai multe oraşe. După aceste succese, în 1573, Filip II îl reinvesteşte pe ducele de Alba guvernator general.

9 Statuie ecvestră a lui Wilhelm de Orania

După negocierile pentru încetarea focului, în 1576 începe faza finală a revoltei. Wilhelm dă legi pentru provinciile nordice, însă uniunea cu provinciile sudice nu se realizează din cauza împotrivirii *geusen*-ilor ❽ catolici de a face compromisuri în probleme religioase. În 1579, cele şapte provincii nordice, Olanda, Friesland, Gelderland, Zeeland, Overijssel, Utrecht şi Groningen, formează *Uniunea de la Utrecht*, cu Wilhelm guvernator (*stadhouder*), iar în 1581 se despart oficial de Spania, pentru a crea Republica Unită a Olandei. În 1579, provinciile sudice se unesc şi formează *Uniunea de la Arras*, supunându-se guvernatorului general spaniol Alessandro Farnese ⓫, duce de Parma; ulterior aceste regiuni formează Olanda spaniolă ⓬, condusă de Habsburgi. Însă războiul nu se încheie, deoarece Farnese oscila între negocierile de pace şi continuarea luptelor. În 1580, Filip II oferă o recompensă pentru capul lui Wilhelm de Orania ❿, acesta fiind împuşcat în anul 1584, la Delft, de un catolic fanatic.

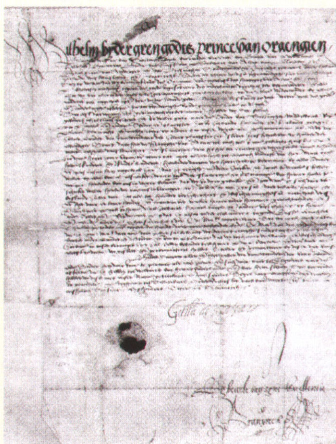
8 *Catolicii jefuiesc o fermă în provinciile din sud*, pictură, cca 1600

10 *Mormântul lui Wilhelm de Orania de la „Nieuwe Kerk“* (Biserica nouă) din Delft, pictură, cca 1651

Declaraţia de independenţă a provinciilor unite Jurământul abjurării lui Filip II din 1581

Un prinţ este ales de Dumnezeu pentru a fi conducătorul unui popor, pentru a-l apăra de opresiune şi violenţă, precum face păstorul cu oile sale; iar Dumnezeu nu a creat oamenii ca sclavi pentru prinţ... ci mai degrabă l-a creat pe prinţ de dragul supuşilor... pentru a-i guverna... şi pentru a-i sprijini ca un tată pe copiii săi... Iar când nu se comportă astfel... ci are pretenţia de a-i transforma în sclavi, atunci nu mai e prinţ, ci tiran.

Documentul prin care Wilhelm I de Orania cheamă la revoltă împotriva spaniolilor, cu semnătura sa

11 Armura lui Alessandro Farnese, primită cadou de la regele Filip II al Spaniei

12 Grande Place din Bruxelles, capitala Olandei spaniole

1568 | Execuţia conducătorilor opoziţiei, Egmont şi Hoorn **1579** | Declaraţia de independenţă a *Uniunii de la Utrecht* **1584** | Asasinarea lui Wilhelm de Orania

1567 | Filip II o înlătură de la putere pe Margareta **1568** | Începe Războiul pentru independenţă **1579** | Formarea *Olandei spaniole*

Olanda ca stat independent până la jumătatea sec. XVII

Războiul Provinciilor Unite împotriva Olandei de Sud se încheie în anul 1609. Apare un conflict pentru conducerea Provinciilor Unite între guvernatorul (*stadhouder*) din Casa de Nassau-Orania şi comercianţii puternici.

2 *Flota Companiei olandeze a Indiilor Orientale*, pictură, 1675

După declararea independenţei, Provinciile Unite sunt nevoite să continue lupta împotriva invaziei forţelor spaniole conduse de Alessandro Farnese; pe plan intern, sunt întreprinse acţiuni împotriva catolicilor. În 1584, *stadhouder*-ul Wilhelm de Orania este asasinat de un fanatic catolic. În anul 1585, Farnese cucereşte Antwerp, iar Provinciile Unite acceptă sprijinul Elisabetei I a Angliei, care le trimite 8000 de soldaţi englezi sub comanda contelui de Leicester. Războiul continuă cu intensitate variată, până când Mauriţiu de Nassau, fiul lui Wilhelm de Orania, după doi ani de campanii reuşeşte în 1607 să alunge forţele spaniole din Olanda protestantă. În 1609, guvernatorul general al Olandei spaniole, arhiducele Albrecht de Austria, şi soţia sa Isabella Clara Eugenia ❶, una dintre fiicele lui Filip II, încheie un armistiţiu. În anul 1621, Filip III al Spaniei recunoaşte independenţa Provinciilor Unite.

Nordul Olandei îşi revine rapid după războaie şi, datorită burgheziei puternice ❹ din oraşe, ajunge curând cea mai bogată naţiune a Europei din sec. XVII. Pentru un timp este principala forţă navală ❷ şi colonială, cu teritorii care se întindeau între America de Nord (New Amsterdam, mai târziu New York) şi Caraibe, până în Indonezia şi Japonia. De asemenea, domina şi din punct de vedere cultural, mai ales în domeniul picturii. Însă relaţiile politice din interiorul Provinciilor Unite erau dificile, deoarece în 1590 a fost respinsă propunerea de a avea un conducător unic.

În 1585, Mauriţiu ❸, fiul mai mare al lui Wilhelm I de Orania, îl înlocuieşte ca *stadhouder* al provinciilor. Olanda, cea mai puternică din punct de vedere financiar dintre Provinciile Unite, era dominată de o elită bogată de negustori ❺ şi de magistraţi, al cărei conducător, Johan van Oldenbarnevelt, era din 1586 al doilea politician ca importanţă după Mauriţiu. Cu toate că Mauriţiu dorea să continue războiul, în 1609 van Oldenbarnevelt acceptă armisitiţiul cu Olanda spaniolă, cu scopul de a continua afacerile comerciale. Izbucneşte un conflict de putere, iar Mauriţiu îl înlătură pe van Oldenbarnevelt şi îl execută în 1619. Conflictul e determinat de lupta permanentă pentru putere între guvernatorii de Orania şi reprezentanţii municipalităţii, continuând până în 1786. Frederic Henric ❻, fratele vitreg al lui Mauriţiu, îl urmează în funcţia de guvernator în 1625, cucereşte fortăreţe spaniole din sud în timpul Războiului de 30 de Ani şi transformă curtea de la Haga într-un centru al artelor şi culturii.

1 *Isabella Clara Eugenia a Spaniei*, pictură de Rubens, cca1613/1615

3 „Mauritshuis" din Haga, reşedinţa lui Mauriţiu de Orania

4 *Portretul de nuntă al unui negustor din Haarlem*, pictură de Frans Hals, cca 1622

5 *Reprezentanţi ai breslei postăvarilor*, pictură de Rembrandt, 1662

6 *Frederic Henric înfăţişat ca mesager al păcii şi independenţei*, pictură de Jordaens, 1652

1609 | Încetarea focului **1652–1654** | Primul Război Naval Anglo-Olandez **1667** | Actul de navigare **1668** | Alianţa cu Anglia împotriva Franţei

1621 | Recunoaşterea independenţei **1665–1667** | Al Doilea Război Naval Anglo-Olandez **1667–1668** | Franţa atacă **1672** | Asasinarea lui de Witt

Olanda până la ocupaţia franceză

În anul 1672, Casa de Orania se impune prin Wilhelm III. Urmaşii acestuia sunt alungaţi în 1795 de trupele Revoluţiei Franceze, ţinutul fiind controlat ulterior de Napoleon.

Wilhelm II, fiul lui Frederic Henric, încearcă să ocupe Amsterdamul ❼ în anul 1650 şi să se proclame rege, însă moare înainte de a-şi realiza planul.

7
Palatul primarului din Damplatz, Amsterdam, pictură, cca 1668

Marele pensionar al Olandei, Jan de Witt, care reprezenta burghezia liberală a oraşelor ostile monarhiei centralizate, este atras în două războaie navale cu Anglia pentru Actele de navigare. Acestea întrerup supremaţia navală olandeză. În anii 1667-1668, Franţa cucereşte părţi din Olanda Spaniolă, fapt care-l determină pe de Witt să facă o alianţă cu Anglia în anul 1688, obligându-l pe Ludovic XIV să se retragă. Însă Anglia se întoarce către Franţa într-un atac împotriva Provinciilor Unite, în special a Olandei, pe uscat şi pe mare. În consecinţă, de Witt este sfâşiat în bucăţi în timpul unei revolte în august 1672, iar Wilhelm III de Orania ❽, fiul lui Wilhelm II, este numit comandant suprem şi *stadhouder*. Acesta pune capăt războiului cu Anglia în 1674 şi celui cu Franţa în 1678.

În 1689 primeşte tronul Angliei ca ginere al lui Iacob II. Prosperitatea ţării era asigurată de Compania Indiilor Orientale, înfiinţată în 1602, şi de teritoriile coloniale din Africa (Cape Colony), Americi (Guyana ❾, Antilele Olandeze) şi Asia (Indonezia).

După moartea lui Wilhelm III în 1702, nu a existat o conducere unică până în 1747, când Wilhelm IV Friso, membru al Casei de Orania, devine *stadhouder* al Olandei Unite. În 1780-1784, fiul şi succesorul său, Wilhelm V, duce un război împotriva Marii Britanii, pentru colonii, fapt care slăbeşte Olanda ca putere colonială. Pentru a-i înfrânge pe francezi, Wilhelm îi sprijină pe „patrioţi" ❿ în 1785 şi 1787, care îl înlăturaseră din funcţia de *stadhouder* în unele provincii.

Olanda Spaniolă revine Habsburgilor în anul 1713, prin Pacea de la Utrecht, care încheie Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei, şi este redenumită Olanda Austriacă ⓫. După ocuparea provinciilor

9
Biciuirea unei sclave de culoare în Guyana Olandeză, gravură în cupru, sec. XVIII

8
Wilhelm III de Orania, rege al Angliei, pictură, cca 1700

din sud de către trupele revoluţionare franceze, în 1792, acestea sunt anexate la Franţa în 1794. În anul următor, francezii ocupă şi Provinciile Unite, îl alungă pe Wilhelm V şi proclamă Republica Batavia. În anul 1806, Napoleon Bonaparte transformă acest stat francez satelit în regat şi îl cedează fratelui său, Ludovic.

10
Caricatură: *Suprimarea revoltei împotriva lui Wilhelm V de Orania*, gravură, 1787

11
Castelul Laeken de lângă Bruxelles, construit în 1782–1784 pentru guvernatorul Olandei Austriece, Maria Cristina de Austria

Libertatea intelectuală în Provinciile Unite

În sec. XVII, Provinciile Unite erau o fortăreaţă a libertăţii intelectuale în Europa. Între anii 1613 şi 1618, Hugo Grotius, renumitul teolog, istoric şi jurist de drept internaţional, este magistrat-şef al Rotterdamului. René Descartes, părintele raţionalismului modern, se refugiază în Olanda, în anii 1628-1648. Filozoful evreu Baruch de Spinoza locuia, de asemenea, la Haga.

HVGONIS GROTII
DE
IVRE BELLI
AC PACIS
LIBRI TRES.
In quibus ius Naturæ & Gentium: item iuris publici præcipua explicantur.

MOENO-FRANCOFVRTI,
Typis & sumptibus Wechelianorum, Danielis & Dauidis Aubriorum & Clementis Schleichii.
ANNO M.DC.XXVI.

Lucrarea *Despre dreptul războiului şi al păcii*, de Grotius, 1626

1672 | Wilhelm III de Orania devine *stadhouder*
1689 | Wilhelm devine moştenitorul tronului Angliei
1713 | Pacea de la Utrecht
1792 | Franţa ocupă Olanda
1795 | Proclamarea *Republicii Batavia*
1806 | Ludovic Bonaparte devine rege

Italia în perioada papilor şi a prinţilor cca 1450–cca 1800

Între secolele XV şi XVIII, Italia a fost câmpul de bătaie dintre Franţa, Spania şi Sfântul Imperiu Roman. S-a fărâmiţat în structuri politice interdependente aflate permanent în conflict, care unelteau pe lângă marile puteri. Pe papii şi prinţii din nordul Italiei îi uneau setea de putere şi politica de clan, în lupta pe care o duceau împotriva libertăţii oraşelor. Trăiau în lux şi îşi transformau curţile în centre sclipitoare ale artei şi literaturii.

1 Podul Sant'Angelo şi Biserica Sf. Petru din Roma

Papalitatea Renascentistă

Papii renascentişti erau lipsiţi de scrupule în politică şi iubeau grandoarea şi plăcerile lumeşti. Îşi îmbogăţeau familiile, fiind de asemenea patroni ai artelor.

În Statele Papale, *Papalitatea Renascentistă* a început la mijlocul sec. XV. În timp ce primii săi reprezentanţi, de la mijlocul şi chiar sfârşitul anilor 1400, erau umanişti importanţi şi respectaţi, ca Nicolae V şi Pius II (odinioară renumitul poet Enea Silvio Piccolomini ❷), decăderea morală s-a instaurat odată cu pontificatul lui Sixtus IV, în 1471. Papii au trădat Biserica în favoarea propriilor familii. Roma ❶ devenise un oraş mai degrabă al sărbătorilor frivole decât al pietăţii religioase. Papii şi cardinalii, în majoritatea lor membri ai familiilor nobile şi influente, totodată înrudite, s-au îmbogăţit însuşindu-şi patrimoniul bisericilor. Totuşi, curtea papilor renascentişti era totodată un centru al culturii şi al artelor, locul în care importanţi artişti precum Rafael şi Michelangelo ❼ au primit comenzi de la prinţii ecleziaşti să creeze lucrări de artă.

Integritatea papalităţii a înregistrat un punct critic în timpul lui Alexandru VI, care şi-a sporit autoritatea în 1492–1503. Succesorul său, Iuliu II, a luptat în fruntea armatei împotriva agresorilor Statelor Papale şi a oraşelor rivale italiene, pe când papii proveniţi din familia Medici, Leon X ❹ şi Clement VII, erau patroni ai artelor. Clement VII s-a aliat cu Franţa (*pag. 276*) împotriva împăratului Sfântului Imperiu Roman şi în 1527 mercenarii imperiului au jefuit Roma, eveniment numit *sacco di Roma* ❸. Paul III (Alessandro Farnese) ❻ şi Iuliu III au fost papi de tranziţie care, deşi au continuat să ducă un mod de viaţă similar prinţilor renascentişti, au iniţiat Reforma, convinşi de împăratul Carol Quintul. Conciliul de la Trent ❺, convocat în 1545, care a durat până în 1563, a introdus în cele din urmă, după ani de dezbateri, un program vast de reorganizare ecleziastică pe plan intern.

2 *Enea Silvio Piccolomini, viitorul papă Pius II, încoronat ca poet-laureat de împăratul Frederic III*, frescă de Pinturicchio, cca 1502

3 *Armata de mercenari a lui Carol Quintul ridiculizându-l pe papă*, gravură în cupru

4 *Papa Leon X*, reproducere după un portret executat de Rafael

5 *Congregaţia Conciliului de la Trent*, pictură, sec. XVIII

6 Palatul Farnese din Roma al lui Paul III

7 *Crearea lui Adam*, frescă de pe tavanul Capelei Sixtine, pictată de Michelangelo, 1511

1447 | Înfiinţarea bibliotecii Vaticanului
1506 | Începe construcţia Bisericii Sfântul Petru din Roma
1527 | *Sacco di Roma*
1536 | Începutul reformelor papale
1542 | Reintroducerea Inchiziţiei

Cesare Borgia

În seara zilei de 31 octombrie 1501, Cesare Borgia (fiul lui Alexandru) a găzduit în camerele palatului său din Vatican o petrecere cu 50 de prostituate onorabile, numite curtezane, care după masă au dansat cu servitorii şi cu ceilalţi care erau de faţă, mai întâi îmbrăcate, apoi goale. După masă, candelabrele cu lumânările arzând au fost aşezate pe podea fiind împrăştiate castane în jurul lor. Prostituatele dezbrăcate le-au adunat cu mâinile, târându-se în genunchi, iar scena a fost urmărită de papă, Cesare şi sora sa Lucreţia (Borgia).

Johan Burcardus, maestru de ceremonii al lui Alexandru VI

Sus: *Cesare Borgia*, pictură, cca 1520

10 *Papa Benedict XIV*, pictură, sec. XVIII

Papalitatea în timpul Contrareformei

Sub influenţa Contrareformei a avut loc renaşterea morală a papalităţii, dar ea a adus totodată o îngrădire a libertăţilor intelectuale şi ştiinţifice, iar papalitatea a ignorat iluminismul pentru o lungă perioadă de timp.

După ce planurile de reformă ale papilor Adrian VI, Pius III şi Marcel II au eşuat din cauza duratei prea scurte a pontificatelor, Paul IV, în 1555, şi Pius V, în 1566, au reuşit să fondeze o papalitate contrareformistă fermă. Renaşterea morală care s-a produs în timpul acestor papi este totuşi însoţită de Inchiziţie şi regimul ei de teroare. Dintre membrii clerului activ din acea perioadă se remarcă şi Carlo Borromeo, canonizat ulterior, care în calitate de cardinal şi arhiepiscop al Milanului şi-a concentrat eforturile în scopul reformării multilaterale a Bisericii după 1560.

9 Mormântul Papei Alexandru VII în Biserica Sf. Petru din Vatican, proiectat de Bernini, 1676-1678

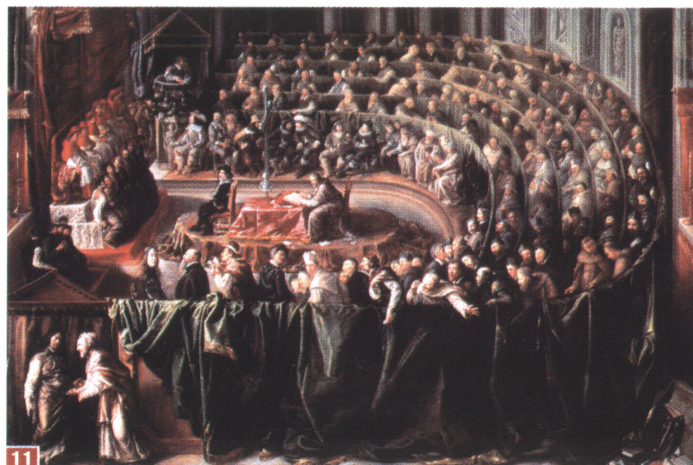
Printre papii care au aplicat principiile Contrareformei se numără Grigore XIII, care a introdus actualul calendar gregorian, şi Sixtus V, care a anihilat bandele de tâlhari din Statele Papale şi a consolidat centralizarea puterii papale prin reorganizarea completă a administraţiei Bisericii, menţinută până în sec. XX.

Sub conducerea lui Paul V şi a lui Urban VIII, Roma în sec. XVII a devenit din nou centrul mondial al artei ❾ şi al culturii, perioadă umbrită totuşi de disputa cu Galileo Galilei ⓫ privind viziunea coperniciană asupra lumii. Grigore XV a fondat în 1622 Congregaţia pentru Răspândirea Credinţei (*Propaganda Fide*), care a fost responsabilă în următoarele secole de coordonarea răspândirii activităţilor misionare catolice în întreaga lume. Inocenţiu XI s-a distins de ceilalţi succesori ai lui Urban VIII, formând o coaliţie puternică între puterile Europei împotriva otomanilor care asediaseră Viena în 1683.

Papalitatea a refuzat curentul iluminist din sec. XVIII prin cenzurarea şi interzicerea cărţilor. Benedict XIV ❿, liberal şi iluminist, descris de Montesquieu ca un papă al cărturarilor, a remarcat necesitatea existenţei iluminismului ecleziastic pe plan intern, dar succesorii săi au revocat aceste reforme, opunându-se monarhiilor luminate, care se instalaseră până în acea perioadă în ţările catolice. Austria, Spania şi Portugalia l-au forţat pe reacţionarul Clement XIV să dizolve puternicul Ordin al iezuiţilor în 1773. Succesorul său, Pius VI ❽, cade victimă acestor manifestări în 1782, când pleacă spre Viena într-o încercare inutilă de a-l convinge pe Iosif II să ia măsuri mai puţin dure împotriva Bisericii (*pag. 273*). În 1797, Pius pierde Avignonul, o enclavă din sudul Franţei, iar în 1798, la ordinul lui Napoleon, este capturat de armatele franceze ce ocupaseră Italia şi deportat în Franţa, cu o mare parte a patrimoniului Bisericii.

8 *Papa Pius VI şi împăratul Iosif II*, gravură în cupru, sec. XVIII

11 *Galilei se apără în faţa Curţii Inchiziţiei*, pictură, sec. XVII

1545–1563	Conciliul de la Trent
1582	Reformarea calendarului gregorian
1622	*Propaganda Fide*
1633	Procesul lui Galileo
1723	Dizolvarea Ordinului Iezuit
1798	Capturarea lui Pius VI

Nobilimea şi Statele Papale din Nordul şi Centrul Italiei

În pofida importanţei lor politice minore, numeroasele palate princiare italiene au devenit veritabile centre culturale şi artistice ale Renaşterii şi ale barocului, fiind egalate în etalarea grandorii doar de familiile nobile din oraşele-republici.

2 *Lorenzo de Medici*, pictură de Vasari, sec. XVI

În timp ce Regatul Neapolelui şi Siciliei era condus în sec. XVIII de Spania sau de familii spaniole înrudite, dinastii locale cu diferite origini (*pag. 195*) au stăpânit nordul şi centrul Peninsulei Italice. Familia milaneză Sforza, descinsă dintr-un mercenar (*condottiere*), a fost exilată în momentul în care Francisc I al Franţei, după victoria de la Marignano, a cucerit Lombardia. A urmat apoi înfrângerea francezilor la Pavia ❶ în 1525, când Împăratul Carol Quintul a declarat Milanul fief imperial.

Istoria familiei Medici din Florenţa ❸ este bogată în evenimente. Au devenit conducătorii neoficiali ai oraşului şi s-au remarcat îndeosebi ca patroni ai artelor. În sec. XV, Cosimo cel Bătrân l-a invitat pe sculptorul Donatello la curtea sa. Michelangelo şi Botticelli au lucrat în Florenţa pentru nepotul său, Lorenzo Magnificul ❷. După moartea acestuia, familia a fost condusă de călugărul Savonarola ❹, care a organizat în 1494 un tip de republică teocrată. Dinastia Medici a reintrat în drepturi în 1513. După asasinarea lui Alessandro de Medici, care în calitate de ginere al lui Carol Quintul câştigase în 1532 titlul de duce al Florenţei pentru familia sa, Cosimo I, un văr îndepărtat, a preluat puterea şi ducatul a devenit din 1537, forţa dominantă din nordul Italiei. Cosimo s-a autoproclamat conducător suprem, a adunat celebra colecţie de picturi din Palatul Pitti şi a cucerit Siena, pe care a inclus-o în Toscana în 1555. În 1569 a fost ridicat la rangul de mare duce al Toscanei. Când dinastia s-a stins în 1737, marele ducat i-a fost oferit lui Francisc Ştefan (numit mai târziu împăratul Francisc I) în schimbul Lorenei (*pag. 281*). Fiul său, Petru Leopold, cunoscut ca împăratul Leopold II, a transformat Toscana, printr-o serie de reforme sociale, într-un model de monarhie luminată şi un centru al ştiinţelor independente.

4 Execuţia lui Savonarola în Florenţa, cca 1500

Vechea Casă regală d' Este a primit în 1452 aprobarea împăratului pentru fiefurile Modenei şi Reggiei, iar în 1471 papa li-a dat ducatul Ferrara ❺. Ercole I a dezvoltat Ferrara într-un oraş modern cu străzi largi şi drepte. Fiul său Alfonso I a fost căsătorit cu fiica papei, Lucreţia Borgia. Când dinastia s-a stins odată cu Alfonso II în 1597, papa a preluat iar Ferrara în 1598 ca fief papal, însă rudele familiei d' Este au rămas conducătoare în Modena până la ocupaţia franceză din 1796.

Principala ramură a familiei Gonzaga a domnit în Mantova. Margraful Giovanni Francesco III, căsătorit cu Isabela d' Este ❻, a transformat Mantova într-un important centru cultural. Fiul lor Frederic II a câştigat titlul de duce

1 *Bătălia de la Pavia*, gravură în lemn, cca 1530

în 1530. Dispariţia liniei directe în 1627 a dus la începerea Războiul de Succesiune al Mantovei (1628-1631). Împăratul a capturat Mantova şi a declarat-o posesiune imperială în 1708.

3 Turnul cu clopot al catedralei din Florenţa, de Giotto di Bondone, şi domul de Brunelleschi

Papa Paul III ❼ din Casa Farnese l-a făcut pe fiul său nelegitim, Pier Luigi, duce al Parmei şi al Piacenzei în 1545. Cu toate acestea, ducele fiind asasinat, domeniul a fost ocupat de armatele imperiale. Fiul său Octavian a reuşit să recâştige

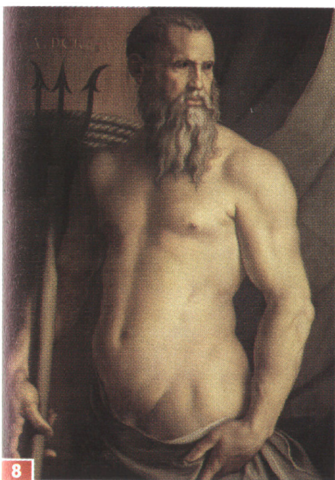
5 Castelul Estense din Ferrara

1452 | Dinastia d' Este conduce Modena şi Reggia
Cca 1500 | Dinastia Medici conduce Florenţa
1515 | Capturarea Lombardiei de către francezi
1525 | Carol Quintul declară Milanul fief imperial
1528 | Sfârşitul dominaţiei franceze în Genova
1545 | Dinastia Farnese conduce Parma şi Piacenza

6
Isabela d' Este, ducesă de Mantova, pictură de Rubens, cca 1605/1608

7
Papa Paul III şi nepoţii săi, pictură de Tiţian, 1546

proprietăţile în 1538 prin mariajul cu Margareta, fiica nelegitimă a împăratului Carol Quintul. Fiul lor Alexandru a devenit guvernator al Olandei în 1578. Linia dinastică a familiei Farnese s-a stins în 1731, iar Parma, iniţial declarată de împărat fief imperial, a fost dobândită în cele din urmă în 1748, prin mariaj, de dinastia spaniolă a Bourbonilor (*pag. 300*), care stăpâneau de asemenea Regatul Neapolelui şi Siciliei.

8
Andrea Doria înfăţişat ca zeul mării Neptun, de Bronzino, circa 1530

O altă dinastie papală, Della Rovere, stăpânea regiunea Urbino. Aici, guvernatorul şi condotierul Frederic de Montefeltro a primit titlul ducal în 1474, fondând o dinastie. În cadrul ei, nepotul papei Iuliu II şi totodată strănepotul papei Sixtus IV, Francisc Maria della Rovere, s-a căsătorit în 1508. Urbino şi-a păstrat independenţa până în 1631, an în care a revenit Statelor Papale.

Andrea Doria (8), luptând împotriva otomanilor ca amiral în armata împăratului Carol Quintul, a pus punct dominaţiei franceze din Genova în 1528 şi a reintrodus vechea constituţie a republicii aristocratice prin alegerea unui doge ca şef al statului la fiecare doi ani. Compensând pierderea controlului asupra comerţului în detrimentul veneţienilor şi al turcilor, genovezii au devenit principalii creditori ai Coroanei spaniole. Spre deosebire de Veneţia (10), Genova a reuşit să-şi menţină o poziţie dominantă asupra comerţului. Republica Veneţiană a pierdut până în sec. XVIII aproape toate teritoriile deţinute în estul Mării Mediterane în favoarea otomanilor. Reorientarea comerţului mondial către Oceanul Atlantic a dus la declinul treptat al oraşului. În 1797, francezii au ocupat Veneţia şi Genova, au desfiinţat legea dogilor şi au transformat ambele oraşe în state-satelit ale Republicii Franceze.

Cea mai importantă dinastie din nordul Italiei a fost Casa de Savoia, care conducea Ducatul de Savoia şi Piemontul din Torino (9). S-a aliat cu francezii şi apoi cu Habsburgii pentru a-şi menţine independenţa şi a-şi extinde teritoriile. După războaiele de succesiune pentru Tronul Spaniei a câştigat dominaţia asupra Sardiniei (11).

Alte state italiene fiind conduse de ramuri ale Casei de Bourbon, respectiv de Habsburgi, doar dinastia de Savoia, singura dinastie regală italiană autentică, s-a implicat în mişcarea de independenţă a Italiei din sec. XIX.

10
Gondola dogelui Veneţiei, pictură de Canaletto, cca 1750

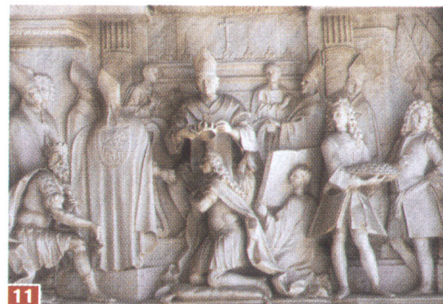

Niccolo Machiavelli

Diplomat şi membru al guvernului Republicii Florentine, Niccoló Machiavelli a dezvoltat, în prima sa lucrare* Il Principe *(Principele) din 1513, principiul politicii pragmatice ca lege fundamentală pentru statele europene moderne: „Scopul scuză mijloacele."

Sus: *Niccoló Machiavelli*, pictură, sec. XVI

9
Bazilica Supergra, cu mausoleul Casei de Savoia, în Torino

11
Încoronarea lui Victor Amadeus II, duce de Savoia, relief în marmură, 1713

1555 | Cucerirea Sienei
1578 | Alexandru Farnese devine guvernator al Olandei
1598 | Ferrara devine fief papal
1628–1631 | Războiul de Succesiune al Mantovei
1737 | Sfârşitul stăpânirii dinastiei Medici
1797 | Genova şi Veneţia sunt ocupate de francezi

Spania și Portugalia 1500–1800

În secolele XV-XVIII, călătoriile pentru descoperirea unor noi teritorii și comerțul naval au transformat Portugalia și Spania în principalele puteri maritime ale Europei. Sub conducerea lui Filip II ❷, Spania a devenit principala putere care sprijinea Contrareforma. După 1580 în Portugalia și după 1600 în Spania, a avut loc un declin economic și politic rapid, accelerat adesea de guvernări slabe și conservatoare, care a durat până prin 1750, când ambele țări ❶ au pus în practică reforme asociate monarhiilor luminate de pretutindeni. În iureșul Revoluției Franceze, ambele state au căzut sub stăpânirea napoleoniană.

1 Harta Peninsulei Iberice, 1577

dreapta: Filip II al Spaniei 2

Spania: de la regii catolici la Filip II

Unirea Regatelor Castiliei și Aragonului a deschis drumul pentru înfrângerea definitivă și izgonirea arabilor musulmani, ducând la înflorirea Regatului Spaniol. Sub conducerea lui Carol Quintul și a lui Filip II, Spania a devenit principala putere catolică a Europei.

Spania a fost unită în 1469 prin mariajul „monarhilor catolici" Ferdinand de Aragon ❺ și Isabela de Castilia ❹. În 1492, ultimul conducător iberic musulman a fost alungat din Granada și *Reconquista* a fost desăvârșită odată cu expulzarea sau creștinarea evreilor și a maurilor. În același an, Cristofor Columb ❼ debarcă în America și o revendică în numele Spaniei. Moștenitoarea regală a tronului spaniol, Ioana I de Castilia, se căsătorește în 1496 cu Filip cel Frumos de Habsburg, fiul împăratului Maximilian I. Odată cu moartea Isabelei în 1505, starea mintală deja afectată a Ioanei face imposibilă guvernarea ei în Castilia. După decesul lui Filip în 1506, Ferdinand de Aragon se proclamă conducător peste întreaga Spanie.

3 *Înmânarea cheii Granadei de către ultimul conducător musulman, după capitularea orașului*, gravură în piatră, cca 1500

Numai după moartea lui Ferdinand în anul 1516, nepotul său Carol I, devenit în 1519 împăratul Sfântului Imperiu Roman, sub numele Carol Quintul, reușește să-și ia moștenirea în stăpânire. În 1520, orașele spaniole se răzvrătesc împotriva consilierilor olandezi. Cuceririle Spaniei din Lumea Nouă înseamnă intrarea unor enorme cantități de aur în țară, dar pe termen lung nu duc la îmbunătățiri în ceea ce privește starea financiară a statului. Când lipsea din țară, de altfel destul de frecvent, Carol lăsa regența soției sale Isabela a Portugaliei sau fiului său Filip II.

4 *Isabela I*, portret, cca 1500

5 *Ferdinand II*, portret, cca 1500

După abdicarea lui Carol în 1556, fiul său Filip II moștenește posesiunile Spaniei de peste ocean, Țările de Jos și Italia. Carol este figura principală a Contrareformei catolice europene. Monarh extrem de conștiincios, a administrat regatul direct din Palatul Escorial ❻ din Madrid fiind hotărât să combată prin orice mijloace răspândirea protestantismului în Europa. A dus un război prelungit cu această mișcare, început în 1568 (*pag. 288*), care a avut drept urmare separarea Țărilor de Jos.

6 Palatul Escorial, reședința și locul de înmormântare al regilor spanioli din 1563, construit de Juan Bautista de Toledo și Juan de Herrera

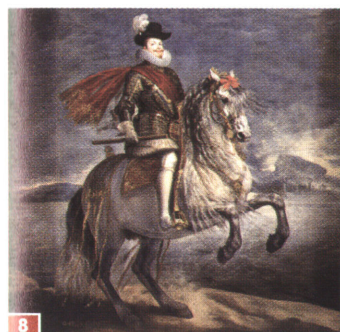

7 *Columb întorcându-se cu daruri din Lumea Nouă*, pictură de Delacroix, 1839

- **1469** | Unificarea Spaniei
- **1480** | Înființarea primei Curți a Inchiziției în Sevilla
- **1492** | Columb ajunge în America
- **1506** | Moartea lui Filip cel Frumos
- **1516** | Carol I devine rege al Spaniei
- **1520** | Răscoale în orașele spaniole
- **1556** | Filip II devine rege al Spaniei

Momentul de maximă înflorire şi declinul puterii spaniole

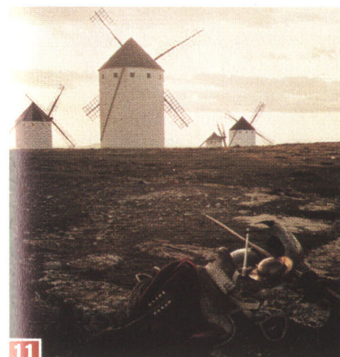
Poziţia dominantă pe care a obţinut-o Spania în Europa şi în Lumea Nouă în timpul domniei lui Filip II este pierdută sub conducerea succesorilor acestuia. În timpul ultimului Habsburg spaniol, ţara ajunge în pragul falimentului, iar influenţa sa politică este mult diminuată.

Filip III călare, portret de Velasquez, cca 1634

Dintr-o poziţie favorabilă, Filip II a răspândit puterea spaniolă în întreaga Europă. A sprijinit Austro-Habsburgii împotriva protestanţilor, a încheiat în 1559 războiul cu Franţa şi s-a căsătorit cu Elisabeta de Valois, fiica Caterinei de Medici. În contextul Contrareformei, a finanţat Liga catolică (*pag. 277*) în Războaiele religioase franceze, dar nu a reuşit să-l împiedice în 1589 pe Henric de Navarra să devină rege al Franţei. În 1571, flota spaniolă papală sub comanda lui Ioan de Austria a triumfat la Lepanto ❾, în bătălia navală cu otomanii. Totuşi, supremaţia maritimă a Spaniei a fost întreruptă în anul 1588, când *Invincibila Armada* a fost învinsă în apropierea coastei britanice (*pag. 283*).

În 1598, Filip II a fost succedat de fiul său Filip III ❽, care a căzut sub influenţa favoriţilor regali. În plus, a irosit finanţele statului întreţinând forţele catolice în Războiul de 30 de Ani. În aceeaşi perioadă, arta şi literatura spaniolă ⓫ erau în plină înflorire la curtea sa. În 1627, Filip IV ⓬ a fost forţat să declare statul falimentar şi a acceptat în 1659, după grele înfrângeri suferite de la francezi, pierderea unor teritorii prin Tratatul Pirineilor. Înrudirile repetate ale austriecilor şi Habsburgilor spanioli au început să dea semne clare ale degenerării. Carol II ⓭, fiul lui Filip, ultimul dintre Habsburgii spanioli, era impotent şi totodată bolnav mintal. Chiar şi înainte de moartea sa, la curtea regală, disputa dintre pretendenţi asupra succesiunii la tron era acerbă. După decesul acestuia, în noiembrie 1700, începe Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei.

Morile de vânt din La Mancha, decorul celebrului roman din sec. XVII, *Don Quijote* de Miguel de Cervantes, combatant la Lepanto

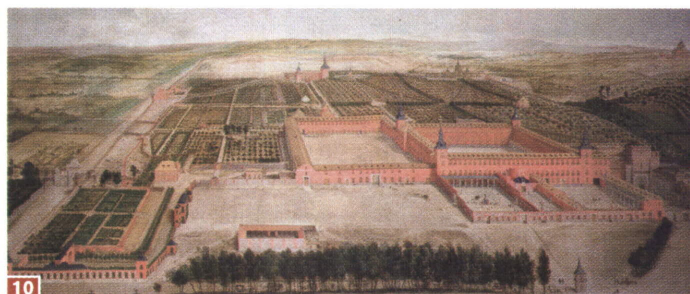
Filip IV, portret de Velasquez

Carol II, portret de Velasquez

Celebrarea victoriei de la Lepanto repurtată împotriva otomanilor, cu papa Pius V, Filip II, Dogele Alvise Mocenigo al Veneţiei şi Ioan de Austria, pictură de El Greco, cca 1577

Palatul Buen Retiro şi grădinile din Madrid, pictură, sec. XVII

Filip II în timpul înfrângerii Armadei spaniole trimise să invadeze Anglia:

Trebuie să-l slăvim pe Dumnezeu pentru tot ce face. Şi îi mulţumesc pentru îngăduinţa arătată. În furtunile pe care Armada a trebuit să le înfrunte, ar fi putut avea o soartă mai rea, (şi) faptul că nenorocirea lor nu a fost mai mare se datorează rugăciunilor noastre pioase ...

Fragment dintr-o scrisoare către episcopii spanioli, 1588

Sus: *Victoria navală a Angliei asupra Armadei spaniole*, gravură, sec. XVII

1571 | Bătălia de la Lepanto
1588 | Înfrângerea *Armadei* spaniole
1589 | Henric de Navarra devine Rege al Franţei
1627 | Statul Spaniol e declarat falimentar
1659 | Tratatul Pirineilor
1700 | Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei

Portugalia la apogeul supremaţiei sale maritime

Călătoriile de explorare a noilor teritorii, comerţul naval şi o flotă bine condusă au făcut din Portugalia principala putere maritimă de la sfârşitul sec. XV. Ţara şi-a pierdut poziţia dominantă, odată cu preluarea conducerii de către dinastia Habsburgilor spanioli.

1 *Vasco da Gama în faţa unui suveran indian*, gravură în lemn, sec. XIX

Din timpul lui Henric Navigatorul, în prima jumătate a sec. XV, exploratorii portughezi s-au consacrat descoperirii unei rute maritime spre India, înconjurând Africa şi întemeind astfel noi baze de-a lungul coastei acesteia. Ioan II (rege al Portugaliei în 1481–1495) a lansat un program important de construcţie de nave, a ordonat desenarea unor hărţi maritime ❼, a antrenat exploratori şi militari. În anii 1487–1488, Bartolomeo Diaz a navigat către Capul Bunei Speranţe. Zece ani mai târziu, regele Manuel I cel Norocos ❷ a finanţat expediţia lui Vasco da Gama ❶, care a făcut un ocol în jurul Africii, ajungând în India ❸ în mai 1498. În 1500, Pedro Alvares Cabral a revendicat în numele Portugaliei o parte din Brazilia de astăzi, consolidând astfel poziţia Portugaliei în America de Sud, confirmată de împărţirea papală a Lumii Noi între Spania şi Portugalia prin Tratatul de la Tordesillas, din 1494.

2 *Regele Manuel I cel Norocos alături de Sf. Hieronim în Belem*, Mânăstirea Hieronim, sculptură donată de rege, sec. XVI

Manuel a centralizat puterea ca monarh absolut şi a expulzat în anul 1496 maurii şi evreii refugiaţi din Spania – în nordul Africii. În timpul domniei lui şi a fiului său, Ioan III, Portugalia a atins apogeul supremaţiei maritime. Portughezii au construit de-a lungul coastelor africane şi indiene forturi şi factorii, controlând astfel comerţul mirodeniilor cu Europa. Colaborând cu anumite căpetenii de triburi africane, aduceau un mare număr de sclavi pe pieţele europene. Caravelele portugheze ❻ dominau mările. Francisco de Almeida, devenit în 1505 primul vicerege portughez din Indiile de Est, şi Alfonso de Albuquerque ❹ au consolidat dominaţia portugheză din Oceanul Indian şi au preluat puterea în oraşele comerciale Goa şi Malacca. Succesorii lor au cucerit insulele Molucca (Insulele condimentelor) şi Ceylonul.

4 Alfonso de Albuquerque

Sebastian ❺, nepotul lui Ioan, a urcat la tron în 1557, aspirând la o renaştere a cruciadelor. Susţinut de o mare armată, a invadat în 1578 nordul Africii, dar a fost învins de sultan la Ksar el-Kebir. Cum trupul său nu a fost găsit niciodată, portughezii au crezut mult timp că el se va întoarce victorios, zvon alimentat de câţiva aventurieri în propriul avantaj. Fratele bunicului său, cardinalul Henric, care deja domnise ca regent pentru tânărul Sebastian, l-a succedat pe acesta la tron fiind nevoit să-i răscumpere cu un preţ uriaş pe supravieţuitorii războiului. Linia regală a Casei de Aviz s-a stins odată cu moartea lui Henric în 1580.

3 Biserică în stil baroc, datând din timpul când portughezii dominau oraşul Goa

5 *Sebastian, rege al Portugaliei*, pictură, 1571

6 *Vas cu pânze portughez*, ilustraţie de carte, sec. XVI

7 Harta portugheză a lumii, 1573

1487	Navigarea în jurul Capului Bunei Speranţe
1494	Tratatul de la Tordesillas
1498	Descoperirea rutei maritime spre India
Din 1505	Vicerege portughez în Indiile de Est
1578	Bătălia de la Ksar el-Kebir
1578	Atacul asupra nordului Africii

Portugalia până la ocupaţia lui Napoleon

Nici sub conducerea spaniolă, nici sub domnia Casei de Bragança, Portugalia nu a reuşit să-şi recâştige importanţa de altădată. După reformele iniţiate de Pombal, ţara a fost ocupată de Napoleon.

9 *Filip II, Rege al Spaniei şi al Portugaliei,* sculptură în bronz, cca 1570

10 O proprietate obişnuită a nobilimii, în Villa Real, nordul Portugaliei, construită în sec. XVIII

11 *Eretici arşi pe rug de iezuiţi,* gravură în cupru, 1723

Încă din timpuri străvechi, conducătorii Portugaliei au făcut alianţe cu casele regale spaniole prin intermediul căsătoriilor. Filip II al Spaniei ❾, unchiul regelui Sebastian, a respins în 1580 revendicările dinastiilor înrudite, ocupând Portugalia şi alipind-o imperiului său. În plus, după 1598, Portugalia a fost subminată din cauza slăbiciunilor Habsburgilor spanioli. Olandezii au capturat în 1663 insulele Molucca, iar în 1668 Ceylonul, devenind puterea dominantă în Oceanul Indian.

Răscoala portugheză ❽ împotriva Spaniei, susţinută de Anglia, l-a instalat pe tron în 1640 pe Ioan IV (al dinastiei de Bragança, o altă ramură a vechii case regale). În 1654, el i-a alungat pe olandezi de pe coasta Braziliei, consolidând-o ca posesiune a Portugaliei. În timpul domniei succesorului lui Ioan, Portugalia a căutat susţinerea Marii Britanii împotriva Spaniei. Economia ţării a suferit ca urmare a emigrării în masă către Brazilia, fapt cauzat de ierarhia socială rigidă, în care o mare parte a domeniilor ❿ se aflau în posesiunea nobilimii. Schimbarea a venit în 1750, odată cu instalarea la tron a lui Iosif I, susţinător al monarhiei luminate. Prim-ministrul său, marchizul de Pombal, s-a folosit de cutremurul ce a zguduit Lisabona ⓬ în 1755 pentru a face schimbări radicale: reconstrucţia oraşului, îmbunătăţirea infrastructurii şi revitalizarea economiei. Între 1761 şi 1763 a interzis sclavia pe teritoriul Portugaliei. În 1759–1760, a expulzat iezuiţii – conducătorii Inchiziţiei ⓫ – din Portugalia, contribuind totodată la dizolvarea acestui ordin în 1773, prin presiuni asupra papei. Pombal a consolidat o formă de monarhie luminată, a reformat universităţile şi a adus Portugalia pe aceeaşi linie cu cele mai progresiste regimuri ale Europei.

Moartea lui Iosif în 1777 a coincis cu declinul lui Pombal, deoarece sub influenţa Bisericii numeroşi conducători au revenit la putere. Întrucât Portugalia a rămas aliatul Marii Britanii, Napoleon a ocupat ţara în 1807, expulzându-l pe regentul Ioan VI, cel ce pusese bazele celei de-a doua curţi regale în Brazilia.

8 *Răscoală în Lisabona împotriva regelui spaniol,* gravură, sec. XVIII

Cutremurul din Lisabona

La 1 noiembrie 1755, un cutremur devastator şi ulterior un val mareic uriaş au distrus oraşul Lisabona, omorând aproximativ 60 000 de oameni. Evenimentul a devenit un subiect mult discutat în perioada iluminismului european. Optimismul susţinătorilor iluminişti a fost zguduit serios, Voltaire scriind în 1756 un poem virulent pe care l-a intitulat Poem despre dezastrul Lisabonei sau O examinare a axiomei totul e tine.

sus: *Cutremurul din Lisabona,* schiţă, sec. XVIII

12 *Corăbii intrând în portul Lisabonei; pe fundal Piaţa Comerţului,* pictură, cca 1800

1580	Filip II ocupă Portugalia
Decembrie 1640	Răscoala portugheză
1654	Portugalia fondează o colonie în Brazilia
1 noiembrie 1755	Cutremurul din Lisabona
1759–1760	Iezuiţii sunt expulzaţi
1761–1763	Abolirea sclaviei
1807	Napoleon invadează Portugalia

Spania sub prima dinastie a Bourbonilor

Dinastia Habsburgilor s-a stins, iar noua linie a Bourbonilor a adus temporar Spania sub influenţa Franţei. Condusă de monarhi bolnavi mintal, Spania a pierdut din teritorii şi influenţă.

În 1700, Carol II, ultimul din dinastia Habsburgilor, neavând nici un moştenitor, a lăsat prin testament tronul Spaniei strănepotului său, ducele Filip de Anjou ❷, nepot al lui Ludovic XIV al Franţei. Austro-Habsburgii s-au opus acestei decizii, având pretenţii asupra tronului. Erau susţinuţi de englezi, care se temeau de hegemonia Franţei.

3 Grădinile de la Ganja de San Ildefonso, reşedinţa de vară a lui Filip V

În Războiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei, cele două părţi combatante au luptat pentru teritoriile revendicate. Totuşi, după ce Iosif I a fost succedat de fratele său Carol III la tronul Sfântului Imperiu Roman, aliaţii de odinioară ai acestuia au început să se teamă de puterea crescândă a Habsburgilor. În cele din urmă, succesiunea a fost împărţită: nepotul lui Ludovic XIV a fost recunoscut prin Tratatele de la Utrecht şi Rastatt din 1713-1714 ca regele Filip V al Spaniei, fiind forţat însă să renunţe la pretenţiile lui şi ale urmaşilor săi asupra tronului Franţei. De asemenea, Habsburgii au primit posesiunile spaniole din Ţările de Jos şi Italia, în timp ce Marea Britanie a câştigat Minorca şi Gibraltarul. Instabil din punct de vedere psihic, Filip V ❶ (rege în 1700–1746) a fost puternic influenţat de cea de-a doua soţie, Isabella Farnese ❹, prinţesă a Parmei şi Piacenzei, care dorea să asigure coroana pentru fiii săi. După Războiul de Succesiune la Tronul Poloniei din 1734-1735, Habsburgii au fost forţaţi prin presiuni militare şi diplomatice să renunţe la Napoli şi Sicilia, iar după încheierea Războiului de Succesiune pentru Tronul Austriei din 1748 au pierdut Parma şi Piacenza. Crizele de depresie ale lui Filip s-au transformat curând în căderi psihice şi paranoia, acesta aflându-se mare parte a timpului retras la reşedinţele ❸ sale din afara Madridului.

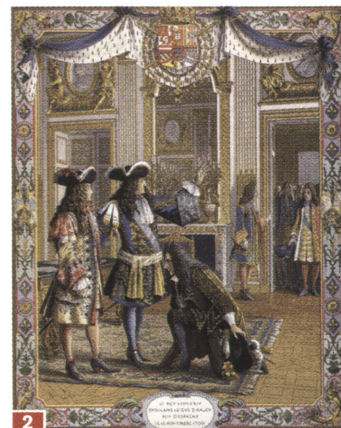
1 *Filip V*, portret de Rigaud, sec. XVIII

Între timp, aristocraţia, care sub conducerea ultimilor Habsburgi îşi asigurase anumite posesiuni independente în provincie, a blocat toate reformele sociale, pentru a uşura situaţia gravă de foamete de care suferea o mare parte a populaţiei.

În 1746, Filip a fost succedat la tron de fiul său Ferdinand VI, ale cărui crize de depresie transmise ereditar s-au agravat, transformându-se într-o boală mintală cronică. Fiind incapabil să guverneze, funcţiile de conducere au fost preluate de către prim-ministrul său, marchizul de la Ensenada.

4 *Filip V împreună cu Isabela Farnese şi familia*, pictură de Van Loo, 1743

2 *Regele Ludovic XIV îl declară rege al Spaniei pe ducele de Anjou*, litografie color

Farinelli

Cântăreţul italian castrat Farinelli a ţinut spectacole la Curtea spaniolă încă din anul 1737. Născut în 1705 în Italia, sub numele Carlo Broschi, a interpretat public pentru prima dată în anul 1721, devenind curând o vedetă a operelor din Europa. A cântat iniţial pentru un cerc restrâns de persoane. În timpul domniilor lui Filip V şi Ferdinand VI – se spune că era singurul care-l putea satisface pe depresivul Filip – a devenit „maestru de ceremonii" şi un consilier politic respectat la Curtea spaniolă.

Carlo Broschi, cunoscut mai ales drept Farinelli, pictură, sec. XVIII

1700 | Războiul de Succesiune la Tronul Spaniei
1704 | Britanicii ocupă Gibraltarul
1713 | Pacea de la Utrecht
1714 | Tratatul de la Rastatt
1734–35 | Războiul de Succesiune la Tronul Poloniei
1748 | Războiul de Succesiune la Tronul Austriei

Spania în timpul domniilor lui Carol III şi Carol IV

Carol III a adoptat reforme în spiritul monarhiei luminate. Sub conducerea fiului său Carol IV, prim-ministrul Godoy a pledat pentru reconcilierea politică cu Republica Franceză.

O schimbare radicală a condiţiilor în Spania a avut loc în 1759, după ce Ferdinand VI a fost succedat la tron de fratele său vitreg Carol III ❺. Rege în Napoli şi Sicilia încă din 1735, Carol iniţiase deja în sudul Italiei o serie de reforme sociale şi economice, cu ajutorul prim-ministrului Tanucci. Onestul şi destoinicul rege aducea acum în Spania monarhia luminată. A iniţiat un program extins de revalorificare a regiunilor rurale care nu mai dăduseră recoltă de secole, distribuind ţăranilor noi soiuri de plante însoţite de tehnici moderne. Odată cu palate ❻ şi case de vânătoare, a construit orfelinate şi aziluri pentru săraci şi vagabonzi. A îmbunătăţit infrastructura, a fondat bănci şi a controlat cu grijă veniturile coloniale, asumându-şi chiar şi controlul Bisericii Catolice. A pus punct monopolului Bisericii în educaţie şi a abolit execuţiile Inchiziţiei ❾. Pe planul afacerilor externe, Carol s-a aliat în 1761 cu Franţa intrând astfel în Războiul de 7 Ani împotriva Marii Britanii şi a aliatului ei, Prusia. În 1767 a expulzat iezuiţii din Spania şi a confiscat mare parte a averii bisericeşti, pe care a distribuit-o ţăranilor ❼.

În anul 1788, Carol a fost succedat la tron de fiul său Carol IV ❽, care a lăsat mare parte din problemele guvernării energicei sale soţii, Maria Luisa de Parma, şi protejatului său, Manuel de Godoy ❿, care în calitate de şef al guvernului din 1792 a continuat politicile iniţiate de Carol III. Iniţial, Godoy a fost un adversar al Franţei revoluţionare, dar în 1796 a semnat Tratatul de la San Ildefonso prin care se alia cu Republica Franceză, obligând astfel Spania să ia parte la războiul împotriva Marii Britanii. În 1805, flota britanică sub conducerea amiralului Nelson a distrus flotele franceză şi spaniolă în bătălia de la Trafalgar, având ca rezultat reducerea rutelor comerciale spaniole.

În 1807, Godoy a încercat chiar să negocieze cu Napoleon condiţiile împărţirii teritoriilor ocupate de Franţa, în speranţa alipirii sudului Portugaliei ca parte a regatului spaniol. Totuşi, în 1808, Godoy a fost izgonit din Aranjuez în urma unei revolte populare. Pentru a împiedica Spania să fie depăşită de tabăra crescândă inamică, Napoleon i-a forţat pe Carol III şi pe fiul său Ferdinand să renunţe la tron, instalându-l

5 Carol III călare, sec. XVIII

Carol III, adresându-se clerului:

Episcopii nu au nimic de pierdut; tot ce au aparţine săracilor; aşadar ar trebui să-şi vândă averile şi să le dea de pomană.

sus: Catedrala Santiago de Compostela, construită în sec. XVIII

6 Palatul regal din Madrid, proiectat de Juvara; construcţia a început sub domnia lui Filip V şi a fost terminată în timpul lui Carol III, fotografie, circa 1890

7 *Corida la ţară*, distracţia tradiţională a ţăranilor, pictură de Goya, circa 1819

8 *Carol IV şi Maria Luisa împreună cu copiii lor*, portret de familie de Francisco Goya, 1800

9 Umilirea publică a unui bărbat condamnat de Inchiziţie, pictură, sec. XIX

10 *Manuel de Godoy în timpul unei campanii militare împotriva Portugaliei*, pictură de Francisco Goya, 1801

1759	Carol III ajunge la domnie
1761	Alianţa cu Franţa
1767	Expulzarea iezuiţilor
1796	Alianţa de la San Ildefonso
1805	Bătălia de la Trafalgar
1808	Iosif Bonaparte devine rege al Spaniei

Europa de Est și Scandinavia 1500–1800

Polonia a trecut printr-o perioadă frământată din cauza slabei monarhii constituționale care făcea mari eforturi pentru a-și păstra autoritatea în fața unei aristocrații setoase de putere. A fost apoi divizată și împărțită între marile puteri. În Ungaria și Transilvania, Poarta Otomană și Habsburgii se luptau pentru supremație. Regii protestanți ❷ danezi și suedezi încercau să întărească autoritatea centrală și să-și extindă sfera de influență. După 1648, Suedia devine o mare putere europeană sub domnia lui Gustav II Adolf, dar Rusia va întrerupe dominația suedeză din nord după moartea lui Carol XII.

1 Catedrala Wawel din Cracovia, loc al ceremoniilor de încoronare a regilor polonezi; construită în stil renascentist italian

2 Coroana daneză a monarhilor absolutiști, confecționată în 1670-1671

Polonia și Ungaria în secolele XVI și XVII

Dreptul aristocrației la vot și disputele cu vecinii au slăbit regatul polonez. Ungaria a ajuns sub dominația Porții Otomane și a Habsburgilor.

Ca în orice monarhie constituțională ❸, în Polonia puterea regelui era limitată. Nobilimea ținea țărănimea în robie extinzându-și la fiecare nouă alegere drepturile în Dietă (*Seim*). Sigismund I din dinastia Iagello, rege din 1506, era un promotor al Renașterii ❶ și al umanismului. A încheiat în 1515 disputele cu Habsburgii și în 1525 pe cele cu Ordinul Teutonilor, asupra Prusiei de Est. Fiul său, Sigismund II August, a unificat provinciile lituaniene cu Polonia prin Uniunea de la Lublin ❺ din 1569.

Odată cu stingerea dinastiei Iagello, aristocrația, obișnuită cu dreptul la libertatea religioasă și independență, a forțat în 1572 alegerea lui Henric de Valois devenit mai târziu Henric III rege al Franței (*pag. 277*). În 1587, Sigismund III ❻ a adus la domnie linia catolică a Casei Vasa. Fiul acestuia, Vladislav IV, a intrat mult în teritoriul rus, dar Ioan II Cazimir ❹, fratele lui Vladislav, a trebuit ulterior să facă față răscoalei cazacilor conduși de Bogdan Hmelnițki. Susținut de Rusia și de țăranii polonezi, acesta și-a înființat în 1654 propriul stat pe teritoriul Ucrainei, devenind vasal țarului. Când Ucraina a fost pierdută în favoarea Rusiei, regele a abdicat.

O ramură a Casei Iagello a domnit în Boemia și Ungaria încă din sec. XV. În 1515 au făcut un pact cu Habsburgii pentru dubla căsătorie ❼ a copiilor regelui Vladislav II, Ludovic și Anna, cu nepoții lui Maximilian I, împăratul Sfântului Imperiu Roman, Ferdinand și Maria. Ferdinand I a revendicat Boemia și Ungaria după ce tânărul rege Ludovic II a căzut în lupta de la Mohacs împotriva Imperiului Otoman. Dar Ferdinand nu a stăpânit decât Boemia; Poarta Otomană, susținându-și propriii regi, a ocupat mare parte a Ungariei pentru următorul secol și jumătate.

3 *Adunarea generală poloneză pentru alegerea regelui, întrunită pe un câmp în apropiere de Varșovia*, gravură în cupru, sec. XVII

4 Ioan II Cazimir, sec. XVIII

5 *Unirea Poloniei cu Lituania la Lublin*, gravură în lemn

6 Portretul lui Sigismund III Vasa, rege al Poloniei și pentru scurt timp rege al Suediei, cca 1600

7 Nuntă dublă între dinastiile de Habsburg și Iagello în 1515

Începând cu 1386 | Domnia dinastiei Iagello în Boemia și Ungaria
1515 | Polonia își alipește Prusia
1525 | Secularizarea Prusiei
1526 | Bătălia de la Mohacs
1541 | Parte a Ungariei devine pașalâc turcesc
1569 | Uniunea de la Lublin

Ungaria şi Polonia până la finele secolului XVIII

Lupta pentru putere dintre Poarta Otomană şi Habsburgi a trezit rebeliuni în Ungaria şi în Transilvania. La început, Polonia a luptat împotriva Suediei în Războiul Nordului, apoi a căzut sub influenţa Rusiei, iar în final a încetat să mai existe din cauza celor trei împărţiri.

Bătălia pentru cucerirea Ungariei şi a Transilvaniei a slăbit puterea Habsburgilor în Est. Poarta Otomană susţinea de secole nobilimea locală împotriva Habsburgilor, începând cu Ioan Zapolya, voievod al Transilvaniei din 1511, şi rege al Ungariei de Est din 1526. Alt exemplu este cel al protestantului Gabriel Bethlen, prinţ al Transilvaniei în 1613 şi rege al Ungariei în 1620, care s-a extins spre Boemia şi Austria. Habsburgii au reuşit pentru prima dată să-şi extindă dominaţia asupra întregii Ungarii, odată cu victoria prinţului Eugeniu de Savoia în 1697. În 1704 a avut loc ultima răscoală împotriva Habsburgilor, condusă de Ferenc II Rakoczi ❽, prinţ al Transilvaniei şi al Ungariei, dar în 1711 acesta a fost nevoit să renunţe la toate titlurile deţinute. Totuşi, Ungaria, din dorinţa de a deveni independentă, a rămas un focar constant de conflicte până la finalul monarhiei Habsburgilor. Ioan III Sobieski ❾, ales rege al Poloniei în 1674, a ajutat la despresurarea Vienei în timpul asediului otoman.

Totuşi, încercarea sa de a întemeia o monarhie ereditară a eşuat, din cauza rezistenţei opuse de nobilime. În schimb, principele elector saxon Frederic August I (cel Puternic) ⓫ a fost ales rege în 1697 sub numele August II (*pag. 270*). În 1701, el a fost alungat din Polonia de Carol XII al Suediei, în timpul Războiul Nordului (*pag. 305*), dar a reuşit să-şi recâştige tronul după înfrângerea acestuia la Poltava în 1709.

9 *Ioan III Sobieski alături de prizonieri otomani*, schiţă, sec. XVIII

După moartea lui August în 1733, nobilimea poloneză l-a ales la tron pe nobilul polonez Stanislav I Leszczynski ❿, socrul lui Ludovic XV al Franţei, care mai fusese instalat rege de Carol XII în 1704–1709. Totuşi, temându-se de pierderea influenţei, Rusia şi Austria au forţat în 1733–1734 alegerea lui August III, fiul lui August cel Puternic. Îndelungatul Război de Succesiune pentru Tronul Poloniei s-a încheiat cu un schimb de teritorii pe tot cuprinsul Europei. Stanislav I Leszczynski a primit Lorena ca despăgubire (*pag. 281*), iar Francisc Ştefan de Lorena, Toscana (*pag. 294*). August III a continuat să domnească în Saxonia şi Polonia. După moartea acestuia, ţarina Ecaterina II a Rusiei l-a instalat la tron în 1764 pe fostul ei iubit Stanislav II Poniatowski ⓬. Regele a încercat să iniţieze reforme, dar Rusia l-a împiedicat. În schimb, Confederaţia naţională poloneză de Bar s-a răzvrătit şi, în sprijinul acesteia, Poarta Otomană a pornit un război cu Rusia. Ieşind învingătoare, ţarina a iniţiat în 1772 prima împărţire a Poloniei ⓭, în care Rusia, Austria şi Prusia au anexat mari părţi din teritoriu. În următoarele două împărţiri, din 1793 şi 1795, Polonia a fost divizată în întregime. Regele Stanislav II a abdicat, iar vechiul Imperiu Polonez a încetat să mai existe.

8 *Ferenc II Racoczi*, portret cca 1700

10 *Stanislav I Leszczynski*, gravură în oţel, sec. XVIII

11 *Carol XII al Suediei întâlnindu-se cu adversarul său în război, Frederic I August (cel Puternic) al Saxoniei şi Poloniei*, gravură în lemn, cca 1860

12 *Stanislav II August Poniatowski*, gravură în cupru, sec. XIX

13 *Reprezentare artistică a primei împărţiri a Poloniei, cu Ecaterina II a Rusiei, Stanislav II al Poloniei, Iosif II al Austriei şi Frederic II al Prusiei*, gravură în cupru, sec. XVIII

1572 | Libertate religioasă în Polonia
1701 | Războiul Nordiului
1709 | Bătălia de la Poltava
1733–1734 | Războiul de Succesiune pentru Tronul Poloniei
1795 | Încheierea împărţirii Poloniei

Danemarca şi Suedia până în secolul XVII

Regii danezi şi suedezi au adoptat Reforma, au câştigat lupta cu nobilimea şi s-au implicat activ în Războiul de 30 de Ani. Suedia a fost unul dintre principalii beneficiari ai Tratatelor de pace de la Osnabrück şi Münster, semnate în 1648 (Pacea din Westfalia).

1 Cristian IV, cca 1640

În mod tradiţional, nobilimea daneză şi suedeză a încercat să-şi păstreze independenţa, în timp ce regii au căutat să-şi întărească autoritatea, susţinând puterea maritimă a propriilor ţări. Cristian IV, rege al Danemarcei şi Norvegiei din 1513, şi-a instaurat brutal suzeranitatea asupra Suediei în 1520, prin *Baia de Sânge de la Stockholm* – execuţia în masă a adversarilor săi.

3 Regina Cristina a Suediei, călare, cca 1652–1654

Totuşi, doar după trei ani, el este alungat de nobilul suedez Gustav Eriksson, ales ca rege. Sub titlul Gustav I Vasa ❹, a întemeiat Suedia ca stat-naţiune modern şi a introdus Reforma în 1527.

Pe această temelie formată în războaie, alianţe nestatornice împotriva Danemarcei, Poloniei şi a oraşului Lübeck – care făcea parte din Alianţa Hanseatică, controlând astfel comerţul în Marea Baltică – au clădit şi succesorii săi. Regele Gustav II Adolf a reuşit astfel să câştige teritorii în zona Baltică, de la Rusia, în 1617, şi de la Polonia, în 1629, făcând din Suedia principala putere nordică. În 1630 s-a implicat în Războiul de 30 de Ani (*pag. 268*) în calitate de lider al puterii protestante. De asemenea, Suedia a dobândit în 1645 teritorii de la Danemarca şi s-a numărat printre învingătorii Păcii din Westfalia din 1648, câştigând arhiepiscopia Bremenului, dioceza Verdenului şi părţi din Pomerania. Fiica şi succesoarea lui Gustav II, Cristina ❸, ❻ pentru care cancelarul Axel Oxenstierna a fost regent până în 1644, a transformat curtea într-un centru de cultură, dar a abdicat în 1654, convertindu-se în 1655 la catolicism şi decedând la Roma în 1689. Regii Casei Palatinat-Zweibrucken au moştenit Suedia de la dinastia Vasa în 1654 şi au continuat să-i extindă puterea şi influenţa.

2 *Christian II*, portret de Lucas Cranach cel Bătrân, cca 1523

În Danemarca, autoritatea crescândă a monarhilor a fost stimulată de introducerea Reformei (ca şi Norvegia) în 1536, deoarece a plasat Biserica sub controlul şefului statului. Cristian IV ❶ a centralizat guvernarea şi în 1625 a intrat în Războiul de 30 de Ani (*pag. 267*). În 1645 a fost forţat să recunoască prin Pacea de la Brömsebro hegemonia Suediei în regiunea baltică. Fiul său, Frederic III ❺, a lipsit nobilimea de putere printr-o alianţă semnată în 1660 cu clerul şi clasa de mijloc, a introdus monarhia ereditară şi a instalat absolutismul prin Legea Regală din 1665.

Poemul din 1616 de Gustav II Adolf:

Într-o bună zi virtutea te va răsplăti, / Când vei fi devenit Pulbere, / Cu glorie eternă / Aşa cum ţi-a fost promis.

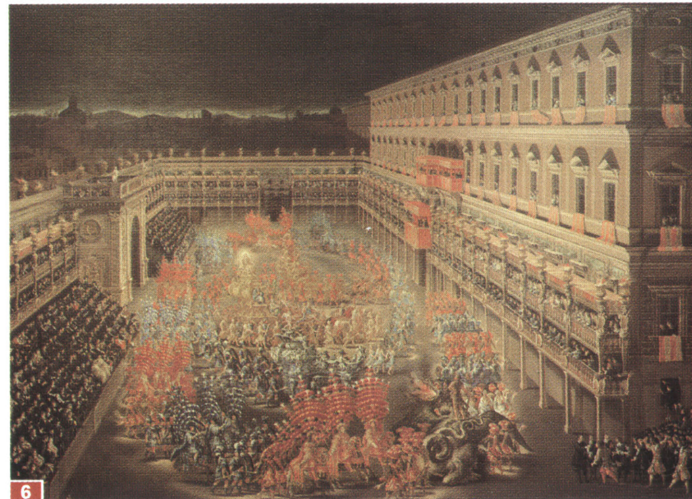
Gustav II Adolf, sec. XVII

4 *Gustav I Vasa*, pictură din sec. XIX

5 Frederic III, cca 1648

6 Ceremonie pentru primirea Cristinei a Suediei la Roma

1520 | Baia de Sânge de la Stockholm
1523 | Gustav I Vasa este ales rege
1527 | Adoptarea Reformei în Suedia
1536 | Adoptarea Reformei în Danemarca
1645 | Tratatul de la Brömsebro
1654 | Suedia invadează Polonia

Europa de Nord în secolul XVIII

Carol XII a transformat din nou Suedia în puterea dominantă din nord-estul Europei, dar, odată cu moartea sa, tot ce fusese câştigat a fost pierdut. Monarhia luminată a fost instalată cu greu în Danemarca şi Suedia.

Carol X Gustav ❼ din Casa Palatinat-Zweibrucken, moştenitor al tronului Suediei de la verişoara sa Cristina de Vasa în 1654, a extins posesiunile suedeze prin războaie împotriva Poloniei şi Danemarcei, dar a fost obligat prin Tratatul de la Roskilde din 1658 să renunţe la tot sudul Suediei, inclusiv Skane şi Halland. Cu toate că fiul său Carol XI ❽ a pierdut Pomerania de la Brandenburg (*pag. 274*), a reuşit într-un final să zdrobească puterea aristocraţiei suedeze, capturând averea coroanei şi instalând legea absolutistă. Danemarca, Rusia şi Polonia s-au aliat împotriva fiului său Carol XII, care l-a succedat la tron în 1699, pentru a recâştiga teritoriile pierdute de la Suedia, dar acesta a invadat Danemarca, forţând-o să accepte pacea, apoi, în 1700, în fruntea armatelor sale, a distrus armata rusă la Narva ⓫. În 1702, Carol XII l-a expulzat pe August cel Puternic al Saxoniei şi Poloniei din Livonia, în 1702 din Polonia, iar în 1706 a invadat Saxonia. Totuşi, în 1709, a suferit o înfrângere zdrobitoare în lupta cu ţarul Petru cel Mare pe dealurile de la Poltava, fiind nevoit să se refugieze în Turcia; în final a fost învins în Norvegia în noiembrie 1718. Războiul Nordului început în 1700 s-a încheiat prin Pacea de la Nystad din 1721. Suedia a fost obligată să predea Rusiei posesiunile deţinute în zona baltică şi sud-vestul Finlandei. Pe plan intern, căsătoriile şi moştenirea următoarelor domnii de către Casele germane Hessen-Kassel şi Holstein-Gottorp au slăbit puterea regală suedeză. Gustav III Vasa ⓬ a restaurat puterea absolută a regelui în 1772 printr-o lovitură de stat şi a abolit privilegiile aristocraţilor în 1789. A fondat în 1786 Academia Suedeză. A fost asasinat în martie 1792 de o conspiraţie a nobililor în timpul unui bal mascat. Fiul său, Gustav IV Adolf, a finanţat războaie nereuşite împotriva lui Napoleon, fiind detronat de ofiţerii săi în 1809.

Absolutismul inflexibil al Danemarcei a împiedicat iniţierea unor reforme necesare. Doi prim-miniştri, Johann Hartwig Graf Bernstorff şi nepotul său Andreas Peter Graf Bernstorff, au încercat să guverneze în spiritul absolutismului luminat. În 1771-1772, John Frederic ❾ de Struensee, medicul regelui bolnav mintal Christian VII ❿, tot el şi iubitul Reginei Carolina Mathilde, s-a implicat în politică, iniţiind reforme radicale, inclusiv abolirea torturii şi a cenzurii, dar în 1772 a fost îndepărtat de la putere şi executat.

8 Statuie reprezentându-l pe Carol XI în Karlskrona, sec. XIX

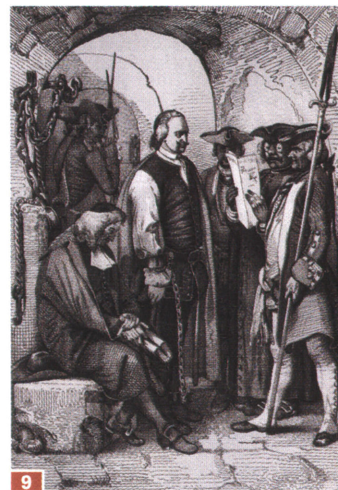
10 *Cristian VII*, gravură în cupru

11 *Carol XII al Suediei cucerind fortăreaţa de la Narva, printr-o înfrângere zdrobitoare a ruşilor*, gravură în cupru, cca 1700

7 *Carol X Gustav*, pictură, circa 1652

9 *Struensee condus către locul execuţiei*, litografie în pană, sec. XIX

12 *Asasinarea lui Gustav III la Opera din Stockholm*, gravură în lemn, sec. XIX

1658	Tratatul de la Roskilde
1665	Adoptarea Legii Regale în Danemarca
1700	Bătălia de la Narva
1721	Tratatul de la Nystad
1772	Lovitura de stat a lui Gustav III Vasa
1809	Detronarea lui Gustav IV Adolf

Ascensiunea Rusiei ca mare putere 1613–1801

Dinastia Romanovilor a început odată cu alegerea ca ţar a lui Mihail Romanov în 1613. Instaurarea sa a temperat starea de frământare politică în Rusia, încheind aşa-numita perioadă *Timpurile de restrişte*. Sprijinindu-se pe autoritatea sa absolută, ţarul Petru cel Mare a putut conduce imperiul spre modernizare în toate domeniile ❶ şi extinderea teritoriului. Succesorii săi au continuat acest proces, mai ales sub domnia Ecaterinei cea Mare, care a dus politici de expansiune agresivă, în special împotriva Poloniei şi a Imperiului Otoman. Ecaterina a domnit ca unul dintre cei mai puternici *monarhi luminaţi* ai sec. XVIII.

1 *Caricatură cu referire la reformele de modernizare ale lui Petru cel Mare: unui boier i se retează barba*, gravură în lemn, cca 1700

Rusia sub Dinastia Romanov

Sub dinastia Romanov a fost reintrodusă autocraţia ţarilor ruşi şi a început recucerirea teritoriilor pierdute de predecesorii lor în favoarea Poloniei şi Suediei.

Alegerea lui Mihail Romanov ❷ ca ţar în 1613 a încheiat perioada *Timpurilor de restrişte (Smuta)* (*pag. 209*). În spatele acestor alegeri a stat tatăl său Feodor, patriarhul ortodox al Moscovei. O altă rudă a sa, patriarhul Filaret, a condus Rusia împreună cu ţarul până în 1633.

Ţarul Mihail I a încheiat tratate de pace cu Suedia şi Polonia în 1617-1618, fapt ce a permis realipirea Novgorodului la imperiu. Reformele Bisericii au condus spre Marea Schismă. Aleksei ❸, fiul lui Mihail, a redus drepturile aristocraţiei şi mai ales ale Bisericii. Iobăgia ţăranilor a fost prevăzută în lege. Ca urmare a sprijinului acordat de atamanul cazac Bogdan Hmelniţki (*pag. 302*), Rusia a recâştigat părţi din Ucraina, împreună cu Kievul, vechea capitală între 1654-1667, ceea ce a dus la conflicte cu Poarta Otomană şi hanii din Crimeea.

3 *Aleksei I împreună cu cea de-a doua soţie*, medalie în cinstea comemorării naşterii fiului lor, Petru, în 1672

2 *Alegerea lui Mihail Romanov ca ţar*, pictură în acuarelă, sec. XIX

După moartea lui Aleksei în 1676, cei doi fii ai săi proveniţi din căsătorii diferite au luptat pentru succesiune. Fiul său Feodor III a devenit ţar, dar a decedat şase ani mai târziu. Sofia, sora lui Feodor, a domnit ca regent pentru fratele ei Ivan V, bolnav mintal, şi pentru fratele vitreg Petru I ❺, care nu împlinise vârsta legală de domnie; în 1686 s-a aliat cu Polonia şi s-a alăturat Ligii Sfinte împotriva otomanilor. Când Petru a atins maturitatea, Sofia a încercat să păstreze conducerea si să se debaraseze de acesta. Totuşi Petru a rezistat şi a preluat puterea printr-o lovitură de stat în 1689, exilând-o pe Sofia la mănăstirea Novodevicy ❹. În acel an, Petru, ca unic conducător după moartea lui Ivan, a reprimat în sânge răscoala *streleţilor* ❻, cu ajutorul unei unităţi militare credincioase lui.

4 *Sofia, exilată la mănăstire*, pictură de Ilia Repin, 1879

5 *Petru I cel Mare*, pictură de Jean Marc Nattier, 1717

6 După întoarcerea din vestul Europei, Petru I execută *streleţii* care se răzvrătiseră

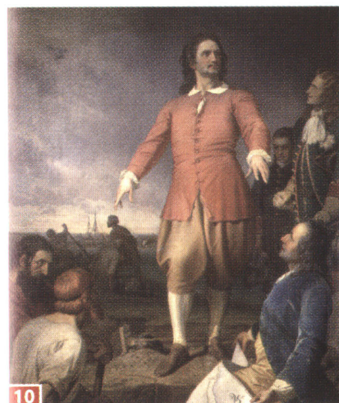
1613 | Mihail I Romanov este ales ţar
Din 1696 | Reformele iniţiate de Petru cel Mare
16 mai 1703 | Întemeierea oraşului Sankt Petersburg
1714 | Introducerea unei linii succesoare a dinastiei
1721 | Desfiinţarea patriarhiei
1725 | Încoronarea Ecaterinei I

De la Petru cel Mare la Ecaterina cea Mare

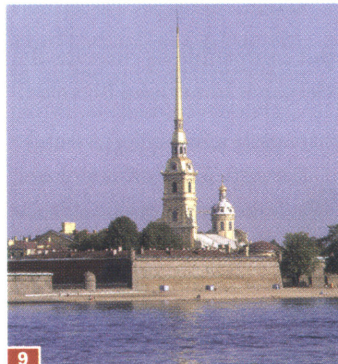
Reformele iniţiate de Petru cel Mare au modernizat Rusia, transformând-o într-o mare putere europeană. Succesorii săi, în special Ecaterina cea Mare, au continuat expansiunea imperiului.

Fascinat de Occident, Petru I cel Mare ❿ a întreprins în 1697-1698 o călătorie în Prusia, Anglia şi Olanda, unde a fost instruit în tehnicile de artilerie şi construcţia de nave ❽. A desăvârşit extinderea armatei şi a flotei, apoi, în Războiul Nordului, a cucerit teritoriile suedeze din sud-vestul Finlandei şi din regiunea baltică, deschizând astfel accesul Rusiei la Marea Baltică (*pag. 305*). Aici, în estuarul râului Neva, şi-a întemeiat noua capitală, Sankt Petersburg ❾, proiectată după model european. Pe plan intern, Petru a iniţiat modernizări multilaterale. A slăbit puterea Bisericii prin desfiinţarea patriarhiei şi a numit un sfânt sinod după modelul luteran. A instituit reforme economice şi sociale prin înfiinţarea de bresle, a dezvoltat infrastructura, a recrutat artişti şi muncitori străini, a înfiinţat instituţii de învăţământ şi a regularizat aristocraţia şi administraţia.

8 *Petru I învăţând cum se construiesc navele în Ţările de Jos*, gravură, sec. XIX

10 *Petru I întemeind Sankt Petersburgul*, pictură, sec. XIX

11 *Elisabeta, fiica lui Petru I*, pictură, cca 1744-1751

9 Fortăreaţa Petru şi Pavel din Sankt Petersburg, în catedrala căreia au fost înmormântaţi Romanovii

Fiindcă Petru îşi omorâse fiul, văduva lui, Ecaterina I, l-a succedat la tron în 1725. În 1741, Elisabeta ⓫, fiica lui cea mai mică, a ajuns la domnie. Aceasta s-a aliat în 1756 cu Maria Tereza a Austriei în Războiul de 7 Ani împotriva Prusiei, forţele lor aducând Prusia la marginea colapsului în 1762, când moare Elisabeta. Acest fapt l-a salvat pe Frederic cel Mare, căci Petru III, succesorul Elisabetei, fiind un mare admirator al regelui prusac, a oprit imediat războiul. Ca să-l poată controla pe Petru, Frederic a negociat în 1745 mariajul acestuia cu Sofia von Anhalt-Zerbst, fiica unui general prusac. Domnia lui Petru a fost una scurtă totuşi, acesta fiind înlăturat printr-un puci militar de soţia sa, care urcă pe tron în acelaşi an sub numele Ecaterina II ❼.

Influenţată de conceptele iluministe, Ecaterina II cea Mare a comunicat cu mulţi dintre gânditorii importanţi ai Europei, fapt ce nu a împiedicat-o să ofere mii de şerbi şi sate întregi în dar numeroşilor săi amanţi şi favoriţi şi să participe la acţiuni armate împotriva Revoluţiei Franceze.

Ecaterina a urmat politicile imperialiste ale predecesorilor săi, transformând Rusia într-o mare putere. Rusia a distrus în 1770 flota turcă, cucerind apoi nordul Caucazului şi asigurând accesul la mult râvnita Mare Neagră. Crimeea, care era independentă de mai puţin de un deceniu, a fost anexată. În cele trei împărţiri ale Poloniei din 1772, 1793 şi 1795 (*pag. 303*), imperiul şi-a extins treptat graniţele către vest.

12 Pavel I, sfârşitul sec. XVIII

7 *Ecaterina cea Mare*, pictură, sec. XVIII

Rusia sub domnia lui Pavel I ⓬, fiul Ecaterinei, a făcut parte din cea de-a Doua Coaliţie Antinapoleoniană, devenind, în urma Congresului de la Viena (1814–1815), unul dintre promotorii Sfintei Alianţe, stâlp al conservatorismului şi „jandarmul" Europei.

Cneazul Potëmkin

Potëmkin era favoritul şi totodată consilierul Ecaterinei cea Mare. Administrator iscusit, a iniţiat proiecte ambiţioase în sudul Rusiei, pentru construcţia de noi oraşe. Rivalii săi îl ridiculizau, spunând că punea la cale falsuri – Satele Potëmkin –, care mimau traiul îmbelşugat al ţăranilor pentru a o impresiona pe împărăteasă în timpul inspecţiilor acesteia prin Rusia.

sus: Cneazul Potëmkin

Începutul Epocii Moderne | Secolele XVI–XVIII

1755 | Înfiinţarea Universităţii din Moscova
1756 | Sfârşitul Războiului de 7 Ani
1762 | Încoronarea Ecaterinei cea Mare
1768–1774 | Primul Război Ruso-Turc
1801 | Asasinarea lui Pavell I

Imperiul Otoman, marea putere din Orient cca 1300-1792

Grupările tribale turkmene ale otomanilor, situate în nord-vestul Anatoliei, şi-au extins graniţele către vest. După căderea Constantinopolului în 1453, sultanul Selim I a transformat în 1516-1517 Imperiul Otoman într-o mare putere, prin cucerirea Orientului Apropiat şi a unor teritorii importante din Africa. Sub conducerea succesorilor săi, în special a lui Soliman Magnificul ❶, au început invazia în Europa. După câteva victorii izbutite asupra Imperiului Habsburgic, otomanii au fost forţaţi după 1697 de austrieci şi ruşi să se retragă. Pe plan intern, reformele politice au fost slabe.

1 *Tugra* sultanului Soliman Magnificul, reprezentând sigiliul şi semnătura sa oficială

Ascensiunea otomanilor

Primii sultani otomani şi-au consolidat puterea în Anatolia şi au început campaniile de cucerire ale Balcanilor. În 1453, Mehmet II a cucerit Constantinopolul, punând astfel capăt Imperiului Bizantin.

2 *Osman I alături de comandanţii săi*, litografie color

Osman I ❷, fondatorul dinastiei căreia i-a dat şi denumirea, a fost în jurul anului 1300 conducătorul unui grup tribal din nord-vestul Anatoliei. Luptătorii tribului se dedicaseră unui *jihad* (război sfânt) împotriva Bizanţului.

5 Interior din Hagia Sofia, construită în sec. VI, transformată în moschee în 1453

Orhan, fiul lui Osman, şi-a luat titlul de sultan, a stabilit capitală la Bursa şi a cucerit Anatolia Orientală. În 1354 a câştigat controlul asupra peninsulei Galipoli, pe care a folosit-o ulterior ca un cap de pod pentru cucerirea Balcanilor. Murad I a cucerit Bulgaria în 1385–1386 şi a triumfat în bătălia de la Kosovo Polje din 1389 în faţa sârbilor.

Pe parcursul sec. XIV, federaţia tribală otomană a devenit o structură statală solidă. Sultanii şi-au înarmat bine armatele şi au creat un corp de elită format din creştini balcanici islamizaţi – mult temuţii *ieniceri* ❸. În 1393, Baiazid I a subjugat definitiv Bulgaria, dar în 1402 a suferit o grea înfrângere lângă Ankara, în bătălia cu mongolul Timur Lenk. Expansiunea a fost întreruptă de reorganizarea statală, până când Mehmet I Cuceritorul a readus sub control Asia Mică şi o mare parte a Balcanilor. Asediul asupra Constantinopolului a început în 1422 sub conducerea lui Murad II, care subjugase toată Anatolia. În 1439, Murad a anexat Serbia imperiului său, zdrobindu-i armata în cea de-a doua bătălie de la Kosovo. A respins totodată la Varna în 1444 ultima cruciadă creştină. La 29 mai 1453, Mehmet II ❹ a reuşit să cucerească Constantinopolul, punând astfel capăt Imperiului Bizantin, dar a fost învins de domnitorul român Ştefan cel Mare la Vaslui (1475). A prefăcut numeroase biserici în moschei, inclusiv Hagia Sofia ❺, şi a construit palatul Topkapi, reşedinţa sultanilor de atunci înainte.

4 Mehmet II

3 Ienicer

Critobulus de Imbros

Istoria lui Mehmet Cuceritorul, *sec. XV*

Despre cucerirea Constantinopolului

... dar atunci Sultanul Mehmet a văzut că palisada şi restul pereţilor (Constantinopolului) au fost distruse, şi nu era nici un luptător care să le apere... a strigat îndată cât îl ţineau bojocii: Avem oraşul, prietenii mei, îl avem deja. Încă o mică sforţare, şi oraşul e cucerit. Nu fiţi slabi, ci avântaţi-vă cu curaj în luptă şi dovediţi-vă vitejia, iar eu voi fi cu voi.

Baza armatei otomane de lângă Constantinopol

Cca 1280–1324 | Domnia lui Osman I
1354 | Cucerirea peninsulei Galipoli
1389 | Bătălia de la Kosovo Polje
1393–1396 | Cucerirea Bulgariei
1396 | Bătălia de la Nicopole
1402 | Bătălia de la Ankara
1451–1481 | Domnia lui Mehmet II

Apogeul Imperiului Otoman

Selim I, succesorul lui Mehmet II, a reuşit să transforme Imperiul Otoman într-o putere mondială. În timpul domniei lui Soliman Magnificul, imperiul a atins apogeul său politic şi cultural.

6 Sultanul Baiazid II

8 Arhitectul Sinan

Mehmet II se considera următorul cuceritor al lumii. În timp ce încerca să evite tulburările interne prin acordarea de libertăţi culturale creştinilor şi evreilor în schimbul plăţii unui impozit, armatele sale invadau Serbia, Bosnia şi Albania, ocupând până şi ultimul teritoriu creştin din Pelopones în 1458-1462. Serbia a fost anexată în 1459 (*pag. 217*). În curând, otomanii controlau partea estică a Mediteranei şi Marea Neagră prin cucerirea Imperiului Trapezunt din Asia Mică şi subjugarea hanilor din Crimeea în 1475 şi obligarea acestora la plata haraciului. În 1480, Mehmet a ajuns în sudul Italiei pregătindu-se să avanseze spre Roma, *centrul creştinătăţii*, dar a murit în primăvara anului următor.

A urmat o perioadă de inactivitate militară sub piosul sultan Baiazid II ❻, încheiată în aprilie 1512 printr-o lovitură de stat condusă de fiul său Selim I (cel Cumplit). La urcarea sa pe tron, Selim s-a proclamat suveranul lumii şi succesorul lui Alexandru cel Mare. A fost creatorul Imperiului Otoman. În 1514 i-a învins la Chaldiran ❾ (*pag. 314*) pe şahii Safavizi ai Persiei, a ocupat Azerbaidjanul, estul Anatoliei şi a subjugat Kurdistanul, obţinând astfel controlul asupra rutelor comerciale către Persia. A ocupat Siria în 1516 şi a cucerit Egiptul în 1517, profitând de cererea de ajutor a mamelucilor egipteni împotriva portughezilor şi dublând astfel teritoriul Imperiului Otoman. L-a detronat pe ultimul calif al oraşului Cairo, asumându-şi acest titlu, şi a preluat protectoratul asupra aşezărilor sfinte din Mecca şi Medina. Pe plan intern, ca să poată asigura poziţia sultanului în faţa rivalilor şi pentru a evita luptele pentru succesiune, a introdus practica prin care sultanul îşi ucidea toţi fraţii care aveau pretenţii la tron. Soliman I (Magnificul) ❼, fiul lui Selim, a condus Imperiul Otoman către punctul de maximă grandoare culturală. Acesta s-a consacrat modernizării guvernului, a sistemului judiciar şi a celui financiar. Moschei ❿ încântătoare au fost construite de strălucitul arhitect Sinan ❽. Armatele lui Soliman au extins graniţele imperiului spre vest. În 1521 au cucerit Belgradul, care a devenit în următoarea perioadă principala lor bază din Balcani, iar în 1526 i-au învins pe unguri în bătălia de la Mohacs.

7 Sultanul Soliman Magnificul

În 1529, otomanii s-au apropiat pentru prima dată de Viena ⓫, pe care au asediat-o fără succes, fiind nevoiţi să se retragă. Sec. XVI a fost marcat de numeroasele bătălii otomane purtate împotriva Habsburgilor şi a spaniolilor în Balcani, de controlul asupra Africii de Nord şi de dominaţia asupra Mediteranei.

10 Moscheea Soliman din Istanbul, sec. XVI

9 Bătălia împotriva perşilor de pe câmpia Chaldiran din 23 august 1514

11 Otomanii asediind Viena între 8 septembrie şi 15 octombrie 1529 sub conducerea lui Soliman I

1453 | Căderea Constantinopolului
1514 | Bătălia de la Chaldiran
1516 | Cucerirea Siriei
1517 | Cucerirea Egiptului
1520–1565 | Domnia lui Soliman I
1521 | Cucerirea Belgradului
1526 | Bătălia de la Mohacs
1529 | Primul asediu al Vienei

Domniile marilor viziri

Succesorii lui Soliman I au fost în general conducători slabi, marii viziri guvernând în locul lor. Cu toate acestea, în 1683, otomanii au ajuns încă o dată la porţile Vienei.

2 Bătălia navală de la Lepanto din 7 octombrie 1571

La mijlocul sec. XVI, Selim II şi Murad III au avut domnii lipsite de importanţă în timpul cărora sultanii şi-au pierdut interesul faţă de problemele statului. Perioadele de guvernare ale marilor viziri au început odată cu mania pentru lux şi opulenţă a sultanilor şi numeroasele intrigi domestice în care s-au implicat. Mulţumită marelui vizir Mehmed Sokollu, imperiul a rămas stabil din punct de vedere politic, chiar şi după înfrângerea suferită din partea flotei aliate creştine în bătălia de la Lepanto din 1571 ❷. Turcii au stabilit noi relaţii diplomatice şi comerciale cu Anglia, în 1580, şi cu Ţările de Jos, în 1603. În războiul împotriva perşilor din 1579-1590, Caucazul împreună cu Tbilisi ❶ şi Tabriz au ajuns sub control otoman, dar au fost pierdute în 1603 în favoarea şahului Abbas cel Mare.

4 Marele vizir Kara Mustafa

Rebeliunile din Anatolia şi Kurdistan erau semne clare ale dezbinării interne a imperiului. Ienicerii deveniseră un puternic stat în interiorul statului, dar în 1622, după ce l-au asasinat pe sultanul Osman II, care încercase să le limiteze puterea, fratele acestuia, Murad IV, a înfrânt dominaţia lor prin pedepse aplicate cu cruzime. Murad a reuşit să potolească revoltele kurzilor şi ale druizilor din Siria, iar în 1638 a recucerit Bagdadul de la Safavizi. În această perioadă, numeroşi albanezi, bosniaci şi bulgari au fost convertiţi la islam.

De la mijlocul sec. XVII, guvernarea a trecut în mâinile familiei albaneze de mari viziri Koprulu, care a declarat război împotriva corupţiei şi a întărit puterea centrală. În 1669 au reuşit să smulgă veneţienilor Creta şi în 1672, de la polonezi, Podolia.

În 1676, Kara Mustafa ❹ a devenit mare vizir, conducându-şi armatele către Ungaria. În 1683 a asediat Viena, dar armatele mixte şi aliaţii polonezi i-au înfrânt pe turci pe câmpiile de la Kahlenberg ❺, obligându-i să se retragă; Carol V de Lorena şi Ludovic-Wilhelm de Baden-Baden i-au izgonit pe otomani din Ungaria ❻. Veneţienii au ocupat în 1687 teritorii din Pelopones, inclusiv Atena. Nici reîntoarcerea marilor viziri din familia Koprulu nu a pus capăt pierderilor suferite de turci în Balcani.

5 Bătălia de pe câmpia Kahlenberg, 12 septembrie 1683

6 Trupele imperiale austriece atacând tabăra otomană

1 Parada triumfătoare a armatei otomane în afara oraşului Tbilisi din Georgia, după abandonarea acestuia de către perşi în august 1578, ilustraţie de carte

3 Cucerirea Bagdadului de către otomani

Haremul

Soţiile sultanului, concubinele sale şi nenumăratele servitoare trăiau în harem, separate de lumea de afară şi păzite cu străşnicie de eunuci. În fruntea haremului se afla mama sultanului, cu care concurau, pentru putere şi influenţă asupra lui, toate femeile care-i născuseră fii. Aceştia erau crescuţi tot aici, în această „cuşcă de aur". Nu e de mirare că mulţi dintre ei erau rupţi de realitate sau chiar aveau dereglări psihice în momentul când preluau puterea.

Sus: *Femei din haremul sultanului jucându-se*, pictură, Francesco Guardi, sec. XVIII

1571 | Bătălia de la Lepanto **1579–1590** | Războiul împotriva Persiei **1669** | Cucerirea Cretei **1676–1683** | Guvernarea marelui vizir Kara Mustafa

1566–1579 | Guvernarea marelui vizir Mehmed Sokollu **1656–1676** | Guvernarea marilor viziri Mehmed şi Fasil Ahmed Koprulu **1683** | Asediul Vienei

Imperiul între declin şi reformă

Imperiul Otoman a fost forţat să intre în defensivă în Balcani în urma victoriilor prinţului Eugeniu de Savoia şi a presiunilor făcute de Rusia. Pe plan intern s-au pus piedici reformelor, şi aşa mult întârziate.

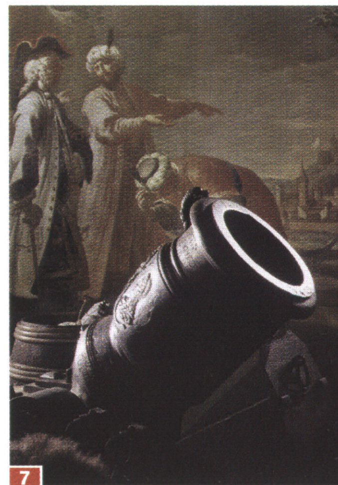

8 Sultanul Ahmed III într-una din grădinile palatului Topkapi, pictură, sec. XVIII

În urma înfrângerii suferite la Zenta în 1697 din partea generalului austriac Eugeiu de Savoia, Imperiul Otoman, prin prevederile tratatului de la Karlowitz, a pierdut Ungaria, Transilvania şi Slavonia în favoarea Austriei, Podolia în favoarea Poloniei şi Peloponesul împreună cu părţi din Dalmaţia în favoarea Veneţiei.

În 1700, Azovul a fost cedat Rusiei. Sultanul Ahmed III ❽ i-a oferit azil lui Carol XII al Suediei, apoi a provocat un război cu Rusia în 1710-1711, câştigat de otomani. Totuşi, în 1717, Belgradul ❼ ❾, a fost cedat Imperiului Austriac, care, prin Tratatul de la Passarowitz din 1718, a recâştigat Banatul, nordul Serbiei şi Oltenia.

Aceste eşecuri militare au condus în 1730 la detronarea lui Ahmed III şi reinstaurarea domniei ienicerilor, care au recâştigat nordul Sebiei şi Oltenia între 1736 şi 1739. Odată cu semnarea pactului militar cu Austria, după 1741, principalul inamic al Imperiului Otoman devine Rusia, cu ambiţiile ei expansioniste. Alianţa otomanilor cu Prusia din 1761 a continuat până în Primul Război Mondial. În timpul Primului Război Ruso-Turc (1768-1774), ruşii au înaintat în Moldova şi Transcaucazia distrugând în 1770 flota otomană.

Între 1774 şi 1783, otomanii au cedat ruşilor Crimeea ❿ şi austriecilor Bucovina. Ecaterina cea Mare a uzurpat în 1784 protectoratul principatelor creştine din Georgia. Turcii au intrat încă o dată în război cu Rusia şi Austria între 1787 şi 1792. Rusia a continuat să câştige teritorii, devenind astfel puterea dominantă din jurul Mării Negre.

7 *Otomanii predau în 1717 Belgradul austriecilor*, pictură

Perioada Lalelei

Perioadă dintre 1718 şi 1730 din timpul domniei sultanului Ahmed III este cunoscută ca Perioada Lalelei. *În urma Tratatului de la Passarowitz, interesul otomanilor pentru cultura barocă europeană a crescut, la fel şi interesul Occidentului în ceea ce priveşte Orientul. Aceasta este o perioadă a înfloririi artelor. Laleaua, un produs de export foarte popular şi valoros al Turciei – bulbii fiind vânduţi contra greutăţii lor în aur –, a devenit simbolul acestei perioade.*

Placă de ceramică ornată cu motive florale: lalea, garoafă şi rozetă, produsă la Iznik, Turcia

9 Bătălia pentru Belgrad, în centru prinţul Eugeniu de Savoia, 18 august 1717

10 Solul suveranului rus în timpul negocierilor cu marele vizir în 1775

1689–91 Guvernarea marelui vizir Fasil Mustafa Koprulu **1697** Bătălia de la Zenta **1699** Pacea de la Karlowitz **1718** Pacea de la Passarowitz **1768–74** Primul Război Ruso-Turc **1770** Distrugerea flotei otomane **1787–92** Al Doilea Război Ruso-Turc

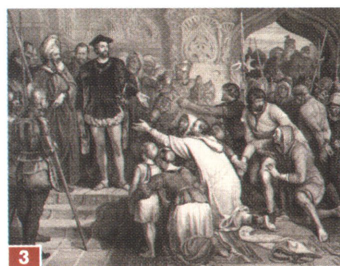
AFRICA DE NORD SECOLELE XVI-XVIII

Algeria, Tunisia şi Libia au fost aprig disputate pe parcursul sec. XVI. În final, otomanii au triumfat, însă elita locală a reuşit să-şi sporească libertatea politică şi culturală, devenind de fapt independentă până în sec. XVII. Marocul a întâmpinat dificultăţi deosebite în a se apăra împotriva încercărilor de cucerire portugheze. Sub conducerea dinastiilor locale, prosperitatea şi stabilitatea erau asigurate, de altfel întreg Maghrebul a început să atragă interesul colonial al Europei în jurul anului 1800.

1 Harta maritimă a Mediteranei şi a Mării Negre, 1551

Algeria şi Tunisia în secolele XVI-XVIII

Partea estică a Maghrebului a fost iniţial disputată între Imperiul Otoman şi Spania. Otomanii erau capabili să-şi menţină dominaţia pentru o lungă perioadă, dar, graţie unei suzeranităţi formale, aceste regiuni şi-au mărit gradul de autonomie.

3 Creştini eliberaţi în Tunis exprimându-şi recunoştinţa împăratului Carol Quintul

În timp ce Siria-Palestina şi Egipt au fost ferm dominate de otomani din 1517, coasta Algeriei, Libiei şi Tunisiei a început să fie disputată pe parcursul sec. XVI. Spaniolii şi otomanii concurau pentru supremaţia militară şi comercială din Mediterana ❶. Piraţii berberi, corsarii, reprezentau o ameninţare permanentă deoarece erau neloiali şi prădau oraşele de-a lungul coastei. Cei mai cunoscuţi din această perioadă au fost cei doi fraţi Khayr ad-Din ❷. Atacurile asupra galeoanelor spaniole conduse de Khayr ad-Din (Barbarossa) l-au determinat pe împăratul Carol Quintul să atace principalele centre din nordul Africii, asediind Algerul ❺ şi ocupând Tunisul ❸, ❻ în 1535.

Pe termen lung, supremaţia, cel puţin *de iure*, asupra părţii estice a Maghrebului era deţinută de otomani, aceştia cucerind Cirenaica în 1521, Tripolitania (Libia) în 1551, Algeria în 1556 şi Tunisia în 1574. În 1587–1671, Algeria a fost administrată de un guvernator turc (*paşa*), până când ienicerii locali au preluat puterea, aceştia fiind oficial dependenţi de sultan; dominaţia lor a ţinut până la ocupaţia franceză din 1830. În 1591, paşa a fost de asemenea înlăturat din Tunisia în favoarea unui conducător mult mai autonom. În 1640, Hammud ibn Murad a preluat puterea, întemeind dinastia Muradid-bei, care a domnit până în 1702. Ei au fost succedaţi în 1705 de Husein ibn Ali, acesta punând începutul dinastiei Huseinizilor care a condus până la declararea republicii în 1957. În Tripolitania, dinastia Karamanli a domnit în 1711–1832. Armatele navale ale acestora erau recunoscute ca fiind nişte piraţi de temut. Chiar şi înaintea anului 1800, această regiune era văzută de Franţa ca un eventual teritoriu colonial.

5 Vedere asupra Algerului, oraş important pe coasta Mediteranei

4 Mohamed III, Bei al Tunisului (1859–1882)

6 *Piaţă din Tunis*, pictură, sec. XIX

2 Corsarul Khayr ad-Din Barbarossa

Asediul Maltei

După ce turcii au capturat în 1522 comandamentul Ordinului Sfântul Ioan de Ierusalim din Rodos, împăratul Carol Quintul a oferit acestuia în 1530 insula Malta drept feudă. De aici adepţii ordinului au continuat să înfrunte lumea islamică. O flotă de corsari turcească a încercat să cucerească Malta în 1565, dar cavalerii, ajutaţi de spanioli, au respins atacul, după un asediu ce a durat patru luni. Eroul acestei bătălii a fost marele maestru al ordinului, Jean Parisot de La Valette.

sus: Forţele turceşti asediind Malta, mai 1565

1472 | Începe domnia dinastiei Wattaside
1515 | Portughezii asediază oraşul marocan Marrakech
1517 | Otomanii ocupă Siria-Palestina şi Egiptul
1521 | Otomanii cuceresc Cirenaica
1524 | Începe conducerea dinastiei Saadide în Maroc
1556 | Otomanii cuceresc Algeria

Marocul sub domnia dinastiilor Wattasidă şi Alaoulită

Independenţa Marocului a fost apărată de dinastiile Wattasidă, Saadită şi Alaoulită. Sub conducerea lui Maoulay Ismail şi a succesorilor săi, Marocul a avut parte de stabilitate şi prosperitate, ca urmare a poziţiei sale comerciale strategice.

7 Capitala Marrakech, aşezată într-o oază de curmali

8 Detaliu de pe mormântul Sadier din Marrakech, construit sub conducerea Sultanului Ahmad al-Mansur

Cu toate că Marocul ❿ nu a ajuns sub dominaţie otomană, a fost nevoit să lupte cu Portugalia pentru a-şi apăra independenţa. Suverani Marocului din 1472, Wattasizii au pierdut Melilla în favoarea Spaniei în 1497, apoi Agadirul şi întinderi vaste ale regiunii costale în favoarea Portugaliei, care a asediat în 1515 Marrakech-ul ❼. În 1524, dinastia Saadită s-a răzvrătit în sudul Marocului, iar în 1554 l-a detronat pe ultimul conducător Wattasid. Întemeietorul dinastiei Saadite, Mohamed al-Mahdi, a pretins titlul de sultan, a încheiat alianţă cu otomanii şi s-a declarat descendent al Profetului Mahomed – *şerif* – şi chiar calif al islamului. În 1578, la Ksar el-Kebir, Ahmad al-Mansur ❽ a zdrobit invadatorii portughezi conduşi de regele Sebastian şi s-a situat în fruntea unei guvernări puternice ce a dus ţara spre prosperitate. Aplicând politica *makhzan*, o metodă de împroprietărire cu pământ, a reuşit să pună nobilimea în dificultate financiară. Fiii săi au împărţit ţara în două: guvernarea de la Fes (până în 1626) şi guvernarea de la Marrakech (până în 1659).

Şerifii dinastiei Saadite au fost succedaţi de dinastia Alaoulită, care domneşte până astăzi în Maroc. Primul conducător Alaoulit, Moulay ar-Rashid, s-a instalat ca sultan în 1666 la Fes şi, în colaborare cu otomanii, a cucerit în 1669 Marrakech-ul, apoi în final întregul Maroc. În 1672 a fost succedat de fiul său Ismail as-Samin ❾, principala personalitate guvernantă a Maghrebului din sec. XVIII. Figură politică abilă, curajoasă şi brutală, a înfrânt rezistenţa şeicilor locali şi a confreriilor religioase, şi-a creat un corp de elită format din 150 000 de sclavi negri şi a construit magnificul *oraş imperial* de la Meknes. A întreţinut relaţii comerciale cu puterile europene.

Tot ce câştigase Ismail as-Samin era în pericol de a se pierde în războaiele celor şapte fraţi ai săi. Totuşi, nepotul său, Mohamed III ibn Abdallah (1757–1790), a readus stabilitatea prin restructurarea sistemului administrativ şi financiar şi prin creşterea economică realizată prin acordarea de licenţe comerciale unor state. În secolele XVIII–XIX, sultanii Marocului au fost nevoiţi să încheie acorduri cu unele ţări: Franţa şi Spania (1767), Imperiul Austriac (1805), Statele Unite ale Americii (1836). După 1810, Maoulay Suleiman, fiul lui Mohamed III, şi-a schimbat vederile religioase, iniţial liberale, persecutând confreriile de altă credinţă şi interzicând obiceiurile locale, ceea ce a generat tulburări.

9 Grajdurile lui Mawlay Ismail din Meknes

10 Peisaj marocan, mică aşezare la poalele munţilor Atlas care se întind în zare până în nordul Marocului

Mai–septembrie 1565 | Asediul Maltei **1578** | Bătălia de la Ksar el-Kebir **Din 1666** | Domnia dinastiei Alaoulite în Maroc **1711** | Domnia dinastiei Karamanli în Libia

1574 | Otomanii ocupă Tunisia **1640** | Începe domnia lui Muradid-bei în Tunisia **1705** | Domnia dinastiei Huseinizilor în Tunisia

1 Harta Persiei, 1681

Persia sub Sefevizi si Kajari cca 1450–1921

După 1500, sub domnia Sefevizilor şiiţi, Persia intră într-o perioadă de dezvoltare culturală şi independenţă religioasă. Un rol major l-a avut şahul Abbas I cel Mare, care, datorită politicilor sale militare şi economice, a transformat ţara într-o mare putere a Orientului Apropiat. Din acest motiv, s-a aflat în permanentă rivalitate cu Imperiul Otoman. După Imperiul Sefevizilor, Nadir-Shah a ridicat un imperiu efemer, care s-a destrămat sub conducerea succesorului său. Kajarii, veniţi la putere în 1796, au fost prima dinastie capabilă să restabilească unitatea Persiei. În acelaşi timp, sub domnia Şaibanizilor, înflorea Imperiul Uzbec din Asia Centrală.

Începuturile Imperiului Sefevizilor şi primii săi şahi

Şahul Ismail a instituit domnia Sefevizilor în Persia în 1501, punând bazele identităţii şiite a ţării, dezvoltată ulterior de succesorii săi.

În golul de putere lăsat de dinastiile locale, moştenitorii Imperiului Timurid au întemeiat Ordinul Sufi al Sefevizilor, transformat în Al Doisprezecelea Şiism în sec. XV. Şeicii ordinului, titlu transmis ereditar, au cultivat o disciplină de tip militar în rândurile adepţilor şi s-au dovedit capabili să-şi extindă puterea. Fondatorul dinastiei şi primul şah a fost Ismail I (1499-1524), conducătorul oraşului Ardavil şi descendent al dinastiei Sasanide. Acest şiit a cucerit Iranul şi Iraqul, silindu-i pe uzbeci să se retragă spre est în jurul anului 1507. În 1514, la Chaldiran, a suferit o înfrângere din partea otomanilor conduşi de sultanul Selim I (*pag. 309*).

Şahul Ismail s-a dedicat dezvoltării interne. A unificat autoritatea religioasă cu cea laică şi a transformat Al Doisprezecelea Şiism în religie de stat, influenţând covârşitor dezvoltarea Iranului ca stat-naţiune. Domnia lui Ismail, bazată pe charisma sa personală, a fost urmată de conducerea nehotărâtă a fiului său Tahmasp I, care l-a urmat în 1524. Noul şah, înzestrat cu talent artistic, a promovat pictura şi caligrafia. În timpul domniei sale s-au creat ediţiile magnifice ale epicii naţionale persane *Şah-Name* şi *Khamsa de Nizami* ❷, ❸. De-a lungul întregii sale domnii, Tahmasp a fost nevoit să ducă războaie cu uzbecii de dincolo de Khorasan, la est, şi cu otomanii de dincolo de Azerbaidjan, la vest. În 1548, a mutat capitala de la Tabriz la Quazvin. În 1554 a ocupat Georgia, unde a intensificat recrutarea caucazienilor în serviciul militar, iar în 1555 a dat Iraqul în schimbul Azerbaidjanului, în cadrul unui acord de pace cu otomanii. Domniile fiilor săi, Ismail II (1576–1577) şi Mohamad Khudabanda (1578–1587), au fost cât pe ce să conducă la prăbuşirea structurii de stat. Abbas, fiul lui Mohamed, declarat şah la Herat în 1581, a intrat în Kazvin în 1587 şi l-a forţat pe tatăl său să abdice. În 1592 a mutat capitala de la Qazvin la Esfahan.

2 Pagini din *Şah-Name* sau *Cronica şahilor*, de Firdousi, 1567

3 Din cartea *Şah name* sau *Cronica şahilor*, de Firdousi, lupta lui Ardaşir împotriva lui Arduwan, ilustraţie, sec. XVI

Sefevizii

Sefevizii provin din Ordinul Sufiţilor, fondat pe la 1300 de şeicul Safi ad-Din Ishak (1252-1334) în Ardabil, astăzi Azerbaidjan. Din cauza orientării sale revoluţionare sociale şi a prozelitismului activ desfăşurat în ţările vecine, a devenit curând foarte popular. S-a susţinut din punct de vedere militar prin propriile trupe, denumite kizilbaş (roşcaţii), după turbanele roşii. Ordinul a fondat dinastia musulmană şiită a Sefevizilor în 1501.

Dansul dervişilor, miniatură de carte din *Khamsa*, de Dschami, începutul sec. XVI

1501 Domnia şahilor Sefevizi în Persia
1507 Cucerirea Iranului şi Iraqului de către Ismail I
1514 Bătălia de la Chaldiran
1554 Ocupaţia Georgiei
1581 Şahul Abbas I cel Mare
1590 Otomanii obţin Azerbaidjanul şi Kîrgîzstanul

Imperiul Sefevizilor sub Abbas cel Mare

Şahul Abbas I cel Mare a condus Imperiul Sefevizilor către culmile sale politice şi economice. Primii dintre succesorii săi au guvernat folosind structurile pe care acesta le crease. Încurajarea imigrării şi a comerţului a îmbogăţit ţara. A reconstruit capitala, Esfahan.

Abbas I (cel Mare; 1571-1629) a fost şahul cel mai remarcabil al dinastiei Sefevizilor. A supravegheat ferm reorganizarea statului. În 1590, a făcut pace cu otomanii, cedându-le la început Georgia, Armenia, Azerbaidjan şi Kîrgîzstan, teritorii pe care avea să le recupereze ulterior. A creat o armată puternică, formată din caucazieni creştini, din armeni şi din cerchezi, cu ofiţeri britanici pe care i-a organizat după modelul ienicerilor otomani. În 1598, Abbas a recuperat Khorasanul de la uzbeci, apoi a anexat Bahreinul în 1601, a cucerit Azerbaidjanul, Armenia şi Georgia, în 1603–1608. În 1623-1624 a redobândit Kîrgîzstanul şi Iraqul de la otomani, transformând Persia în cea mai mare putere a Orientului Apropiat.

5 Zid din moscheea Lutfallah, Esfahan, începutul sec. XVII

Cele mai mari realizări ale lui Abbas ţin de domeniul politicii interne. A angajat meşteri caucazieni în Iran şi a invitat negustori creştini şi evrei, aducând poporului prosperitate şi vistieriei bogăţii enorme. Esfahanul ❹, noua sa capitală, a fost reconstruită din temelii ❺. Sub Abbas, împrumuturile şi sistemele de dări s-au simplificat şi s-au menţinut relaţii de negoţ strânse ❻, ❼ cu Marii Moguli din India. Abbas a cucerit de la portughezi centrul de comerţ Ormuz în 1622, de unde a controlat negoţul din Golful Persic. În aceeaşi perioadă, europenii au descoperit la rândul lor Persia Sefevizilor; delegaţii de negustori, artişti şi aventurieri veneau în ţară în roiuri, unii dintre aceştia fiind primiţi personal de către şah ❽. În 1629, Abbas cel Mare a murit, Persia se afla pe culmile sale politice şi economice, fiind un imperiu modern care avea legături diplomatice cu toată lumea.

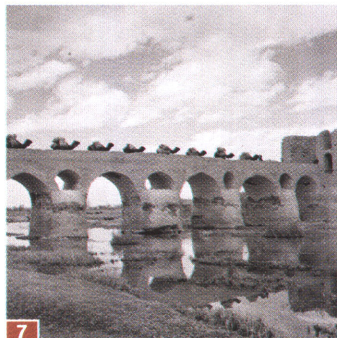
Domnia lui Safi I, nepotul lui Abbas, care şi-a omorât familia în timpul unei crize de paranoia, nu a fost însă la fel de strălucitoare, imperiul pierzând Iraqul în favoarea turcilor în 1638. Numai datorită marelui vizir Mirza Taqi nu a fost pierdută şi Armenia. Abbas II, fiul lui Safi, a fost ultimul conducător Sefevid puternic, care a securizat rutele de comerţ şi a menţinut un schimb economic intens cu unele colonii europene. În lupta sa împotriva corupţiei şi a abuzurilor de putere, a reformat sistemul legal.

Covoarele persane

Covoarele persane, au devenit cunoscute în lume în timpul domniei lui Abbas I cel Mare, acestea bucurându-se de un meritat renume şi în ziua de astăzi. Covoarele se ţeseau deja de multă vreme în Persia, dar abia atunci începuse vânzarea lor în Europa. Aici, acestea nu aveau rolul de a acoperi podeaua, aşa cum se întâmpla în Orient, unde oamenii se roagă întinzându-se pe jos, ci erau acoperăminte de lux pentru mese şi paturi. Modelele s-au modificat în această perioadă, de la reprezentări ale unor persoane la arabescuri şi motive florale.

sus: Covor cu păsări, copaci, un cerb şi un lac cu raţe în centru, sec. XVI

7 Caravană pe podul Şahrestan, Esfahan

4 *Esfahan*, gravură în bronz, 1681

6 *Caravana şahului persan*, pictură de Alberto Pasini, 1867

8 Recepţie oferită de un şah persan, miniatură, sfârşitul sec. XVI

1598 | Cucerirea Khorasanului
1601 | Anexarea Bahreinului
1603–1608 | Cucerirea Azerbaidjanului, Armeniei şi Georgiei
1623–1624 | Cucerirea Kîrgîzstanului şi Iraqului
1629 | Moartea lui Abbas cel Mare
1638 | Otomanii cuceresc Iraqul

De la ultimul Sefevid la Kajari

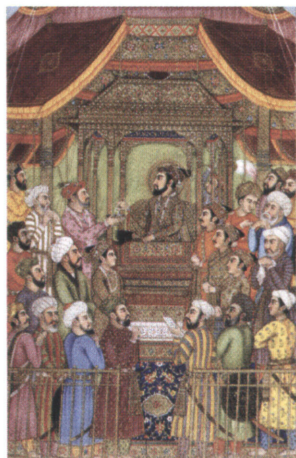
În timpul ultimilor conducători Sefevizi, imperiul a cunoscut declinul şi căderea. Numai cuceritorul Nadir-Shah a fost capabil, în 1736, să creeze din nou un mare imperiu. După o scurtă domnie a lui Karim-Han Zand, la putere au venit Kajarii.

1 Bărbat afghan

2 Femeie kajară

Tronul *Păun*

Când Nadir-Şah l-a înfrânt pe Marele Mogul al Indiei, acesta şi-a însuşit comorile Mogulilor, pe care le-a adus în Persia. Tronul Păun şi faimosul diamant Koh-i-noor, care în prezent face parte din bijuteriile Coroanei Britanice din Turnul Londrei, au devenit un simbol al şahilor.

sus: *Marele Mogul Şajahan pe Tronul Păun*, miniatură persană

După domnia lui Abbas II (1642–1667), semnele declinului încep să devină tot mai evidente. Acesta a cerut ajutorul francezilor împotriva Constantinopolului, în schimbul unor avantaje comerciale. Fiul său, Safi II, a lăsat conducerea guvernului în mare parte eunucilor palatului. În 1668 a preluat pentru a doua oară tronul, sub numele şahul Suleiman, în timp ce vecinii săi ostili invadau teritoriul iranian fără a întâni piedici în cale. Sultanul Husein (1694–1722), fiul lui Safi, s-a suspus total dominaţiei clericilor şiiţi. Când a iniţiat convertirea forţată a sunniţilor afghani, care fuseseră subjugaţi în 1648, a provocat răscoala acestora. În 1709, afghanii i-au ucis pe demnitarii şi soldaţii persani, declarând independenţa Afghanistanului. În 1719, afghanii au mărşăluit în Persia sub conducerea lui Mir Mahmud şi au cucerit ţara. Sultanul Husein a fost executat în 1726.

Deşi Mahmud s-a declarat şah în 1722, doi conducători din umbră ai Casei Sefevizilor au continuat să deţină puterea până în 1736. În timpul domniei ultimului Sefevid, Abbas III, a venit la putere generalul Nadir al Afşarului, un trib turcesc. Nadir i-a alungat pe afghani ❶ din Esfahan în 1726 şi pe la 1730 din toată Persia, a cucerit Azerbaidjanul şi Caucazul de la otomani, apoi a urcat pe tron în 1736 ca Nadir-Shah. A mutat capitala de la Esfahan la Maşhad, în drumul către India, a reocupat Afghanistanul în 1738, a intrat în India, cucerind Peshawarul şi ajungând la Delhi în 1739. Apoi şi-a concentrat forţele în Asia Centrală, cucerind Chiva şi Buhara. În iunie 1747, Nadir-Shah a fost asasinat de propriii emiri.

Dinastia Afşar nu a durat mult după moartea lui Nadir. Nepotul său a pierdut imperiul în 1749. Afghanistanul, Azerbaidjanul şi o mare parte din Persia şi-au proclamat independenţa. Conducătorul militar kurd Karim Han Zand (1750–1779) s-a impus împreună cu dinastia care-i poartă numele în centrul şi sudul Iranului, stabilind capitala la Şiraz. După moartea sa în 1779, fiii acestuia s-au luptat între ei, până când au fost înlocuiţi de Kajari ❷ în 1794.

Kajarii erau nomazi turci din nord-vestul Iranului. Conducătorul lor, aga Mohamad-Han, a stabilit capitala la Teheran în 1786, l-a detronat pe ultimul conducător Zand în 1794 şi a luat titlul de şah al Persiei în 1796. Dinastia Kajar pe care a fondat-o a domnit până în 1925. Când acesta a fost asasinat în iunie 1797, dinastia era atât de bine consolidată, încât nepotul acestuia, şahul Fath Ali (1797–1834), a preluat puterea fără să i se opună cineva. Sub domnia sa, Iranul a început o colaborare ❸ strânsă cu marile puteri ale Europei, îndeosebi cu Marea Britanie, preocupată de expansiunea Rusiei.

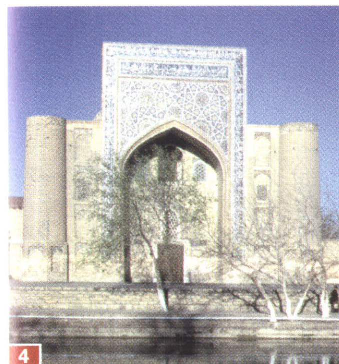

3 *Asker-Han, legatul Persiei în Franţa*, pictură de Josef Franque

1648 | Subjugarea Afghanistanului
1709 | Răscoala afghană şi declaraţia de independenţă
1719 | Afghanii cuceresc Persia
1730 | Afghanii sunt alungaţi din Persia
1736 | Nadir-Shah vine la putere
1736–1738 | Cuceririle lui Nadir-Shah din Asia Centrală
1739 | Persia se extinde până în Delhi

Asia Centrală

Sub dinastiile uzbece care au urmat Timurizilor, Asia Centrală, îndeosebi capitalele Buhara şi Samarkand, a rămas centrul cultural al islamului oriental. În sec. XVIII, însă, aceasta a intrat sub suzeranitate persană, apoi rusă.

4 Chanaka Nadir Diwan-Begi, han pentru pelerinii din Buhara, construit în 1620

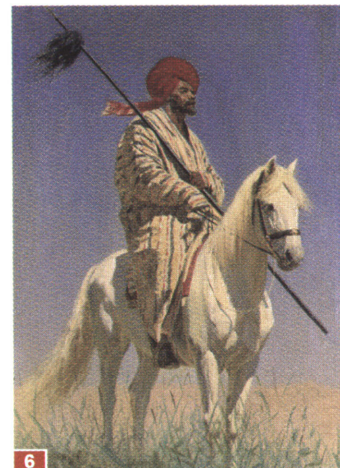
Înflorirea culturală din vremea Timurizilor a continuat şi sub succesoarea acestora, Confederaţia tribală uzbecă. Începând cu 1500, conducătorul uzbec Mohammad Şaybani-Han ❻ a cucerit teritoriile Timurizilor, ocupând Heratul în 1507 şi stabilind stăpânirea Şaibanidă, o dinastie cu rădăcini mongole.

5 Said Alim Han, ultimul emir al Buharei

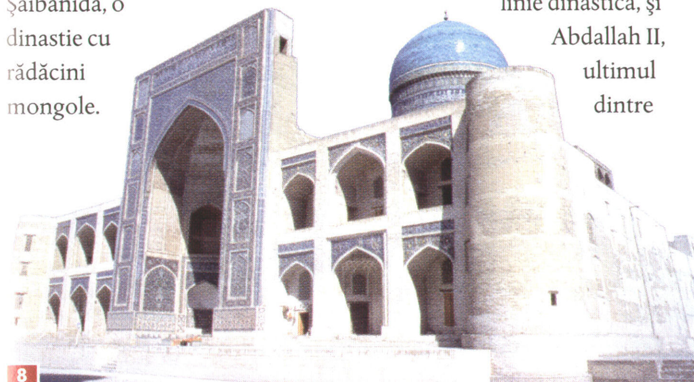
A fost ucis în 1510, la Merv, de către Sefevizii care încercau să cucerească Khorasanul, însă dominaţia sa asupra Buharei şi a capitalei Samarkand era deja consolidată. Ubaydallah şi succesorii săi au construit mai târziu în ambele oraşe numeroase moschei, medrese ❽ şi hanuri ❹ pentru pelerini. Războinicii tribali au adoptat rapid cultura de curte a oraşelor şi au sprijinit ordinul Naqshbandi ❼, regiunea devenind astfel un centru al misticismului islamic. Din 1540, în Buhara a domnit o singură linie dinastică, şi Abdallah II, ultimul dintre Şaibanizi, a reuşit să reunifice imperiul în jurul Buharei în 1583 şi să-şi extindă cu succes dominaţia spre vest, est şi nord.

În 1599, Baqi Mohammad, conducătorul altei Confederaţii tribale uzbece, Djanizii (sau Astrakhanizii), a preluat controlul asupra Asiei Centrale. Au mutat capitala la Buhara şi au dezvoltat-o splendid, domnind aici până în 1785. În sec. XVIII, mai mulţi cuceritori şi-au îndreptat atenţia către Buhara. Nadir-Shah al Persiei a ocupat mari regiuni din imperiu după 1737, între care Balkh, Chiva şi Buhara. Chiva a rămas sub dominaţie persană şi turcă până în 1770. Rusia ţaristă, care se extindea în Orient, a căutat să influenţeze politicile hanatului, pentru ca în final să controleze acest spaţiu în sec. XIX.

După ce Kokandul şi alte regiuni s-au detaşat de regimul central începând cu 1732, puterea lor a decăzut şi s-a produs un război civil între Djanizi în 1747. Şahii au căzut sub regenţa Mangiţilor în jurul lui 1753, până când Amir-i-Masum-Shah, care era regent în Buhara începând cu 1770, şi-a asumat titlul de „han al credincioşilor", întemeind hanatul Mangiţilor în 1785. A fost capabil să se impună în regiunea Buhara ❾ la începutul sec. XIX, însă, în urma conflictelor interne, spaţiul a intrat sub dominaţia rusă între 1868 şi 1873. Ultimul emir Mangit, Said Alim Han ❺, ❿ a fost detronat în 1921.

6 *Comandantul uzbec Mohammad Şaybani-Han*, pictură, 1873

7 *Membri ai unui ordin islamic din Taşkent*, pictură

8 Medresa Mir-i-Arab din Buhara, construită în 1535–1536

9 *Cucerirea Samarkandului de către emirul Buharei*, pictură, 1868

10 Setareje Mahe Caje, reşedinţa de vară a ultimului emir al Buharei, Said Alim-Han

1747 | Asasinarea lui Nadir-Shah
1749 | Independenţa Azerbaidjanului şi Afghanistanului
1779 | Dinastia Kajară din Iran
1796 | Aga Mohamed-Han devine şah al Persiei
1868–1873 | Rusia preia supremaţia în Asia Centrală

Începutul Epocii Moderne Secolele XVI–XVIII

Un conducător Mogul în regiunea Agra, miniatură indiană, cca 1650

India Marilor Moguli şi companiile comerciale europene 1526–cca 1800

Imperiul Indian al Marilor Moguli a fost fondat în 1526, înflorind după 1556 sub domnia lui Akbar. Splendoarea şi luxul care i-au făcut faimoşi pe Marii Moguli se dezvoltă sub succesorii acestuia. După moartea lui Aurangzeb, ultimul conducător Mogul ❶ important, imperiul intră în declin, în timp ce companiile comerciale europene care se stabiliseră încă din 1500 pe coastele Indiei încep să să se implice din ce în ce mai mult în activitatea statului. Portughezii, iniţial statul european cel mai infiltrat în India, sunt îndepărtaţi ulterior de olandezi şi de britanici. În final, britanicii ajung să domine subcontinentul din punct de vedere politic şi economic.

De la primii Mari Moguli la Akbar cel Mare

Babur, întemeietorul Imperiului Mogul, îşi impune autoritatea asupra unor regiuni întinse din India, care ulterior sunt pierdute sub domnia lui Humayun. Imperiul se consolidează definitiv abia sub domnia lui Akbar cel Mare.

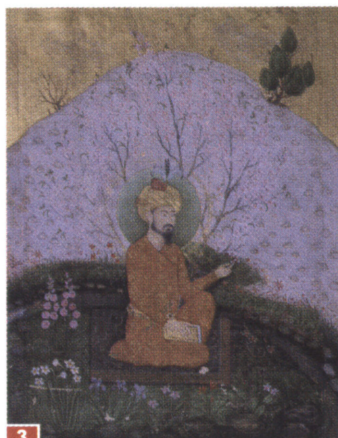
Până în 1526, Babur ❸ cucerise India Mijlocie şi de Nord, întemeind Imperiul Mogul. În secolele XVI-XVII, acesta atinge culmi neînchipuite ale splendorii şi bogăţiei. Numele dinastiei lui Babur, Marii Moguli (mongolii), reflectă moştenirea Asiei Centrale: acesta este legat direct de Timur Lenk pe linie paternă şi de Genghis-Han pe linie maternă. În 1497, Babur devine conducătorul Samarkandului. În 1504 cucereşte Kabulul şi înaintează spre India în sud, din Afghanistan prin pasul Khyber, cucerind Lahore în 1524.

După victoria asupra ultimului conducător Lodi la Panipat, în 1526, Babur controlează cea mai mare parte a Indiei şi stabileşte capitala la Agra.

Instabilitatea imperiului se accentuează sub domnia fiului său, Humayun, care este izgonit din India în Persia de comandantul Shir Shah Han, care în 1540 cucereşte Agra, Delhi şi Lahore. Shir Shah Han îşi înfiinţează propria dinastie, consolidând Imperiul Mogul prin instituţii solide, însă acesta se prăbuşeşte după asasinarea lui în 1545, dispărând până în 1555.

Humayun se întoarce din exilul din Persia, însă la scurt timp după aceea este accidentat mortal.

În 1556, fiul său, Akbar cel Mare ❷, urcă pe tron la vârsta de 13 ani. Acesta structurează Imperiul Mogul şi duce cultura indo-islamică spre o nouă epocă de înflorire. General şi politician iscusit, extinde imperiul în toate direcţiile şi controlează zona dintre Kabul şi Caşmir, în vest, şi din Bengal, în est. Regiunea Deccanului de Nord şi statele rajputiene Rajasthan şi Gurajat din sud făceau parte de asemenea din imperiu. Akbar ridică oraşul Fatehpur Sikri ❹, ❺ şi îşi stabileşte capitala aici. Creează o clasă loială nouă de nobili din rândurile aristocraţiei militare a diverselor clanuri, introduce o formă modernă de guvernare şi sprijină economia. În acelaşi timp, intensifică legăturile comerciale cu companiile europene. Akbar permite libertatea de expresie pentru toate religiile – chiar şi pentru creştinism şi iudaism – şi organizează colocvii şi dezbateri.

Babur, întemeietorul dinastiei Marilor Moguli în India, miniatură, sec. XVII

Sala privată de recepţii din Fatehpur Sikri a împăratului

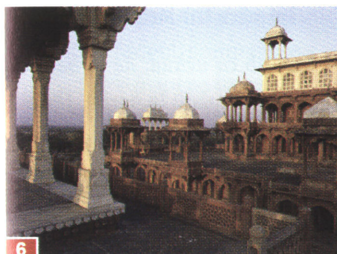

Akbar trece Gangele, miniatură indiană, cca 1600

Reşedinţa Fatehpur Sikri, ilustraţie din Akbar-name, cca 1590

1504 Babur cucereşte Kabulul
1526 Întemeierea Imperiului Mogul
1540 Marii Moguli sunt izgoniţi din India
Cca 1542 Shir Shah-Han întemeiază propriul regat
1545 Asasinarea lui Shir Shah-Han
1555 Dizolvarea dinastiei lui Shir Shah-Han

Imperiul în culmea splendorii

Jahangir şi Shah-Jahan, succesorii lui Akbar, sunt slabi din punct de vedere politic, dar se manifestă ca mari patroni ai artelor şi arhitecturii. Înclinaţia lor pentru extravaganţă pune statul în mare dificultate financiară.

6 Mausoleul lui Akbar din Sikandra

Akbar, conducător tolerant şi deschis, încearcă să rezolve disensiunile dintre musulmani şi hinduşi, înfiinţând o religie nouă, cu trăsături puternice de cult al conducătorului. Credinţa divină (*Din-i-Ilahi*) era o combinaţie între islam, hinduism şi alte religii, însă nu are succes din cauza opoziţiei puternice a dogmaticilor de la curtea islamică. Marile clădiri ale lui Akbar – studiouri de la curte în care se creau cărţi minunat ilustrate, covoare ❽ şi bijuterii – aveau atât funcţii politice, cât şi simbolice. Akbar ❻ lasă urmaşilor săi un imperiu stabil intern, însă curând încep să apară primele semne ale disfuncţiei politice. Jahangir ⓫, fiul său, care îi urmează în 1605, este dependent de opiu, neglijează afacerile statului şi cade sub influenţa clicilor rivale. Grandoarea operelor de artă şi administraţia imensă de la curte care se dezvoltă sub conducerea sa îi fascinează pe solii străini. Mai ales Marea Britanie încercase să stabilească relaţii diplomatice şi economice încă din 1609, obţinând mari privilegii. Domnia lui Jahangir este slăbită de revoltele care încep în 1620 în interiorul familiei şi în Deccan. În timpul domniei fiului său, Shah-Jahan ❼, ❾, splendoarea şi luxul de la curte ating apogeul. Acesta colecţionează zeci de mii de bijuterii, exportă în întreaga lume produse ale Şcolii de pictură indiene şi comandă construirea palatului Taj Mahal ⓬ lângă Agra. Shah-Jahan nu este doar un constructor entuziast, ci şi o personalitate suspicioasă care ia măsuri drastice împotriva adversarilor săi, închipuiţi sau reali.

7

9

sus: Shah-Jahan
dreapta: Mumtaz-i-Mahal, soţia preferată a lui Shah-Jahan

8 Covor indian din Madras

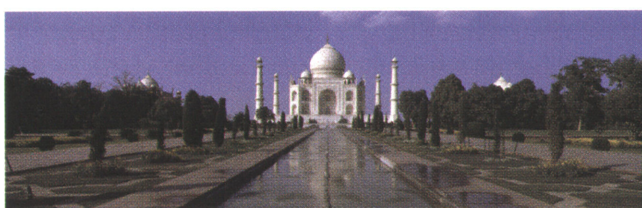
Ca musulman devotat, atacă coloniile portugheze din India şi îi lasă să moară în închisoare pe prizonierii creştini care refuzaseră convertirea la islam. Marele Mogul se retrage în palatele sale, izolat de lumea exterioară, lăsând treptat guvernarea imperiului pe mâna miniştrilor şi a săi. Întreţinerea curţii începe să coste mai mult decât se obţinea din dări. În iunie 1658, Shah-Jahan este detronat de fiii săi.

10 *Curtea Marelui Mogul*, gravură de Jan Caspar Philips, sec.XVIII

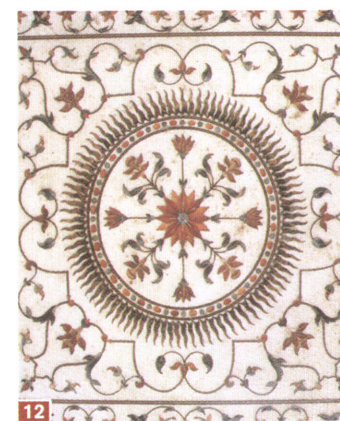
11 Jahangir cu o icoană a Fecioarei Maria

Taj Mahal

În 1632–1648, Shah-Jahan construieşte palatul Taj Mahal; acesta este realizat din marmură albă de 20 000 de mii de muncitori, ca mausoleu pentru Mumtaz-i-Mahal (perla palatului), soţia sa preferată, care murise în 1631 în timpul naşterii. Un alt mausoleu, din marmură neagră, plănuit pentru el însuşi, nu a fost construit niciodată. Taj Mahal, al cărui interior este minunat realizat şi unde este înmormântat şi Shah-Jahan, mai este denumit a opta minune a lumii.

sus: Palatul Taj Mahal din Agra. Clădirea centrală, cu 22 de cupole şi minarete (cca 40 m înălţime), din marmură albă şi gresie roşie, este renovată în permanenţă din cauza porozităţii pereţilor.

12 Ornamente cu motive florale în Taj Mahal

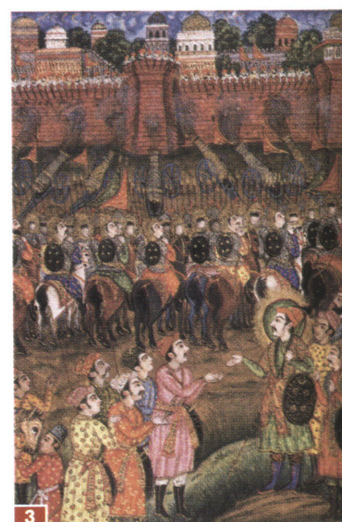
1556 | Akbar cel Mare preia puterea
1605 | Domnia lui Jahangir
1609 | Stabilirea relaţiilor diplomatice cu Marea Britanie
1631 | Atacul asupra coloniilor portugheze din India
1658 | Detronarea lui Shah-Jahan

Aurangzeb şi declinul Marilor Moguli în India

În timpul domniei lui Aurangzeb, imperiul recâştigă putere politică, însă conservatorismul şi intoleranţa religioasă clatină stabilitatea societăţii. Urmaşii săi nu mai sunt decât cârmuitori de paradă.

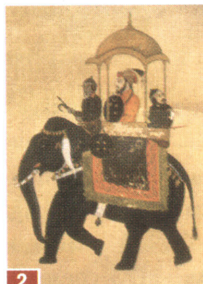
1 Marele mogul Aurangzeb

3 Cucerirea Kandaharului de către Aurangzeb

Conflictul care se prefigura încă din 1644 între cei patru fii ai lui Shah-Jahan şi Mumtaz-i-Mahal izbucneşte imediat după detronarea lui. La început se părea că prinţul cel mai mare, Dara Shukoh ❷, promotor al artelor şi al dialogului între religii, va ieşi învingător. Însă al treilea fiu, Aurangzeb ❶, se aliază cu dogmaticii islamici împotriva fratelui său şi urcă pe tronul Mogul în iunie 1658, sub numele Alamgir (*Cuceritorul lumii*). În 1659 îl înfrânge pe Dara Shukoh şi îl execută. Aurangzeb era un musulman îndoctrinat, cunoscut pentru aplicarea legii Sharia. Comandant militar talentat, dublează teritoriul imperiului, acesta ajungând la cea mai mare expansiune după cucerirea Deccanului, a Kandaharului ❸ şi a Kabulului. În 1687 cucereşte Regatul Golkonda, cel mai important stat al subcontinentului indian.

Pe plan intern, Aurangzeb suprimă cu brutalitate toate mişcările „neortodoxe", cu ajutorul poliţiei secrete. Încercările nemiloase de a-i converti pe hinduşi şi pe credincioşii sikh – inclusiv execuţia gurului sikh Tegh Bahadur – stau la baza declinului politic al Imperiului Mogul.

2 Dara Shukoh călare pe un elefant

Aurangzeb dărâmă treptat toate templele hinduse şi în locul acestora ridică moschei ❹, ❺. În 1679 reintroduce impozitul pentru nemusulmani, care fusese abolit sub Akbar. În martie 1707, când Aurangzeb, ultimul Mogul puternic, moare, în multe regiuni ale imperiului izbucnesc răscoale.

Bahadur Shah I, fiul lui Aurangzeb, reuşeşte să încheie din nou contracte avantajoase cu prinţii Bengalului şi cu companiile comerciale britanice, să reformeze sistemul fiscal şi să anuleze politicile dure ale tatălui său. Însă, în 1712, după moartea sa, dinastia Mogulilor se scufundă în haos şi în conflicte familiale violente. Doar în 1719, s-au succedat la tron patru Moguli. În 1739, Nadir-Shah al Persiei invadează India şi jefuieşte comorile palatelor (*pag. 316*). Mogulii care urmează domnesc doar de formă şi nu părăsesc niciodată palatele, unde britanicii îi găsesc vegetând în condiţii indescriptibile. După o răscoală fără succes care are loc în 1857–1858, Bahadur Shah II, ultimul Mogul, este înlăturat de britanici, care preiau controlul Indiei.

Sir William Norris, ambasadorul Marii Britanii în India în 1701, descrie întâlnirea sa cu împăratul Aurangzeb

Era alb ca neaua, de la haine şi turban până la barbă, fiind purtat cu multă grijă şi dragoste de o mulţime de oameni. Dar el nu vedea pe nimeni, şezând cu ochii aţintiţi într-o carte pe care o ţinea în mâini şi pe care a citit-o tot drumul, fără să dea nici cea mai mică atenţie la tot ce se întâmpla în jurul său.

6 *Navigatorul portughez Vasco da Gama, care descoperă drumul pe mare spre India*, ilustraţie dintr-o carte portugheză, 1683

4 *Moscheea de la Gyanvapi, construită de Aurangzeb* în Benares pe Gange, acuarelă de R. Smith, 1833

5 *Moscheea de la Gyanvapi şi ghat-urile vecine în Benares*, gravură în oţel, cca 1850

1497–1498 Descoperirea drumului pe mare spre India
1531–1558 Cucerirea britanică a coastei indiene de vest
1612 Bătălia navală de la Suali
1658 Aurangzeb preia puterea
1675 Execuţia lui Tegh Bahadur
1679 Reintroducerea impozitului pentru nemusulmani

De la companiile comerciale europene la dominaţia britanică

În sec. XVI, portughezii controlau comerţul european cu India, după 1600, însă, fiind înlăturaţi de olandezi, britanici şi francezi. În final, britanicii sunt cei care obţin controlul politic al regiunii.

În timpul ascensiunii şi decăderii Imperiului Mogul, companiile comerciale europene ⓬ se stabilesc pe coastele Indiei. După descoperirea drumului pe mare spre India de către Vasco da Gama ❻ în 1497–1498 (*pag.298*), portughezii, învingând flotele aliate ale Egiptului şi Gujaratului la Diu în 1509, ajung în Goa ❼,

8 *O fregată de tipul celor utilizate de Compania Indiilor Orientale pe coastele Indiei, văzută din două perspective*, pictură de Thomas Whitcombe

în 1510. De acolo, cuceresc coasta de vest a Indiei şi instituie un monopol comercial ❿ pentru bunurile indiene şi indoneziene în Europa.

În sec. XVII, olandezii şi englezii intră în competiţie cu portughezii, după ce în 1600 regina Elisabeta acordă Companiei britanice a Indiilor Orientale ❽ monopolul asupra comerţului cu India. Britanicii, care în 1608 stabiliseră deja o factorie în Agra, îi înving în anul 1612 pe portughezi într-o confruntare navală lângă Surat şi stabilesc avanposturi atât pe coasta de est, cât şi pe cea de vest a Indiei. În 1658, Chennai (Madras) devine sediul Companiei Indiilor Orientale ⓫, care fusese reprezentată diplomatic la Curtea Mogulilor încă din 1603. În 1668, britanicii mai cuceresc Mumbay (Bombay) de la portughezi. Între timp, Compania olandeză a Indiilor Orientale se stabileşte la Surat, în 1618, şi în Bengal, în 1627, şi îi alungă pe portughezi din Ceylon, în 1638, fapt care duce la un conflict sângeros ⓭ între britanici şi olandezi, din care primii ies învingători.

9 Warren Hastings

În 1664, francezii sub ministrul de finanţe Jean-Baptiste Colbert intră în competiţie pentru comerţul cu India. Compania franceză a Indiilor Orientale se stabileşte în 1668 pe coastele de vest şi de est, iar în 1739 câştigă porţiunea sudică a Regatului Hyderabad. Joseph François Dupleix, guvernator general al companiei în 1742–1754, reuşeşte să răspândească influenţa franceză în toate principatele indiene din sud. În 1746–1763 au loc câteva confruntări între francezi şi britanici în India de Sud, câştigate de englezi sub comanda lui Robert Clive. În 1765, lordul Clive devine guvernator al Indiei de Est, iar Compania Indiilor Orientale primeşte regiunile Bengal, Bihar şi Orissa (Kalinga), instituind dominaţia britanică pe subcontinent.

Warren Hastings ❾, primul guvernator general al Bengalului în 1772–1785, înlătură definitiv influenţa franceză şi deschide calea spre dominaţia politică a Marii Britanii în India. În 1784, Compania Indiilor Orientale trece sub controlul guvernului britanic, care înfiinţează universităţi engleze în India şi anglicizează pe o scară largă societatea indiană. După detronarea ultimului Mare Mogul, India este guvernată de un vicerege britanic sau *rajah*, din 1858 şi până în 1947, când îşi câştigă independenţa.

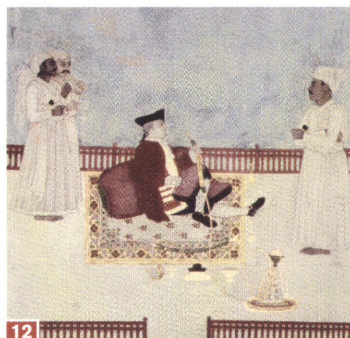
7 Biserica Sf. Alexandru din Calangute, Goa, construită în 1515

10 *Vase comerciale europene, probabil portugheze, pe coasta indiană*, miniatură indiană, sfârşitul sec. XVI

11 Doi administratori britanici ai Companiei Indiilor Orientale se delectează cu muzică şi dans

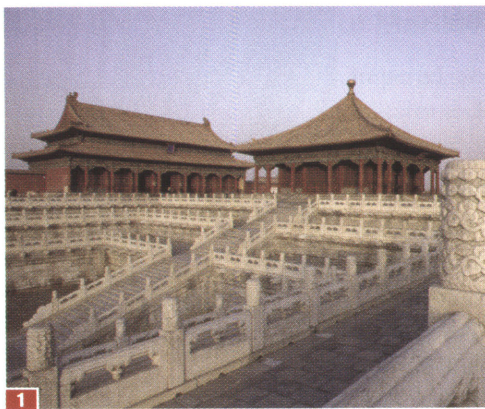

12 *European fumând narghilea*, miniatură indiană, cca 1760

13 *Vase de război britanice pe o insulă din India Orientală Olandeză*, pictură de Dominic Serres cel Bătrân

1687 | Cucerirea Golkondei
1690 | Întemeierea Calcuttei
1707 | Moare Aurangzeb
1739 | Invazia persană
1746–1763 | Războiul Anglo-Francez în India de Sud
1784 | Compania Indiilor Orientale trece sub controlul guvernului britanic
1858 | Desfiinţarea Companiei Indiilor Orientale

1 Oraşul Interzis, reşedinţa împăraţilor începând cu perioada Ming

China sub împăraţii Ming şi Manchu 1368–cca 1800

Dinastia autohtonă Ming vine la putere în China în 1368, însă puterea centrală a împăratului ❶ intră în declin începând cu sec. XV. Ţara se afla sub presiune constantă din partea triburilor mongole şi, de asemenea, trebuia să se apere împotriva avansării europenilor. Prosperitatea economică duce la o creştere explozivă a populaţiei. Ţara se extinde în Asia Centrală sub împăraţii Manchu, însă se caracterizează prin stagnare internă din cauza tradiţionalismului său birocratic şi intelectual.

Începuturile dinastiei Ming

În 1368, dinastia Ming îi alungă pe mongoli din China, însă se vede obligată să-şi apere în permanenţă domnia de duşmanii interni şi externi. Puterea ajunge să fie deţinută cu adevărat de eunucii de la curte.

Zhu Yuanzhang ❷, fost călugăr budist, alungă dinastia mongolă Yuan din sudul Chinei şi fondează dinastia Ming, sub numele împăratul Hung-Wu. E un despot crud; miniştrii şi alţi demnitari ❸, ❹ sunt limitaţi la funcţia de sfetnici, iar administrarea celor 13 provincii este coordonată direct de împărat – în acest caz, unul care sancţiona cele mai mici infracţiuni prin pedepse aspre. Ca mulţumire pentru că ţăranii îl ajutaseră să vină la putere, împăratul instituie o retribuţie cu pământ, face dările mai echitabile şi înfiinţează o colonie de lucru pentru nevoiaşi. Apărarea împotriva invaziilor mongole şi japoneze de pe coaste rămâne o problemă militară apăsătoare, pe toată perioada Ming. Încă din 1387, China începe să construiască fortificaţii pe coastele de est şi sud-est şi continuă ridicarea Marelui Zid Chinezesc ❺.

Wang Yangming

Wang Yangming (1472–1529), cel mai mare filozof Ming, încearcă să trezească China din somnolenţa intelectuală. Combină neoconfucianismul cu budismul chinez şi întăreşte fuziunea intelectuală dintre cele două sisteme. Mai mult, dezvoltă ideea de intuitiv ca opusă ideii de cunoaştere raţională a ceea ce este bun şi rău, prin care se justificau multe decizii politice.

3 Un funcţionar public (dreapta) şi un militar (stânga) din perioada Ming

Împăratul Chengzu, care urcă pe tron în 1402, alcătuieşte o flotă, intensificând comerţul exterior. Treptat, eunucii îi înlocuiesc pe demnitari în administraţia internă, până când devin, sub succesorul lui Chengzhu, instrumentul real al puterii. Eunucul principal Zheng face călătorii pe mare spre Africa şi dezvoltă o piaţă pentru produsele africane în China; o încercare pe care nu a mai continuat-o. După Chengzu, urmează o serie de împăraţi slabi sau prea tineri, care erau controlaţi de clicile de la curte şi de eunuci, în timp ce conducătorii mongoli înaintau până la Nanjing şi Beijing. În 1550, toate funcţiile de la curte şi controlul birocraţiei erau deja în mâinile clicilor şi ale favoriţilor curţii. Prin predarea învăţăturilor lui Confucius în academii şi şcoli de servicii publice, structura internă a statului reuşeşte să rămână stabilă, în ciuda unor rebeliuni izolate în provincii.

2 Zhu Yuanzhang, împărat Taizu

4 Instruirea demnitarilor în perioada Ming

5 Marele Zid Chinezesc

1368 Întemeierea dinastiei Ming
1402 Împăratul Chengzu
1421 Extinderea Marelui Zid Chinezesc
1516 Prima bază portugheză în Canton
1563 Anihilarea piraţilor japonezi

Sfârşitul dinastiei Ming şi începutul influenţei creştine

În sec. XVI, puterea dinastiei Ming scade, până când, în 1644, aceasta este înlăturată de dinastia Manchu. În acelaşi timp, europenii, în special iezuiţii, reuşesc să pătrundă în China.

Deoarece împăraţii Ming fuseseră obligaţi să mobilizeze armate mari pe coaste şi la graniţa nordică şi sudică a imperiului pentru a se apăra împotriva inamicilor externi, la frontiere se stabilesc colonii, ducând la popularea unor zone până atunci pustii. Din cauza ameninţării mongole, capitala se mută de la Nanjing la Beijing.

În perioada Ming, economia se baza în primul rând pe comerţul extins şi pe agricultură; în anii 1600 are loc o creştere economică prin cultivarea unor plante noi, folositoare, cum ar fi cartoful, tutunul ❼, porumbul şi alunele. Ca rezultat al prosperităţii generale, numărul populaţiei este din ce în ce mai mare. În oraşe, care se dezvoltă rapid, apare o clasă de negustori şi bancheri, care îşi face loc în administraţie, în timp ce împăraţii pierd din putere din cauza stilului lor de viaţă extravagant şi a eunucilor.

În timpul domniei împăratului Wan Li, ţara este zguduită de numeroase răscoale. Mai mult, încercării Japoniei de a cuceri statul vasal Coreea în 1592 i se răspunde printr-o bătălie de apărare foarte costisitoare în 1593–1598. În 1594–1604, China încearcă fără succes să diminueze influenţa Companiei Indiilor Orientale prin războaie în Annam, Birmania şi Siam. După ce în 1516 portughezii înfiinţează o colonie comercială în Canton ⓫ – mai ales pentru comerţul cu ceai ❻ –, cu baza comercială la Macao, din 1567, creştinii încep să trimită misionari în China. Iezuitul Matteo Ricci ❿ trăieşte în Beijing începând din 1601 şi, ca învăţat, are acces la cercurile Înaltei Curţi. În 1613, împăratul încredinţează iezuiţilor reforma calendarului, iar Johann Adam Schall von Bell ❾, care lucrează la elaborarea acestuia, devine curând directorul Observatorului imperial ⓬, i se atribuie rangul de înalt funcţionar şi, începând cu 1651, este numit regent al tânărului împărat. Iezuiţii îşi însuşesc stilul de viaţă chinez, îmbrăcămintea şi manierele lor şi consideră confucianismul o doctrină compatibilă cu creştinismul.

7 Vas de fildeş pentru păstrarea tutunului

8 Vază de porţelan cu modelul unui dragon

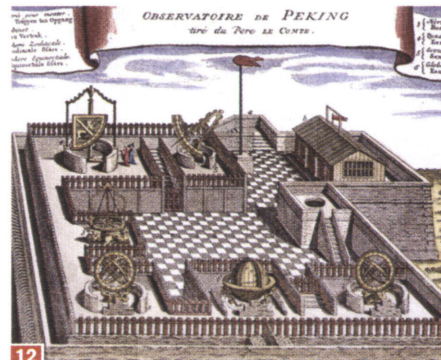
În timpul domniei ultimului împărat Ming, în ciuda slăbirii politice a imperiului, China trece printr-o perioadă de înflorire a literaturii, a ştiinţei şi a artelor şi, mai ales, a producţiei de porţelan ❽. Începând cu sfârşitul sec. XVI, slăbirea politică este exploatată de triburile Jurchen din Manciuria, care, sub conducerea lui Nurhachi, se ridică împotriva administraţiei chineze şi se aliază cu mongolii. În 1621 cuceriseră deja Manciuria şi, conduse de Abahai, se îndreaptă spre Beijing. În 1636, Manchu (Jurchen) se proclamă dinastie imperială cu numele Da Qing (*Marea Puritate*). În 1644, când Chongzhen, ultimul împărat Ming, se sinucide, dinastia Manchu intră în Beijing.

6 O fabrică de ceai din China: ceaiul este presat, împachetat şi vândut comercianţilor europeni, sec. XVIII

9 Johann Adam Schall von Bell

10 Iezuitul italian Matteo Ricci

11 Rute comerciale europene în Canton

12 Observatorul regal din Beijing

din 1591 | Misiunea iezuită în China
1567 | Colonie comercială portugheză în Macao
1593–1598 | Războiul împotriva Japoniei
1592 | Coreea este atacată de japonezi
1644 | Manchu cucereşte Beijingul
1636 | Fondarea dinastiei Qing

Domnia dinastiei Manchu

Conducătorii străini Manchu își însușesc curând obiceiurile chineze, promovează știința și artele și extind influența chineză în Asia Centrală. Această ultimă dinastie imperială durează peste 250 de ani.

Împăratul Schi-tsu, fondatorul dinastiei Manchu (Qing)

Dinastia Manchu sau Qing ❶ a reprezentat ultima dinastie imperială chineză, conducând în 1644–1911. La început, pentru a-și consolida puterea, a trebuit să înăbușe rebeliunile triburilor rivale și să îi anihileze pe cei din urmă reprezentanți ai dinastiei Ming din partea de sud. Își asigură influența în politică și în administrație și cer adoptarea propriilor obiceiuri, inclusiv părul prins în coadă și haina Manchu tradițională. Mii de demnitari ❷ chinezi nativi se sinucid, însă majoritatea populației chineze se obișnuiește repede cu dominația politică și culturală a străinilor. Domniile lungi ale celor trei împărați Manchu dintre 1661–1796 reprezintă apogeul Chinei din punct de vedere politic, economic și cultural. Împărații promovează publicarea enciclopediilor și a operelor literare, iar demnitarii educați și clasa superioară practică literatura și pictura. Creștinismul era tolerat dacă reprezentanții săi erau învățați cu vederi largi.

Împăratul K'ang-Hsi ❹ reușește să împace diversele popoare ale imperiului, acționează împotriva marii corupții și integrează Taiwanul în imperiu, după ce îi înlătură pe olandezi în 1662. În 1681 reușise deja să impună autoritatea guvernului central asupra întregului teritoriu. În 1689, K'ang-Hsi încheie un tratat cu Rusia – primul tratat al Chinei cu o putere europeană – oprind invazia rusă în regiunea râului Amur. În 1696 îi alungă pe jungari, care avansaseră în Turkmenistanul de Est și în Mongolia Exterioară începând din 1678. Când jungarii ocupă Tibetul în 1717–1718, K'ang-Hsi intensifică implicarea în Asia Centrală ❸. Tibetul este recucerit de chinezi în 1720 și este integrat în imperiu ca protectorat administrat cu autoritate, de comisari rezidenți sau *ambani*.

Cu toate că prosperitatea economică relativă continuă, creșterea explozivă a populației provoacă o criză a alimentelor.

Pedestrași escortând doi demnitari călare

Conform recensământului, populația Chinei crește de la 60 de milioane în 1578 la peste 100 de milioane în 1796 și la 374 de milioane până în 1814. Utilizarea terenurilor agricole nu ținea pasul cu expansiunea teritorială și cu populația în creștere. De asemenea, metodele de exploatare agricolă rămâneau subdezvoltate.

Panchen Lama a locuit în acest templu de lângă Beijing în timpul vizitei sale la Curtea Qing în 1780

A doua călătorie a împăratului K'ang-Hsi în sud, imagine laminată, de Wang Hui, pictură pe pânză, cca. 1700

1662 | Anexarea Taiwanului
1681 | Domnia asupra întregului imperiu
1689 | Tratatul cu Rusia
1696 | Jungarii sunt alungați
1705 | Interzicerea creștinismului
1717–1718 | Jungarii ocupă Tibetul

China sub Yung-Cheng şi Hung-Li

Tratamentul preferenţial al creştinilor se încheie brusc sub Yung-Cheng. Hung-Li readuce imperiul la splendoarea şi respectul pe care le avea în întreaga lume, însă, pe plan intern, fuseseră sădite seminţele osificării intelectuale şi ale corupţiei.

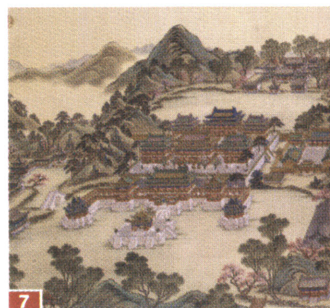

5 Împăratul Yung-Cheng

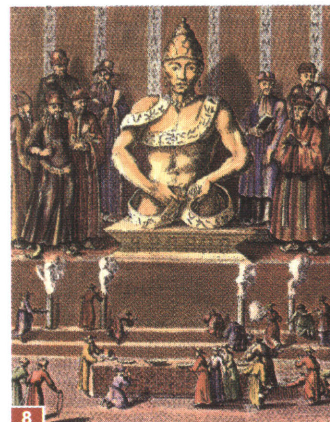
Yung-Cheng ❺, fiul lui K'ang-Hsi, aduce o schimbare radicală a politicii şi culturii în China. În 1729 instituţionalizează puterea imperială, înlocuind „cabinetul intern" greoi cu un consiliu de stat modern drept corp consultativ. De asemenea, pune capăt influenţei rudelor imperiale, îi exclude pe eunuci din funcţiile înalte şi înfiinţează un serviciu de informaţii şi o poliţie secretă. Creşte salariile funcţionarilor civili pentru a descuraja veniturile ilicite şi integrează noi sistem financiare şi fiscale. De asemenea, în timpul domniei lui Yung-Cheng, influenţa deschisă a creştinilor în China ia sfârşit. În 1705, papa declară incompatibilitatea confucianismului cu creştinismul, iar misionarii catolici încep să predice împotriva lui Confucius ❽. Împăratul interzice creştinismul, îi alungă pe misionari şi îi persecută pe creştinii autohtoni.

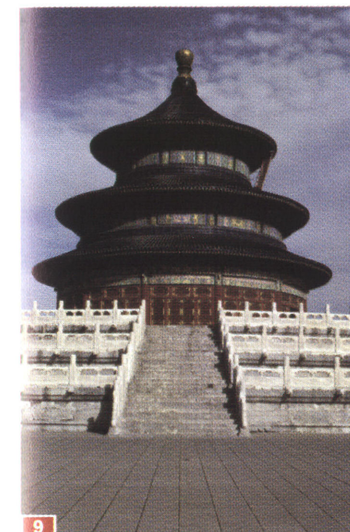
În timpul domniei lungi a lui Hung-Li ❻ (1735-1796), China atinge gradul cel mai înalt al expansiunii. În acelaşi timp, este obligată să poarte războaie coloniale timp de mulţi ani, aducându-i pe uiguri, kazahi, kîrghîzi şi mongoli sub dominaţie chineză. Beijingul avea construcţii magnifice, palate ❼ şi temple ❾, însă imperiul dădea semne de osificare intelectuală: examenele pentru funcţiile publice chineze conţineau mai multe întrebări despre neoconfucianismul ortodox decât despre cunoştinţele practice. Reformele politice şi economice necesare nu se aplică, iar administraţia de stat devine foarte conservatoare. Folosirea arbitrară a puterii de către demnitari provoacă revolte ale maselor, iar societăţile secrete de tip mafiot controlează frecvent regiuni întregi. În 1793–1803, guvernul este obligat să susţină o campanie împotriva celei mai puternice dintre acestea, societatea *Lotusul Alb*. În 1793, britanicii trimit misiuni diplomatice ❿ la Curtea Imperială, iar din 1816 obţin concesii comerciale. Totuşi, Curtea îşi menţine cu stricteţe politica izolaţionistă şi abandonează Marea Britanie. Cu toate acestea, începând din 1816, Compania britanică a Indiilor Orientale aduce treptat opiu în ţară, fumatul acestuia devenind un obicei răspândit printre chinezi.

6 Împăratul Hung-Li

7 Un palat de vară din Beijing, construit sub împăratul Qianlong, 1711–1796, pictură chinezească pe mătase

8 Credincioşi la o statuie a lui Confucius

9 Templul cerului din Beijing

賞格

光緒二十四年三月

十二日

Proclamaţia oficială împotriva societăţii secrete *Cuţitele Lungi*

Societăţile secrete

Societăţile şi sectele secrete sunt răspândite în toată istoria Chinei. Cele mai multe dintre ele îşi au originea în societăţile locale de cult, fondate de conducători charismatici. Aceştia atrăgeau membri prin utopii religioase şi sociale de salvare şi îi instruiau pe luptătorii fanatici. Răscoala de la Taiping din 1850-1864, care costase 20 de milioane de vieţi, şi Rebeliunea boxerilor din 1900 împotriva influenţei occidentale îşi au rădăcinile în aceste societăţi secrete.

10 Misiunea diplomatică a lordului Macartney pentru a facilita comerţul cu China, caricatură din 1792–1793

1720 | Recâştigarea Tibetului
1729 | Abolirea „cabinetului intern"
1793–1803 | Răscoala societăţii secrete *Lotusul Alb*
1850–1864 | Rebeliunea Taiping
1900 | Rebeliunea boxerilor

Japonia în perioada Muromachi şi shogunatul Tokugawa 1338–1868

În timpul perioadei Muromachi a shogunatului Ashikaga, care începe în 1338, puterea politică în Japonia este transferată aristocraţiei militare şi comandanţilor regionali. Rivalitatea dintre aceştia duce la dezvoltarea centrelor locale, a comerţului european şi a creştinismului. Începând cu 1560, cei trei mai *unificatori* ai ţării centralizează puterea politică şi militară. Shogunatul Tokugawa din perioada Edo urmează o politică de izolaţionism, care aduce stabilitate internă, dar şi persecutarea creştinilor şi închiderea ţării în faţa influenţei europene până în sec. XIX.

1 Spectacol de teatru, detaliu de pe o tapiserie color, perioada Muromachi

Perioada Muromachi 1338–1573

Shogunatul Ashikaga aduce permanent la putere în Japonia aristocraţia militară. Deoarece puterea centrală devenea din ce în ce mai slabă, începe ascensiunea comandanţilor militari locali.

În perioada Muromachi, puterea guvernamentală trece de la guvernul imperial la aristocraţia militară – samuraii sau *bushi*. *Bushi* erau luptători cu sabia ❸, ❹ care dispreţuiau viaţa de la curte şi trăiau pe domeniile lor din provincie. Jurau credinţă unui prinţ local şi aveau propriii discipoli. Codul etic al samurailor le cerea să lupte pentru onoare şi familie şi, atunci când era necesar, să îndeplinească ritualul de sinucidere (*hara-kiri*). Faptele lor eroice sunt imortalizate în piesele de cult ale teatrului No ❶, ❷.

Perioada Muromachi începe cu o luptă pentru putere. În 1334, împăratul Go-Daigo (*pag.* 245), cu reşedinţa la Kyoto, încearcă să restabilească puterea împăratului, care fusese pierdută în faţa shogunilor în 1185. Astfel, comandantul militar Ashikaga Takauji instaurează o nouă linie imperială, loială lui. În 1338, Ashikaga câştigă shogunatul pentru el şi familia sa. Shogunul devine conducător unic, împăratul rămânând în funcţie doar de formă. Conducătorii militari ai provinciilor, denumiţi *shugo*, îşi însuşesc treptat administraţia civilă şi dările.

2 Mască de teatru No, cca 1500

În 1379, sub Yoshimitsu, al treilea shogun, centrul puterii se mută de la Kyoto ❺ înapoi la Kamakura. Yoshinori, al şaselea shogun (1428-1441), este ultimul care intervine puternic în soarta politică a ţării, succesorii săi dedicându-se în primul rând artelor. Izbucneşte Războiul de la Onin (1467-1477) pentru succesiunea shogunatului, devastând multe provincii.

Puterea *shugo* aduce o creştere economică substanţială şi mari realizări culturale, multe curţi provinciale devenind capabile să concureze cu centrele principale ale curţii. Dezvoltarea flotei cu ajutorul prinţilor din provinciile situate pe coastă duce la dezvoltarea comerţului cu China, dar şi la atacuri asupra litoralului acesteia.

3 Actor în rolul unui samurai, gravură color în lemn, începutul sec. XIX

4 Sabie de samurai japonez, cu teacă din fildeş, sec.XVIII

5 Templul Kinkakuji sau *Pavilionul de aur* din Kyoto, construit în 1397

Samuraii

Cavalerii japonezi, samuraii, trăiau după codul bushido, care îmbina trei tradiţii. De la budismul Zen vine idealul de pace interioară şi linişte fără frică, iar din şintoism – onorarea familiei şi a strămoşilor şi loialitatea necondiţionată faţă de prinţ. În sfârşit, confucianismul le impune obligativitatea serviciului pentru binele societăţii şi al ţării şi apărarea celor slabi. De asemenea, samuraii se bucurau de o educaţie bună. Casta samurailor a fost desfiinţată după Revoluţia din 1867–1868

Echipament de luptă al unui samurai, sec. XVI-XVII

1336 | Ashikaga Takauji numeşte un împărat
1338 | Ashikaga Takauji câştigă shogunatul
1379 | Shogunii mută capitala înapoi la Kamakura
1428–1441 | Shogunul Ashikaga Yoshinori
1467–1477 | Războiul de la Onin

Domnia *daimyo*

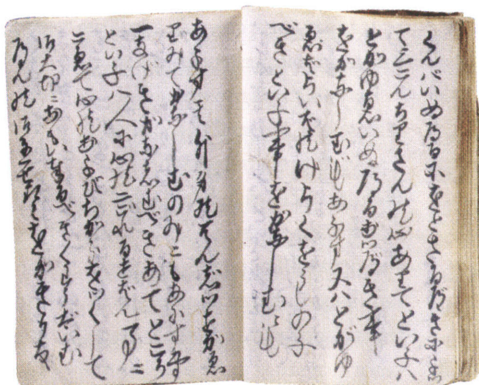
Domnia prinţilor locali rivali, *daimyo*, favorizează apariţia creştinismului în Japonia. Începând cu 1560, cei trei mari unificatori ai ţării formează o putere nouă, centralizată.

Slăbirea politică a ultimilor shoguni Ashikaga după Războiul de la Onin duce la răsturnarea puterii de către prinţii provinciilor, cunoscuţi ca *sengoku-daimyo* sau mari seniori feudali. Cei mai puternici *daimyo* – în Japonia erau între 200 şi 300 – reuşesc să strângă armate de peste 10 000 de oameni şi înlocuiesc lupta individuală a samurailor ❻ cu asedierea oraşelor şi devastarea fortăreţelor de către trupe de infanterie regulate. Îşi urmau propriile alianţe politice schimbătoare. Rivalitatea dintre *daimyo* favorizează răspândirea influenţei europene şi a creştinismului ❼ în Japonia.

În 1543, negustorii portughezi ❾, ❿, ⓫ din Macao debarcă în Japonia pentru prima dată, la sud de Kyushu, deoarece *daimyo*-ul din Kyushu – şi curând şi alţi *daimyo* –, sperând să câştige puterea prin comerţul european, oferă negustorilor concesii favorabile. În 1571, portul Nagasaki devine bază portugheză în Japonia, iar în 1579, acestora li se transferă chiar autoritatea municipală. Negustorii erau întotdeauna însoţiţi de misionari creştini. Cofondatorul Ordinului Iezuit, spaniolul Francis Xavier ❽, debarcase deja în Kyushu în 1549 şi fusese primit cu cinste de *daimyo*-ul local. Activitatea lui Gaspar Vilela în Kyoto transformă oraşul, în 1560, într-un centru al misionarismului creştin. Până în 1582, în Japonia erau deja 200 de biserici şi 150 000 de creştini.

În 1560 începe o nouă perioadă politică, sub cei trei mari unificatori – shogunii Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi şi Tokugawa Ieyasu. Şi aceştia fuseseră la început *daimyo* locali, însă reuşesc să-şi consolideze puterea şi influenţa prin alianţe şi politici de război iscusite. Recunosc nevoia de consolidare a autorităţii centrale şi promovează politici care duc la extinderea comerţului şi la importul de arme de foc din Europa.

În 1560, Oda Nobunaga începe să-i elimine pe ceilalţi *daimyo* rivali. Cucereşte Kyoto în 1568, înfrânge opoziţia mănăstirilor budiste, iar în 1573 sfârşeşte domnia shogunilor Ashikaga, a căror autoritate până atunci existase doar cu numele. De asemenea, în timpul domniei sale este dezvoltată ceremonia ceaiului şi înfloreşte teatrul naţional Kabuki.

7 Carte de religie catolică, scrisă de mână în limba japoneză, sec.XVII

6 Cască japoneză decorată cu un evantai de război, sec.XVI

8 Misionarul Francis Xavier

9 *Corabie comercială portugheză în portul Nagasaki,* detaliu de pe un paravan glisant japonez, sec. XVII

10 *Un iezuit şi un negustor portughez în Japonia,* detaliu de pe un paravan glisant japonez, sec. XVII

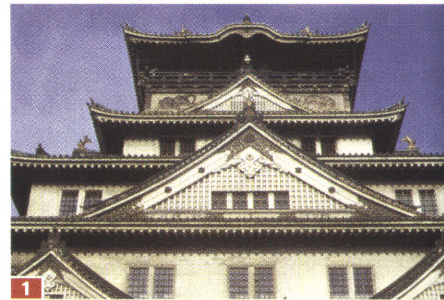

11 *Negustori portughezi,* detaliu de pe un paravan glisant japonez, sec. XVII

1543 | Negustori portughezi debarcă în Kyushu
1549 | Misiunea iezuiţilor sub Francisco Xavier
1560 | Începe noua politică a lui Oda Nobunaga
1568 | Kyoto este cucerit
1573 | Ultimul shogun Ashikaga

Domnia unificatorilor

Reorganizarea politică sub Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi şi Tokugawa Ieyasu modifică fundamental structura Japoniei. Ieyasu este primul care reuşeşte să instituie o dinastie, cea a familiei sale.

1 Castelul Osaka, construit în 1583–1587 de Toyotomi Hideyoshi

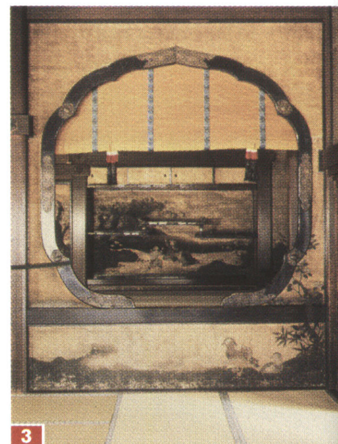
Nobunaga îşi impune puterea în teritoriu transformându-i pe *daimyo* locali în vasali sau luptând împotriva acestora cu armate mari şi tehnici de asediu. În bătălia de la Nagashino din 1575, trupele sale folosesc pentru prima dată armele de foc la scară largă. În 1582, cea mai mare parte a Japoniei trecuse deja sub controlul lui Nobunaga. Acesta decretează standardizarea unităţilor de măsură, elaborează legi fiscale şi comerciale, diminuează puterea breslelor locale şi îi sprijină pe negustori.

După asasinarea lui Nobunaga în 1582, Toyotomi Hideyoshi ❸, generalul său, preia controlul; în 1584 ocupă Kyoto şi se aliază cu puternicul Tokugawa Ieyasu. În 1585, Hideyoshi îl elimină pe ultimul *daimyo* prin forţă şi încearcă să atragă elita tradiţională de partea sa, cu scopul de a consolida o politică de pace. Împarte proprietăţi chiar şi foştilor săi rivali, după ce aceştia îşi dovedesc loialitatea. Îi adună pe toţi *daimyo* într-o uniune şi devine senior feudal suprem. Pentru a-i controla, adesea le ţinea familiile la curte în calitate de „ostatici de onoare”. Începând din 1583, Hideyoshi construieşte castelul Osaka ❶ drept capitală, iar în 1591 se proclamă regent al împăratului. În 1592 ocupă Coreea, însă doi ani mai târziu este obligat să se retragă de pe continent.

2 Cutie înfăţişând prepararea ceaiului, lucrare în lac

În politica internă, Hideyoshi derulează reforme radicale. Face o topografie a întregii ţări, cu scopul de a reorganiza satele şi reşedinţele de familie. Uneşte satele în unităţi de producţie şi calculează valoarea impozitelor pentru tot satul. Această măsură este însoţită de o separare a ţăranilor ❷ de clasa războinică, meseriaşi şi negustori ❺, aceştia dovedindu-se figuri decisive în viitor. Ţăranii sunt obligaţi să predea armele, în timp ce *bushi* sunt ţinuţi departe de sate, fiind repartizaţi prinţilor lor prin jurăminte de supunere. În 1590, după ultima victorie asupra familiei Hojo (*pag.* 245), Hideyoshi devine stăpânul absolut al Japoniei, însă eşuează în încercarea de a înfiinţa un shogunat pentru familia sa.

În 1598, după moartea lui Hideyoshi, puternicul său aliat Ieyasu ❹ preia puterea după victoria decisivă în bătălia de la Sekigahara, iar în 1603 înfiinţează shogunatul Tokugawa pe care familia sa îl deţine până în 1867. Ieyasu continuă realizările predecesorului său şi pune bazele unei politici conservatoare şi izolaţioniste care, de altfel, duce la pace şi stabilitate internă pe termen lung. De asemenea, centralizează întreaga politică economică şi comercială a Japoniei, împiedicându-i pe *daimyo* locali să facă negoţ cu europenii.

3 Sala de recepţii a lui Hideyoshi în Kyoto, vedere parţială a interiorului, sec. XVI

4 Crizantema, stema naţională a Japoniei, în templul Higashi-Honganji, întemeiat în 1602 de Ieyasu

5 *Negustori la piaţă şi oameni scăldându-se în râul Shijo Gawa din Kyoto,* detaliu de pe un paravan color glisant, cca 1550

1575	Bătălia de la Nagashiro
1584	Ocuparea oraşului Kyoto
1585	Noi planuri topografice ale ţării
1586	Construirea castelului din Osaka
1590	Victoria asupra familiei Hojo
1592	Ocuparea Coreei
1603–1867	Shogunatul Tokugawa
1614–1615	Ocuparea oraşului Osaka

Shogunatul Tokugawa 1603–1868

După ce instaurează pacea în ţară prin forţă, shogunii Tokugawa duc o politică de menţinere a rânduielilor feudale, interzic creştinismul şi închid ţara în faţa influenţelor europene, proces care va continua până în sec. XIX.

Urmându-l la putere pe Hideyoshi, Ieyasu trebuie întâi să facă faţă unei noi revolte a familiilor *daimyo*. În 1600 înfrânge pe Ishida, cel mai mare rival al său, şi *Alianţa Vestică* a acestuia. În 1603, când în sfârşit preia total controlul, 87 de familii *daimyo* fuseseră eliminate. Centrele puterii Tokugawa devin Kyoto ❽ şi, mai ales, Edo (actualul Tokyo). În 1605, Ieyasu transferă oficial shogunatul fiului său Hidetada, al cărui rol rămâne în umbră până la moartea tatălui în 1616. Între timp, Ieyasu îi învinge pe ultimii *daimyo* rebeli, cucerind Osaka ❾ între 1614-1615.

Iemitsu, al treilea shogun Tokugawa, desăvârşeşte sistemul de conducere al lui Ieyasu şi aduce pacea în imperiu prin controale militare stricte. Iemitsu, care legiferează căsătoriile numai între japonezi şi face reglementări în privinţa vestimentaţiei, îi obligă pe *daimyo* să-l recunoască drept unic legislator, iar în 1635 trece toate instituţiile religioase sub supravegherea shogunilor. Sistemul loialităţii personale se înrădăcinează la toate nivelele. În 1639 se proclamă politica de *închidere a ţării*, care izolează Japonia de lumea exterioară pentru o perioadă de 200 de ani.

În 1622 începe persecuţia sistematică a creştinilor ❼, aceştia fiind consideraţi intruşi. Politicile religioase şi culturale capătă un caracter naţionalist extrem de pronunţat după expulzarea străinilor ❻ şi execuţia japonezilor convertiţi la creştinism.

După Iemitsu, Tokugawa renunţă treptat la politicile active, lăsând guvernarea pe mâna conducătorilor militari. Yoshimune, al optulea shogun, a cărei domnie începe în 1716, restabileşte puterea shogunatului prin reforme guvernamentale şi economice. Încurajează ameliorarea solului şi cultivarea de plante cum ar fi cartofii dulci şi duzii pentru creşterea viermilor de mătase. De asemenea, standardizează sistemul juridic şi anulează datoriile ţăranilor. Yoshimune slăbeşte restricţiile asupra importului de publicaţii din Europa, pentru a se familiariza cu noile metode administrative şi agricole. Începând cu 1787, politicile sale sunt continuate activ de Ienari, al unsprezecelea shogun. Japonia cunoaşte o nouă etapă de dezvoltare, însă politica izolaţionistă rămâne neschimbată până la deschiderea forţată ❿ a ţării de către SUA în 1853–1854.

Revolta creştinilor

În 1637–1638, măsurile religioase şi politice ale primului shogun Tokugawa provoacă revolta creştinilor de la Shimabara. Shogunul reprimă brutal răscoala şi iniţiază exterminarea creştinismului în Japonia. Nici chiar după slăbirea restricţiilor asupra importurilor de cărţi occidentale în 1720 nu sunt permise scrieri cu caracter creştin.

Reprezentare a Fecioarei Maria, în ghips. Persecutorii creştinismului îi recunoşteau pe catolici după refuzul de a profana imaginea călcând pe ea.

6 *Un japonez îi arată unui european o pasăre mare*, gravură color în lemn, sec. XVIII

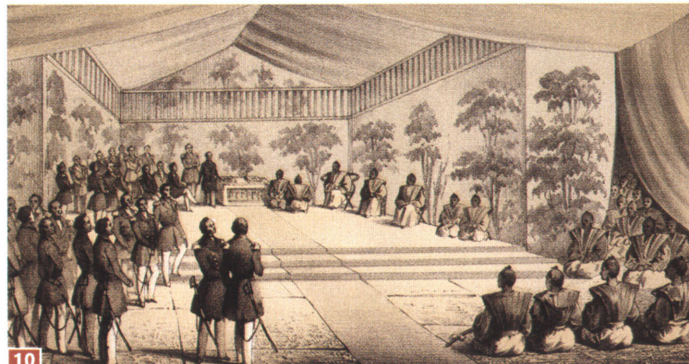
7 *Martiriul iezuiţilor în Japonia*, pictură, 1622

8 Castelul Nijo-jo din Kyoto, reşedinţa dinastiei Tokugawa, construit în 1603–1626

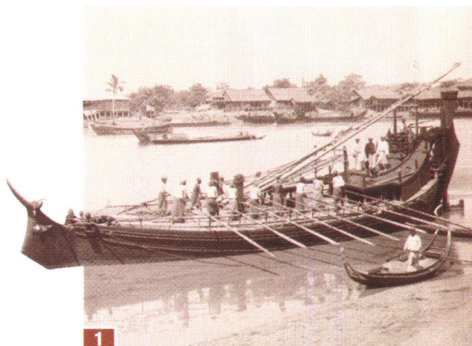

9 *Cucerirea oraşului Osaka din 1615*, detaliu de pe un paravan, sec. XVII

10 Înmânarea unei scrisori din partea preşedintelui SUA Fillmore, împăratului Japoniei, de o delegaţie, la 14 iunie 1853, litografie, sec. XIX

1622–1623 | Persecutarea creştinilor
1637–1639 | Revolta creştinilor din Shimabara
1639 | Politica de *închidere a ţării*
Din 1720 | Sistarea interdicţiei la importul de cărţi europene
1853–1854 | Deschiderea Japoniei
1868 | Ultimul shogun abdică

1 Barcă birmaneză cu vâsle

ASIA DE SUD-EST 1500–1800

În secolele XVI–XVIII, Birmania şi Siamul erau regate importante. Portughezii, olandezii, francezii şi englezii încheiaseră aici relaţii şi acorduri comerciale, mai ales în Siam, înfiinţând pe litoral primele factorii. În timp ce francezii se impun în Annam în sec. XVIII, portughezii reuşesc să controleze la început Arhipelagul Malaysian şi astfel să monopolizeze comerţul de condimente, însă în sec. XVII pierd treptat din influenţă în favoarea olandezilor. Multe regate sud-asiatice cunosc o renaştere prin comerţul cu europenii.

Birmania şi Siam

Regatul Birmania îşi extinde temporar influenţa în Siam. Portughezii, mai târziu şi alte puteri europene, încheie acorduri comerciale avantajoase cu Siamul (Ayutthaya).

După căderea regatului Pagan în 1287, triburile Shan înfiinţează un alt regat în Birmania Superioară. În sud domnea familia Mon, care fondase principate în sec. IX–X, înainte de sosirea birmanilor ❶, ❷. În 1531, dinastia Toungoo din Birmania Inferioară unifică ţara. Regele Tabinshwehti îi subjugă pe Moni şi, cu ajutorul armelor de foc portugheze, cucereşte Birmania Centrală, stabilind capitala la Pegu în 1559 şi la Ava în 1635. În 1559, succesorul său cucerise deja principatele din nord şi satele Shan. Se năştea un imperiu, în care se ridicau clădiri spectaculoase. În sec. XVII, companiile comerciale britanice şi olandeze încep să îşi stabilească bazele în acest imperiu. După atacuri din partea chinezilor şi a siamezilor, în 1752, dinastia Toungoo se prăbuşeşte.

Conducătorul birman Alaungpaya unifică Birmania ❺ (actualul Myanmar) în 1753. Hsinbyushin, fiul său, care aduce mulţi învăţaţi la curte, reconstruieşte capitala Ava în 1765, iar în 1764–1767 înaintează mult în Siam. În 1785, Birmania ocupase o mare parte din Siam, până când britanicii, atacând dinspre India, preiau controlul asupra Siamului după Primul Război Anglo-Birman (1824-1826).

Regatul Ayutthaya din Siam (actuala Thailanda), care existase încă din sec. XIV şi se întindea de la Peninsula Malaysiană până la Malacca, distruge Imperiul Khmer în 1431. În 1516, regele Ramathibodi II le permite portughezilor să înfiinţeze factorii. Succesorul săi îi respinge pe birmani şi asediază Ayutthaya în 1549. Încă din sec. XVI, regii utilizau împotriva birmanilor arme europene, în schimbul cărora le ofereau europenilor acorduri comerciale avantajoase cu Siamul – un centru comercial pentru produse chinezeşti şi japoneze. Toleranţa religioasă din Siam permitea, de asemenea, influenţa culturii europene. În 1662, Franţa trimite misionari iezuiţi în Siamul budist ❸, iar Compania franceză a Indiilor Orientale intră în Ayutthaya în 1680. Însă intervenţia politică a francezilor ❹ se dovedeşte excesivă, iar în 1688 regele Phetracha îi izgoneşte. Doi ani mai târziu, olandezii îl obligă pe rege să le acorde monopolul în comerţul cu piei de animale, blocând râul Menam. După 1700, acest comerţ aduce Siamului o prosperitate considerabilă. Literatura şi arta thai ating apogeul în timpul domniei regelui Boromokot.

Începând cu 1770, generalul Phraya Taksin reconstituie regatul Siamului şi transformă Laosul ❻ şi Cambodgia în state vasale; după moartea lui, regatul era mai puternic ca oricând. În 1782, generalul Phraya Chakri urcă pe tron sub numele Rama I şi fondează dinastia Chakri, care domneşte şi astăzi în Thailanda.

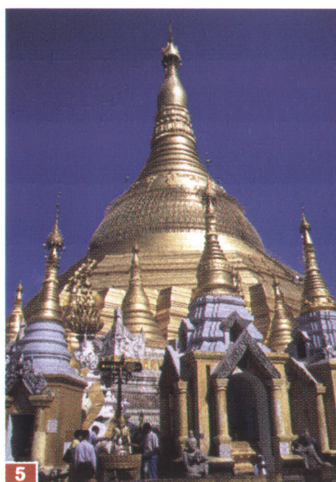
3 Cap al unui Buddha, sculptură siameză în stil Ayutthaya

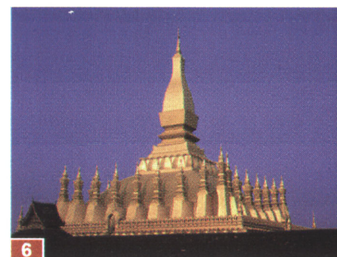
2 *Bărbat şi femeie din Annan, îmbrăcaţi elegant*, gravură color în lemn

4 Ambasadorul Franţei soseşte la palatul regelui siamez

5 Pagoda Shwe Dagon din Rangun, Birmania, restaurată între 1768–1773

6 Templul budist That Luang, lângă Vientiane, Laos, 1566, reconstruit în 1930

1431 | Ayutthaya distruge Imperiul Khmer
1516 | Factorii portugheze în Asia de Sud-Est
1521 | Europenii descoperă Filipinele
1531 | Dinastia Toungoo în Birmania
1544 | Cucerirea Birmaniei Centrale
1549 | Birmania cucereşte Ayutthaya
1662 | Iezuiţii în Siam

Indochina şi Indonezia

Francezii îşi impun influenţa în Indochina, în timp ce portughezii şi olandezii se luptă pentru a-şi întemeia factorii în Arhipelagul Indonezian.

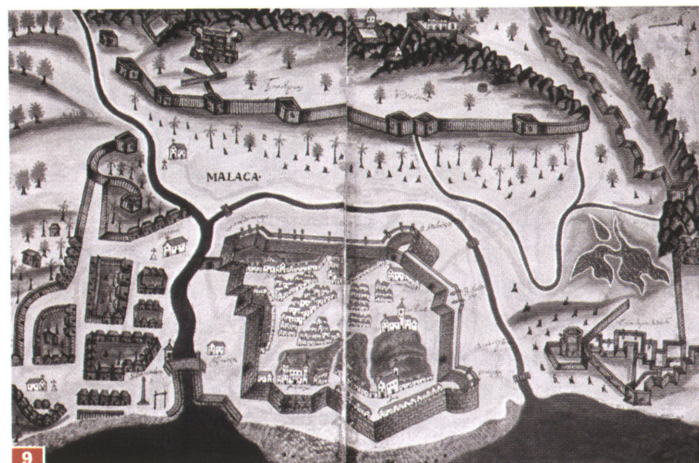
În 1428, Annamul din Indochina, sub împăratul Le Loi (Le-Thaito), fondatorul dinastiei Le, se desparte de China. Printr-o administraţie eficientă sub împăratul Le-Thanh-Tong, în 1471, Annam ocupă restul Imperiului Champa. În sec. XVI, puterea centrală intră în declin, iar ţara este condusă până în sec. XVII de două mari familii, Trinh şi Nguyen, care resping pentru o lungă perioadă de timp încercările de debarcare ale europenilor. Franţa negociază în 1787, pentru prima dată drepturile de înfiinţare a unei baze în regiune cu Nguyen Anh ❼ din Indochina, care în 1802 se declară împăratul Gia Long în Vietnam.

Negustorii musulmani şi portughezii se luptă pentru influenţă în Indonezia şi Arhipelagul Malaysian ❽. În 1511, portughezii cuceresc Malacca ❾ şi o transformă în bază principală; de aici, înfiinţează factorii în Java ❿, Ambon, Banda, Ternate şi în alte zone şi monopolizează comerţul de condimente. În sec. XVI, o mare parte a teritoriului indonezian fost budist se converteşte la islamism.

În 1602, venirea Companiei olandeze a Indiilor Orientale duce la lupte aprige. Olandezii se stabilesc în Jakarta în 1610, iar în 1619 transformă Batavia în centrul lor administrativ. Preiau de la portughezi prin forţă Malacca în 1641, Sulawesi (Celebes) în 1666, şi Ternate în 1683, controlând astfel toată regiunea, însă în 1784 sunt obligaţi să accepte comerţul britanic în regiune. În 1798, Compania olandeză a Indiilor Orientale se declară falimentară şi este desfiinţată de Guvernul Olandei, care preia administrarea teritoriilor companiei.

8 Hartă a Arhipelagului Malaysian, detaliu dintr-o hartă a lumii de Pierre Desceliers, 1550

7 Nguyen Anh la vârsta de opt ani, în timpul vizitei sale la Versailles, 1787

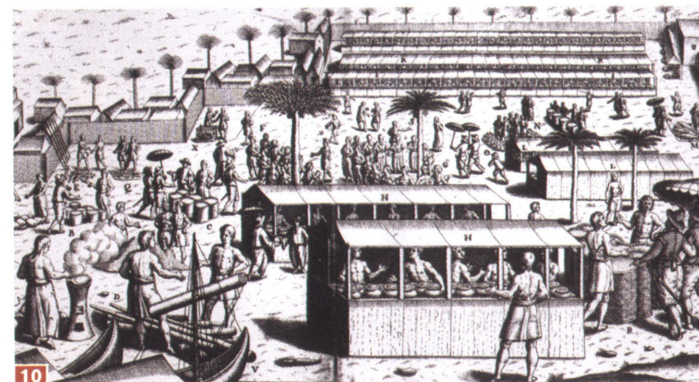

9 Portul şi capitala Malaccăi, fondată de prinţul Srivijayan Parameswara, harta oraşului ca bază comercială portugheză

Filipine

La sfârşitul sec. XV, islamul se răspândea din Borneo şi Sulawesi spre Filipine. În 1521, în timpul călătoriei sale în jurul lumii, Magellan ajunge într-un arhipelag, debarcă pe insule şi se luptă cu băştinaşii. În 1543, Spania revendică insulele şi le redenumeşte Filipine, după regele Filip II. Structurile de conducere ale triburilor locale erau considerate primitive, iar insulele din nord sunt creştinate şi dezvoltate economic de către preoţii catolici, după modelul sud-american. Insulele din sud au rămas islamice până în prezent.

Magellan luptând împotriva băştinaşilor de pe insula Cebu din Filipine

10 Factorie olandeză în Bantam, Java

1688 | Izgonirea francezilor din Siam — 1753 | Întemeierea noului Imperiu Birmanez — 1782 | Întemeierea dinastiei Chakri în Siam

1688 | Compania franceză a Indiilor Orientale în Siam — 1752 | Căderea dinastiei Toungoo — 1770 | Paya Tak reconstituie Siamul — 1785 | Ocuparea unor părţi din Siam

AFRICA 1500–1800

Dezvoltarea politică şi socială a Africii cunoaşte diversitatea doar într-o anumită măsură. În secolele XVI–XIX, Africa devine un centru de interes al comerţului european. Regiunile de coastă atrag atenţia portughezilor şi a altor puteri europene, care organizează un comerţ complex, cu sclavi şi marfă, cu căpeteniile de triburi africane, provocând conflicte între clanurile rivale. În regatele nord-africane existau în permanenţă disensiuni între adepţii islamului şi ai creştinismului din rândurile aristocraţiei, în timp ce oamenii obişnuiţi îşi păstrau religiile tradiţionale. Ethiopia avea o poziţie specială în Africa de Nord.

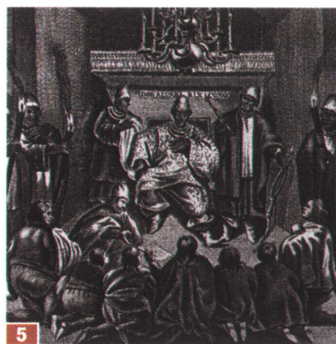
1 Hartă a Oceanului Indian înfăţişând estul Africii, sec. XVI

Africa de Est, Regatul Congo şi Imperiul Songhai

Portughezii controlau comerţul pe coasta de est a Africii, aşa că în Congo se instituie un regat creştin. Imperiul musulman Songhai opune rezistenţă creştinării.

Venirea portughezilor pe continentul african în 1498, la un an după ce Vasco da Gama descoperise India, schimbă mersul Africii, îndeosebi pe coasta de est ❶. Iniţiativele de comerţ ale Portugaliei nu aveau să cunoască limite. Portughezii se folosesc de rivalităţile dintre căpeteniile de triburi de pe coastă ❻ şi oraşele-stat pentru a distruge comerţul de aici, pentru a-i elimina pe negustorii musulmani şi pentru a aduce treptat întreaga coastă sub controlul lor. Între timp, regatele din Africa Centrală reuşesc să supravieţuiască, în vreme ce Zanzibarul devenea noul centru al negustorilor arabi sub dominaţie otomană.

În Regatul Congo ❺, regele Nzinga Nkuwu îl roagă în 1482 pe regele Portugaliei să trimită

5 Regele congolez primeşte o delegaţie, gravură în cupru, 1686

3 Cap de bronz al unui Oba, rege al Beninului

misionari şi se converteşte la creştinism în 1491, sub numele Ioan I. Împreună cu fiul său Afonso I (Nzinga Mbemba I), construieşte biserici şi mănăstiri creştine. Regatul Congo se bucură de prosperitate în urma influxului de negustori şi artizani creştini, însă aristocraţia creştinată a regatului participă de asemenea la comerţul cu sclavi ❹ din păturile sărace. Regatul creştin Congo se prăbuşeşte în sec. XVII, iar în 1668, capitala São Salvador do Congo este devastată şi prădată în timpul atacurilor triburilor vecine necreştine.

Cel mai important stat Yoruba, Regatul Benin ❸, întreţine legături comerciale cu portughezii, din 1486, permiţându-le o bază comercială în ţară. Expediţiile britanice începute din 1530 în Benin conduc la conflicte constante cu portughezii, însă regatul avea de câştigat de pe urma comerţului cu sclavi. Interzicerea sclaviei în 1691 aduce la prăbuşirea Beninului.

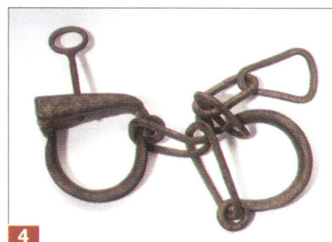
În 1484, Portugalia stabileşte de asemenea relaţii diplomatice şi comerciale cu Imperiul Mali, care se destramă în sec. XVI odată cu expansiunea Imperiului musulman Songhai. Songhaiul devenise încă din sec.XI un regat prosper, prin intermediul contactelor comerciale intense cu lumea arabă. Prin 1464, Sonni Ali cel Mare transformă deja imperiul în puterea majoră a Sudanului, prin expansiune, iar în 1476 cucereşte Djenné. În 1493, Muhammad Ture ❼ înfiinţează în Imperiul Songhai dinastia Askia, care devine puterea conducătoare a Africii superioare, cu o armată bine organizată. Dinastia este înfrântă însă de Maroc în 1590–1591.

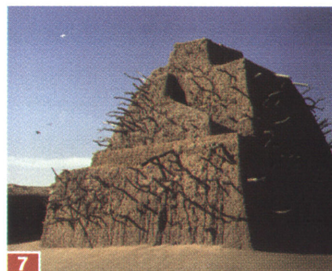
6 Monomotapa din Imperiul Bantu, gravură în cupru, sec. XVII

2 Portughez cu coif şi trident, sculptură din Benin, sec.XVII

4 Cătuşe ale negustorilor de sclavi din Africa subsahariană

7 Mormântul lui Muhammad Ture al dinastiei Askia, la Gao, Mali

1476 | Djenné este cucerit
Din 1482 | Creştinarea Regatului Congo
1493 | Dinastia Askia din Africa Superioară
1527 | Imperiul Somalez atacă Ethiopia
1543 | Victoria Ethiopiei sub Negus Claudius

Bornu, coastele de vest şi Ethiopia

Bornu devine un puternic imperiu musulman, în timp ce coasta de vest intră sub controlul comercial al puterilor europene. Ethiopia reuşeşte în mare parte să-şi menţină forma sa independentă de creştinism.

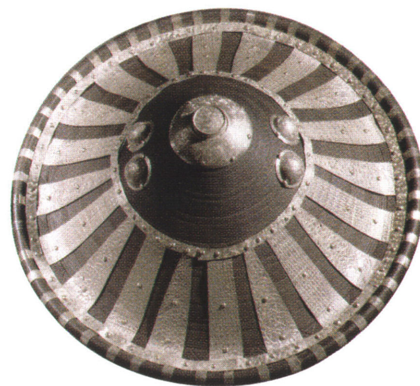
9 Castel de pe Coasta de Aur, Ghana de astăzi, gravură în cupru, cca 1750

Imperiul Bornu, aflat în ascensiune, este condus din 1472 de Ali Dunamani. El se formează în locul Imperiului Kanem de lângă lacul Ciad, pe cale de prăbuşire. Cu ajutorul cavaleriei sale armate, Ali îşi extinde imperiul în toate direcţiile şi stabileşte relaţii comerciale cu Africa de Nord şi de Vest. Idris II continuă expansiunea şi comerţul, iar imperiul atinge apogeul dezvoltării în timpul domniei lui Idris Alooma, în 1580–1617. Nordul Camerunului, nordul Nigeriei şi populaţia yoruba se aflau pe atunci sub influenţa Bornului, dar supremaţia acestuia dispare în sec. XVII. Islamul avansase încă din anii 1500 în statele Hausa şi Fulbe, care reuşiseră până atunci să-şi menţină independenţa.

Marile puteri europene intră în competiţie pentru produsele comerciale vest-africane, care se încheie cu triumful britanicilor şi al francezilor. În sec. XVIII, Marea Britanie controla comerţul în Gambia, Sierra Leone şi Coasta de Aur (Ghana de astăzi) ❾, în timp ce francezii dominau în Senegal, Guineea Franceză şi pe Coasta de Fildeş. Ghana, Togo, Nigeria, Congo şi Angola erau centre de comerţ cu abanos.

10 Petrecere la care vinul este servit în urcioare rotunde din lut, ilustraţie ethiopiană, sec. XVII

Împăraţii creştini din Ethiopia ❽ se luptau cu avansarea islamului în Africa încă din sec. XIV. Deşi erau hotărâţi să îşi menţină independenţa politică şi culturală, începând cu sec. XVI, aceştia sunt sprijiniţi de portughezi în lupta împotriva islamului. Atacat din 1527 de raidurile Imperiului Musulman Somalez al lui Adel, Negus Claudius câştigă în final bătălia cu ajutorul portughezilor, în 1543. Deşi Claudius şi succesorii săi subliniau independenţa creştinismului ethiopian, iezuiţilor li se permite să desfăşoare activităţi misionare în ţară încă din 1557. Convertirea la catolicism înfăptuită de Negus Za Dengel în 1607 şi de Negus Susneus în 1622 conduce la răscoale sângeroase, până când Negus Fasilidas alungă toţi catolicii. În timpul domniei lui Iasus I (cel Mare), la începutul sec.XVIII, Ethiopia ajunge din nou pe culmile sale politice şi culturale, însă cade pradă apoi anarhiei, din cauza intrigilor de la palat şi a invaziei triburilor vecine ostile, destrămându-se în final în mici regate. Situaţia se menţine până în 1855, când pe tron urcă Teodor II, un băştinaş din Amhara, care se căsătoreşte cu fiica regelui precedent.

8 Scut de piele din Ethiopia

Vechile imperii africane şi cucerirea lor de către Portugalia şi Olanda

La fel ca în Asia de Sud-Est, portughezii sunt izgoniţi din Africa după 1600, de către olandezi. În 1673, Compania olandeză a Indiilor Occidentale îi alungă pe portughezi din Elmina, Coasta de Aur, preia conducerea comerţului cu sclavi de aici şi stabileşte relaţii cu căpeteniile tribului fanti de pe coastă. În 1641, olandezii ocupă insula Luanda din Angola; aceştia reuşesc în final să îi înlăture pe portughezi din Angola, pe cale armată, în 1648. Între portughezi şi olandezi se stabileşte apoi o reconciliere de durată în domeniul comerţului.

Dirck Wilre, director general al Companiei Indiilor Occidentale, pe coasta sudică a Africii, pictură de Peter de Wit, cca 1669

1590–1591 | Victoria Marocului asupra Songhaiului
1641 | Olandezii ocupă insula Luanda
1557 | Misiunea iezuită în Ethiopia
1637 | Olandezii îi alungă pe portughezi din Elmina
1648 | Olandezii sunt izgoniţi de portughezi din Angola

Vechile imperii americane şi cucerirea lor de către Spania şi Portugalia cca 1500–1800

Culturile Maya ❶ târzii, scindate în regiuni, precum şi popoarele aztec şi incaş construiesc în sec. XV mari imperii, bine administrate, în America Centrală şi de Sud. Prăbuşirea lor rapidă în faţa cuceririi spaniole din sec. XVI a fost determinată posibil şi de capacitatea conchistadorilor de a exploata uriaşa concentrare de putere religioasă aflată în mâinile conducătorilor autohtoni. Sub dominaţie spaniolă şi portugheză, convertirea aborigenilor revine îndeosebi misionarilor, deşi o parte a acestora luptă şi pentru drepturile lor. Africanii erau şi ei duşi la New York ca sclavi şi exploataţi. Sub îndrumarea iezuiţilor, se instituie rezervaţii de amerindieni semiautonome.

1 Tămâielniţă mayaşă, în forma zeului ploii, Chac, argilă pictată

Imperiul Maya târziu

Cultura Maya târzie este împărţită într-un număr de state separate. Acestea sunt slăbite în sec. XV de conflictele politice şi cucerite un secol mai târziu de spanioli.

Vechiul Imperiu Maya şi oraşele-templu datează din 300. În secolele V şi VI, cultura Maya cunoaşte o largă răspândire. Sistemul eficient din agricultură conduce la o creştere substanţială a populaţiei. În 987, în Yucatán ia naştere Noul Imperiu Maya, sub conducerea toltecilor, care emigraseră din Campeche şi se amestecaseră cu vechii maya.

Alte oraşe-stat se alătură noii entităţi. În 1204, *cocomul* din Mayapán, care se poate să fi provenit din Mexico, îşi asumă conducerea imperiului. Câteva triburi maya, conduse de Xiu de Uxmál ❷, se răscoală împotriva domniei sale severe în 1441. Unificarea politică a exclus Yucatánul, în timp ce 18 oraşe-stat mici se luptau între ele. Epidemiile şi catastrofele naturale sunt altă cauză a slăbirii statelor înaintea invaziei spaniolilor.

În ţinuturile înalte ale Guatemalei de astăzi se aflau statele dominate de tolteci – Quiché ❸, Cachiquel şi Tzutuhil, având capitalele la Utatlán, Iximché şi Atitlán. Triburile toltecilor s-au aşezat şi în teritoriile actualei Nicaragua, în nord-vestul Hondurasului şi în El Salvador.

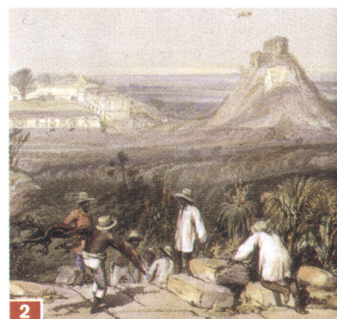
În ciuda prăbuşirii sale politice, cultura Maya era deosebit de dezvoltată în perioada precolumbiană. Mayaşii utilizau scrierea hieroglifică ❺, un sistem numeric şi un calendar mai exact decât cel gregorian folosit în Europa în sec. XVI. Populaţia trăia în oraşe mari, cu case de piatră şi drumuri pavate. Surplusurile din cultivarea de porumb sprijineau activităţile artistice şi comerţul. Societatea era structurată ierarhic, nobilimea şi preoţii formând casta conducătoare. Sclavii erau de fapt prizonierii de război sau persoanele datornice. Mayaşii făceau comerţ pe distanţe foarte mari, însă nu cunoşteau metalele şi roata.

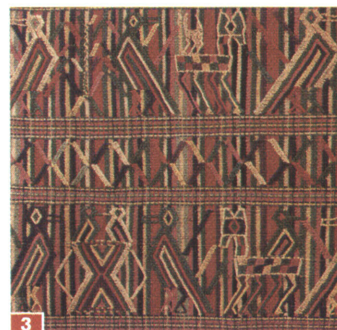
4 Templu mayaş din Yucatan, construit prin sec. XII

5 Calendar mayaş de prezicere a viitorului, denumit codex Tro-Cortes, realizat probabil în Yucatán cu ajutorul scrierii hieroglifice, sec. XIV

2 Fermieri din Uxmál

3 Veşmânt tradiţional *Quiché* decorat cu motive animaliere

Profitând de această scindare politică, spaniolii reuşesc să cucerească ţinuturile înalte ale Guatemalei ❻ în 1525 şi Yucatanul până în 1541, însă ţinuturile de jos ale Guatemalei scapă de cucerirea spaniolă până în 1697.

6 Colier cu mărgele în formă de jaguar, Guatemala, cca 1200-1500

987 Naşterea Noului Imperiu Maya | **1100** Aztecii migrează în Mexic | **1204** Începutul domniei lui Cocom de Mayapán | **1375** Înfiinţarea capitalei aztece Tenochtitlán | **1441** Răcoala triburilor mayaşe conduse de Xiu

Imperiul Aztec

În alianţă cu alte oraşe, aztecii conduc un imperiu puternic din capitala Tenochtitlán, însă în sec. XVI sunt subjugaţi rapid de cuceritorii spanioli.

Aztecii migrează pentru prima dată în Mexic prin anul 1100. La început sunt vasali ai tepanecilor, însă capătă tot mai multă putere. În 1375, aztecii înfiinţează capitala Tenochtitlán ⓫, apoi, în 1428, se răscoală împotriva dominaţiei tepanecilor, al căror imperiu îl distrug în 1430, după o alianţă cu oraşele-stat Tetzoco şi Tlatelolco. Conducătorii azteci Moctezuma I, Axayacatl şi Ahuitzotl ❼ extind imperiul către nord-est în a doua jumătate a sec. XV, astfel că populaţii aflate foarte la sud, precum Guatemala, le plăteau tribut. Aceştia se declară moştenitorii toltecilor şi îşi identifică zeul războiului, pe Huitzilopochtli ❾, cu zeul soarelui, legitimându-şi astfel religios ❽ politica de cucerire. Imperiul Aztec menţine alianţele cu oraşele-stat partenere, şi toate trei profită de pe urma tributurilor enorme şi a sclavilor pe care populaţiile subjugate erau obligate să îi furnizeze. În momentul cuceririi spaniole, imperiul era compus din 38 de provincii-stat.

7 *Războinici azteci*, desen amerindian preluat din *Historia de las cosas de Nueva*

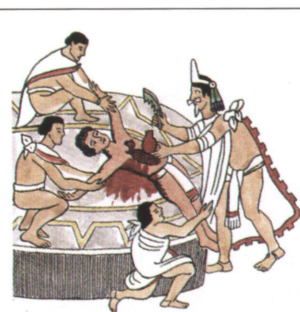

10 Moctezuma II

În 1502 urcă pe tron Moctezuma II Xocoyotzin ❿, care avea să ducă imperiul pe culmile sale şi apoi la o prăbuşire rapidă. Acesta îi supune pe miztecii din ţinuturile înalte ale Oaxacăi şi anexează aliaţii tetzoco în 1516. Moctezuma transformă Tenochtitlánul în cel mai mare şi mai strălucitor oraş din America, cu o populaţie de 300 000 de locuitori. Societatea urma o ierarhie strictă, iar obiceiurile religioase de la curte îi asigurau conducătorului o poziţie foarte înaltă. Nobilimea era ereditară, însă războinicii cu rezultate excepţionale puteau de asemenea să aspire să intre în casta nobililor.

În 1519, Moctezuma îi primeşte cordial pe spaniolii conduşi de Hernán Cortés, deoarece o profeţie anunţase revenirea zeului Quetzalcoátl. Însă Cortés îl păcăleşte pe conducător şi îl ia prizonier, folosindu-l pentru a-i supune poporul. În 1520, spaniolii organizează o răscoală a băştinaşilor împotriva distrugerii aşezărilor lor religioase ⓭, iar în decursul acesteia, Moctezuma este ucis cu o piatră. Până în 1521, spaniolii cuceresc întregul Imperiu Aztec.

8 Podoabă pentru cap a unui preot aztec, începutul sec. XVI

9 Zeul aztec al războiului, Huitzilopochtli, litografie

Sacrificiile umane

Zeului aztec al războiului şi al Soarelui, Huitzilopochtli – însemnând colibri albastru al sudului – i se ofereau în mod regulat sacrificii umane pe altarul din templul său de piatră. Victimele erau de obicei anesteziate cu băuturi toxice înainte ca înaltul preot să le smulgă inima din corpul încă viu. Potrivit unor estimări ale timpului, în ultimii ani ai Imperiului Aztec au fost sacrificaţi anual cca 20 000 de oameni, iar în zilele noastre se descoperă tot mai multe rămăşiţele umane care să confirme această statistică morbidă.

sus: Sacrificii umane pe altarul Soarelui din Tenochtitlán

11 Capitala aztecă Tenochtitlán (stânga) şi capitala incaşă Cuzco (dreapta)

12 Hernán Cortés conducându-şi soldaţii către conducătorul aztec Moctezuma

13 Hernán Cortés distruge aşezările religioase ale aztecilor, 1520

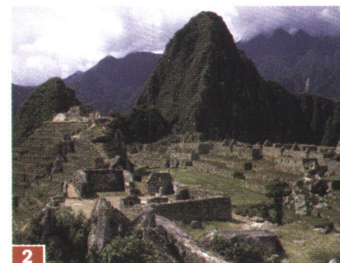
1519 | Hernán Cortés ajunge în Tenochtitlán
1520 | Moartea lui Moctezuma
1521 | Spaniolii ocupă Imperiul Aztec
1525 | Spaniolii cuceresc regiunile muntoase din Guatemala
1541 | Spaniolii cuceresc Yucatanul

Ascensiunea Imperiului Incaş

Pornind din capitala Cuzco, astăzi în Peru, incaşii construiesc în sec. XV cel mai mare imperiu din America de Sud şi stabilesc un guvern centralizat care reglementează aproape toate aspectele vieţii.

După prăbuşirea culturii Tiahuanaco din Anzii Centrali (astăzi în Peru şi Bolivia) în jurul anului 1100, culturile locale de coastă se dezvoltă şi formează numeroase state mici. Incaşii care populau Valea Cuzco câştigă treptat supremaţia sub conducerea lui Manco Capac, care, potrivit tradiţiilor incaşe, migrase dinspre lacul Titicaca în jurul anului 1200. Se pare că *Inca* a fost numele familiei conducătoare, apoi cel al împăratului şi, în final, cel al întregului popor. Al nouălea conducător incaş, Pachacutec Yupanqui, care vine la putere prin 1438, conduce o serie de cuceriri militare care pun bazele guvernării Imperiului Incaş. Capitala Cuzco se dezvoltă rapid şi se fondează alte oraşe, cum ar fi Machu Picchu ❷, ca edificii de cult monumentale ❹. Fiul lui Pachacutec, Topa Yupanqui ❸, cucereşte regiunile muntoase din Bolivia şi ajunge până în nord-vestul Argentinei de astăzi, supunând ţinuturile de coastă ale Imperiului Chimú şi extinzând teritoriul incaş la sud. Acesta trimite expediţii cu plute în Oceanul Pacific, care probabil au ajuns până în insulele Galapagos. La începutul sec. XVI, sub Huayna Capac, imperiul continuă să se extindă, cuprinzând cea mai mare parte a Columbiei de astăzi, şi atinge apogeul său politic şi cultural ❶. *Imperiul Celor Patru Părţi* a fost cel mai puternic din America, conducând popoarele din vecinătatea sa.

Podoabă pentru cap realizată din păr de lamă împletit şi decorat cu pene, secolele XV–XVI

Ruinele aşezării Machu Picchu, Peru

Topa Yupanqui pe tron, alături de soţia sa, reconstrucţie artistică după descrieri scrise, 1870

Ceas solar din piatră pentru ceremoniile de cult, Machu Picchu, Peru

Statul incaş avea o administraţie puternic centralizată şi o structură economică bine planificată. În fruntea sa se afla conducătorul ❻, *Incaşul Sapai* (cel mai puternic), venerat ca fiu al Soarelui ❺. În ierarhia strictă a imperiului, populaţia incaşă era constituită din nobilime, în timp ce popoarele subjugate serveau drept sclavi. Toate regiunile erau adunate în unităţi administrative şi li se impunea îndeplinirea unor anumite sarcini şi servicii militare pentru binele statului. Totul era contabilizat cu ajutorul unor sfori înnodate, denumite *quipu* ❼. Reţeaua excelentă de drumuri prin munţi permitea transportul rapid al oştilor, al informaţiilor şi al unor produse între oraşe. La fel ca mayaşii, incaşii nu cunoşteau metalurgia sau roata. Pentru simplificarea administraţiei în imperiu, se utiliza o limbă comună, *quechua*. Pentru fiecare zece mii de locuitori ai Imperiului Incaş existau 1330 de demnitari de stat, selectaţi în funcţie de abilităţile lor şi instruiţi pentru responsabilităţi şi poziţii specifice.

Sacrificiu incaş dedicat zeului Soare, gravură color în cupru, sec. XVII

Conducător incaş, gravură, sec. XVI

Quipu incaş, 1430-1532

1438 | Începutul expansiunii militare incaşe
1527 | Moartea lui Huayna Capac
1527 | Conflictul pentru succesiunea la tron
1533 | Asasinarea lui Atahualpa
1533–1539 | Cucerirea spaniolă a Imperiului Incaş

Structura Imperiului Incaş şi cucerirea populaţiei

Administraţia Imperiului Incaş supraveghea colectivismul agrar, însă pasivitatea maselor şi războiul fratricid facilitează cucerirea rapidă a acestei civilizaţii de către spanioli.

În societatea incaşă, pământul aparţinea comunităţii satului, care aloca anumite arii de teren arabil fiecărei familii, în funcţie de dimensiunea acesteia. Fiecare familie putea trăi din producţie, însă comunităţii i se cerea să plătească dări pentru sprijinul conducătorului, al preoţilor şi al construcţiilor locale. De asemenea, fiecare persoană trebuia să cultive câmpurile comunităţii pentru susţinerea bătrânilor, bolnavilor şi celor care nu puteau munci. Pădurile şi păşunile erau folosite în comun de membrii comunităţii, însă casele şi fermele erau proprietăţile private ale familiilor. Surplusurile din recolte erau trimise silozurilor centrale, unde erau depozitate pentru timpuri de foamete. Productivitatea agricolă se dezvoltă cu ajutorul sistemelor de terasare şi de irigare ❽ şi prin utilizarea de fertilizatori, mai ales *guano*. Creşterea animalelor, îndeosebi a lamelor, şi pescuitul de-a lungul coastelor contribuie de asemenea în mod semnificativ la dezvoltarea economiei incaşe. Conducătorul se bucura de o autoritate absolută care nu putea fi pusă la îndoială, considerându-se de provenienţă divină, şi aceasta poate fi o cauză

9 Atahualpa, fiul lui Huayna Capac

a slăbirii structurii de stat, înlesnind cucerirea spaniolă.

În 1527, Huayna Capac moare fără să desemneze un succesor. Atât fiul său mai mare Huáscar, de la Cuzco, cât şi fiul său preferat, Atahualpa, de la Quito, pretind tronul, dând naştere unui război fratricid care slăbeşte puternic imperiul. Spaniolii conduşi de Francisco Pizarro profită de lupta dintre ei pentru a cuceri Imperiul Incaş. La început, aceştia îl susţin pe Atahualpa ❾, care iese victorios după ce oştirile sale îl capturează şi în ucid pe Huáscar în 1532. Însă Pizarro îl întemniţează apoi pe Atahualpa ❿ în 1553 şi îl execută prin spânzurare, lăsând statul fără nici un incaş *sapai* şi, astfel, la voia întâmplării. Până în 1539, spaniolii cuceresc cea mai mare parte a Imperiului Incaş.

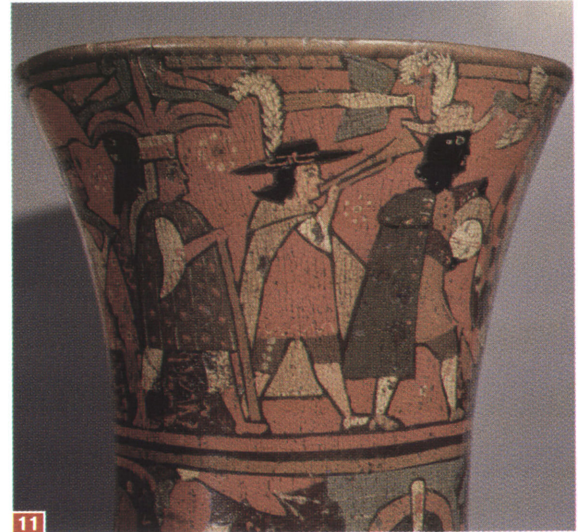
Rezistenţa continuă după 1535 în provinciile de graniţă Vilcabamba, conduse de un membru al fostei familii conducătoare, Manco Capac II, pe care spaniolii înşişi îl instalaseră în 1533. Acesta este asasinat în 1544, însă regiunea Vilcabamba continuă să reziste spaniolilor până în 1572. Ultima rebeliune a incaşilor, care încercaseră să restabilească religia, eşuează în 1565. În ciuda reprimării ei, cultura incaşă ⓫ supravieţuieşte.

8 *Irigarea câmpurilor terasate incaşe, gravură în lemn, cca 1560*

Răscoala antispaniolă din 1780–1781

Încercările reprezentanţilor guvernului spaniol (corregidores) de a-i obliga pe indigeni să adopte stilul de viaţă spaniol provoacă în 1780-1781 o răscoală în Peru, condusă de un descendent al unei familii nobiliare incaşe, Túpac Amaru. Răscoala este reprimată violent, însă corregidores în cauză sunt înlocuiţi de noi demnitari, care acordă o mai mare independenţă băştinaşilor.

10 Atahualpa este luat prizonier de conchistadorii conduşi de Pizarro, 1532

11 Vas de băut combinând stilurile incaş şi spaniol, cca 1650

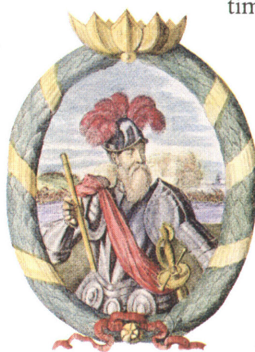
1535 | Revolta incaşilor din Vilcabamba, conduşi de Manco Capac II
1544 | Manco Capac II este asasinat
1572 | Sfârşitul rebeliunii din Vilcabamba
1780–1781 | Túpac Amaru conduce o răscoală care eşuează

Dominaţia spaniolă şi portugheză în America

Spaniolii şi portughezii colonizează *Lumea Nouă* după 1500. Din Africa sunt aduşi sclavi de culoare pentru a lucra pe plantaţiile şi fermele coloniştilor.

1 Columb debarcă în America, 1492

4 *Cortés cucerește Mexicul*, litografie color

2 *Francisco Pizarro*, gravură în cupru, 1673

La scurt timp după invazia în America, spaniolii şi portughezii încep să pretindă hegemonia asupra teritoriilor. În 1492, Cristofor Columb ❶ ajunge pentru prima dată pe continent (în Venezuela de astăzi), iar în anul următor, Amerigo Vespucci debarcă pe coastele Columbiei. Europenii încep explorarea şi cucerirea celei mai mari părţi a continentului: spaţiul din Mexic de către Hernán Cortés ❸, ❹, în 1519–1521; Peru de către Francisco Pizarro ❷, în 1531–1534; Chile, în 1535; Paraguay, în 1536 şi Bolivia, în 1538. În 1535, regele Spaniei Carol Quintul îl numeşte pe Antonio Mendoza ❺ viceregе în *Noua Spanie*, care cuprindea Mexicul de astăzi şi cea mai mare parte din America Centrală. În 1543 se instituie viceregatul în Peru, cuprinzând întreaga Americă de Sud spaniolă şi Panama. Cuceritorilor li se acordau în mod repetat titlul legal de *misionari*, însă activitatea lor a stârnit mult timp o controversă în rândul teologilor.

Portughezii ❻ conduşi de Pedro Alvarez Cabral vin în Brazilia în 1500 şi întemeiază aici centre de comerţ. Coroana portugheză pretinde pentru prima dată hegemonia asupra Braziliei în 1534. Din 1549, Brazilia era administrată de un guvernator general al regalităţii. Madridul încearcă să controleze evenimentele din teritoriile spaniole şi impune restricţii coloniştilor europeni. Coroana considera comerţul şi resursele coloniei o sursă de venit pentru ţara-mamă. Mănăstirile ❼ converteau indigenii la creştinism, dar îi şi protejau de acţiunile arbitrare ale cuceritorilor ❽. În 1542, misionarii reuşesc să impună interzicerea legală a sclaviei cu amerindieni, iar în acelaşi an, părintele dominican Bartolomé de Las Casas, *apostolul amerindienilor*, redactează *Leyes Nuevas* (noile legi). Acestea stabileau egalitatea amerindienilor şi eliberarea lor de munca forţată. Cu toate acestea, Biserica nu avea reţineri cu privire la sclavia cu negri, astfel că foarte curând sunt aduşi africani ❾pentru a lucra pe plantaţiile Americii de Sud şi ale insulelor din Marea Caraibilor. Până la abolirea sclaviei din 1850, numai în Brazilia fuseseră transportaţi între patru şi zece milioane de africani.

La început, triburi întregi de aborigeni pier din cauza infecţiilor aduse de europeni, însă, în timp, europenii născuţi în America de Sud (*creoles*), indienii (*mestizos*) şi africanii (*mulattos*) născuţi în Lumea Nouă încep să creeze familii mixte.

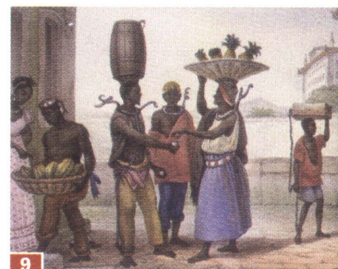

3 *Hernán Cortés*, pictură, sec.XVI

5 *Antonio de Mendoza*, pictură, 1786

6 *Bătălie dintre amerindieni şi portughezi*, cca 1500, gravură în cupru color

7 Un călugăr franciscan ţine predici băştinaşilor

8 *Asuprirea amerndienilor de către spanioli*, gravură în cupru color, 1596

9 Sclavi africani într-o piaţă din Brazilia, cca 1768

1492 | Columb debarcă pe coasta Venezuelei

1499 | Vespucci debarcă pe coasta Columbiei

1519 | Cortés ajunge în Mexic

1529 | Francisco Pizarro devine guvernator în Peru

1535 | Francisco Pizarro fondează oraşul Lima

Rezervaţiile de amerindieni

Sub îndrumarea iezuiţilor, în sec. XVII se înfiinţează rezervaţii autonome de amerindieni. În sec. XVIII, creolii capătă conştiinţă politică şi doresc să obţină independenţa faţă de ţara-mamă.

Sub Las Casas, episcop de Chiapas din 1544, dominicanii ⑩, apoi şi iezuiţii, purced la convertirea ⑪ indigenilor. Aceştia încep din junglele Guatemalei şi înfiinţează rezervaţii misionare, în care căpeteniile de trib îşi păstrau poziţia dacă-l recunoşteau pe regele Spaniei. Rezervaţii similare sunt fondate mai târziu şi în Mexic. Reglementările de protecţie pentru indigeni, cum ar fi plata pentru serviciile primite şi orele prescrise pentru muncă şi odihnă, erau adesea ignorate de autorităţile locale. În 1601, printr-un decret, legile devin obligatorii pentru toţi, însă indigenii continuă să le ignore.

În 1604, iezuiţii reuşesc să preia controlul provinciei Paraguay, iar în 1609 înfiinţează o *reducción* (rezervaţie) pentru guarani ca aşezare colonială semiautonomă. Indigenii locuiau în colonii supravegheate şi cultivau terenul comun două sau trei zile pe săptămână, iar producţia servea pentru plata dărilor către spanioli şi pentru construcţia de biserici. În celelalte zile din săptămână, amerindienii îşi cultivau terenul propriu, pentru familie. Toţi copiii beneficiau de educaţie, o parte din aceasta reprezentând instruirea în negustoria calificată. Iezuiţii aveau o miliţie ⑫ proprie, pentru a se apăra de raidurile comercianţilor cu sclavi din Brazilia vecină. Rezervaţii asemănătoare se fondează şi în Ecuador, în nordul Boliviei şi în nord-vestul Mexicului, însă acestea se degradează după alungarea iezuiţilor din Paraguay în 1759–1767.

Guvernul luminat al lui Carol III al Spaniei desfăşoară o serie de reforme în a doua jumătate a sec. XVIII. Acestea cuprindeau măsuri de îmbunătăţire a stării legale a indigenilor şi egalitatea prin lege a creolilor şi imigranţilor hispanici în privinţa preluării posturilor. Cu toate acestea, deţinerea celor mai bune terenuri şi accesul la funcţii reveneau elitei creole. Această castă privelegiată află treptat de conceptele iluminismului şi ale Revoluţiei Franceze. America spaniolă vede ocupaţia lui Napoleon şi înlăturarea de facto a Coroanei spaniole din 1808 ca pe o oportunitate de a-şi dobândi autodeterminarea. Venise timpul luptei pentru eliberare, sub conducerea lui Simon Bolívar.

10 Călugări dominicani botează indigeni, cca 1600

11 Fragment dintr-o scriere creştină, ilustrată de misionarii iezuiţi cu scopul de a-i converti pe aborigenii din Paraguay, sec. XVII

Fraţii Pizarro

Fraţii Pizarro sunt exemple reprezentative al spiritului de conchistador. Francisco se autodeclarase guvernator în Peru în 1529 şi fondase Lima în 1535. În 1537-1538, e luat prizonier împreună cu fraţii săi la Cuzco şi se ceartă cu generalul spaniol Diego de Almagro, care venise să îl salveze. Francisco îl execută pe Almagro în 1538, dar este la rândul lui ucis de fiul acestuia, în 1541. Gonzalo, fratele lui Francisco, se revoltă împotriva viceregelui spaniol în 1546; este întemniţat şi executat. Fratele lor cel mai mic, Hernando, merge în Spania în 1539 să explice execuţia lui Almagro, însă este întemniţat până în 1560.

Arestul lui Gonzalo Pizarro

12 *Amerindieni împiedicându-l pe un ofiţer spaniol să intre în rezervaţia lor,* incrustaţie în lemn, sec. XVII

Secolele XVI–XVIII — Începutul Epocii Moderne

1604 | Iezuiţii preiau controlul Paraguayului
1609 | Se înfiinţează *Reducciónes* („rezervaţii")
1710–1717 | Francezii colonizează Louisiana
1718 | Este întemeiat New Orleans
1759–1767 | Iezuiţii sunt alungaţi din Paraguay

Harta Americii Centrale şi de Nord, litografie color, sec. XIX

AMERICA DE NORD PÂNĂ LA FORMAREA CANADEI ŞI A STATELOR UNITE 1497–1789

Pentru colonizarea Americii de Nord ❶ se duce o luptă acerbă între britanici şi francezi. Aceasta se încheie cu victoria Marii Britanii în estul Statelor Unite ale Americii de astăzi şi cu cea a Franţei la nord. Şi Canada este împărţită în final între francezi şi britanici. În nord-estul Statelor Unite ale Americii de astăzi, imigranţii puritani, proprietarii şi companiile private fondează coloniile Noii Anglii. În secolele XVII şi XVIII, acestea îşi câştigă independenţa culturală şi încrederea că pot duce o politică proprie, refuzând în cele din urmă să mai plătească impozitele impuse de Marea Britanie. Conflictul declanşează un război între 1775 şi 1783, marcat de Declaraţia de Independenţă din 1776 a Statelor Unite ale Americii şi de redactarea unei noi constituţii federale.

Lupta pentru zonele de coastă şi prima colonizare a Americii de Nord

Pe coastele Americii, Marea Britanie şi Spania poartă bătălii pentru supremaţia navală. În sec. XVI, britanicii şi francezii încep explorarea Americii de Nord.

În timp ce Spania şi Portugalia cucereau America Centrală şi de Sud, pe coastele nord-americane se instalează pentru prima dată britanicii şi francezii. În 1497, la numai cinci ani după prima călătorie a lui Columb, John Cabot, aflat în serviciul regelui Angliei, ajunge pe coasta nord-americană din Labrador. Explorarea franceză începe cu Jacques Cartier, care navigase pe golful St. Lawrence, până la râul St. Lawrence între 1534-1541. Corsarul Walter Raleigh debarcă la capul Hatteras din Carolina de Nord în 1584, reclamând pentru Anglia întreaga coastă a Atlanticului, între paralelele 35 şi 45. Acesta denumeşte regiunea Virginia ❸, în cinstea reginei *virgine* Elisabeta I. În 1607, spaţiul devine oficial colonie britanică (iar în 1624 colonie a Coroanei). Henry Hudson investigase în 1609 coasta de est a Americii de Nord pentru Marea Britanie, în timp ce misionarul francez Jacques Marquette şi negustorul de blănuri Louis Jolliet descoperă valea râului Mississippi de la Wisconsin până în Arkansas. Louisiana devine centrul colonizării franceze în zona Mississippi în 1716–1717, iar în 1718, francezii fondează oraşul New Orleans.

În conflictul dintre puterile navale Anglia şi Spania, corsarii britanici confiscă multe transporturi de aur şi de bunuri din coloniile spaniole aflate în drum spre casă. Insulele Caraibe ❹, Antilele şi părţi din coastele Americii Centrale rămân spaţii de competiţie, în cadrul căreia piraţii, independent sau la comanda puterilor navale europene, capturau corăbii şi instaurau *state ale corsarilor*, uneori bine organizate. Cel mai faimos pirat e Henry Morgan ❷, care ocupă şi jefuieşte vasele de comerţ din jurul regiunii spaniole Panama, cu *aventurierele* sale sprijinite de britanici. În 1674, acesta este numit cavaler, pentru ca în anul următor să devină guvernator britanic al coloniei Jamaica.

Sir Henry Morgan, corsar şi viceguvernator al Jamaicăi, gravură în cupru

Prima colonie britanică în Virginia, 1584, gravură în cupru, 1590

Bătălia navală a flotei britanice împotriva flotei franceze lângă Dominica, în Caraibe, 1782

Harta navală a Atlanticului de Sud, cuprinzând continentele America de Sud şi Africa, desen, cca 1519

1497 | John Cabot debarcă în Labrador
1607 | Virginia devine colonie britanică
1608 | Fondarea Quebecului
1620 | Fondarea Plymouthului
1623 | Fondarea oraşului New Hampshire
1626 | Fondarea Salemului

Întemeierea coloniilor Noii Anglii Secolele XVII–XVIII

Primele colonii britanice sunt întemeiate fie de puritanii alungaţi din Anglia, fie de antreprenori privaţi. Acestea aveau să cunoască foarte repede prosperitatea economică dar şi culturală, dezvoltându-şi structuri sociale şi politice proprii.

6 Bătălie dintre triburi indiene rivale

La începutul sec. XVII, grupurile numeroase de puritani britanici oprimaţi de Biserica statului şi de guvern vedeau America de Nord ca pe un Tărâm al Făgăduinţei. Dorinţa acestora de a trăi în conformitate cu principiile creştinismului puritan conturează identitatea Americii şi, mai târziu, a Statelor Unite. În 1620, preoţii pelerini ❾, 102 puritani care doreau să se rupă de Biserica din Anglia pentru că erau de părere că nu se îndepliniseră obiectivele propuse de Reformă, se îmbarcă pe vasul Mayflower ⓬ către Lumea Nouă, ajungând în Noua Anglie ❽. Pentru că aveau oficial dreptul de a coloniza regiunea, puritanii semnează o cartă pe care ei înşişi o redactează, *Înţelegerea Mayflower*, prin care făgăduiesc să formeze o comunitate autonomă, şi, în consecinţă, înfiinţează colonia Plymouth. Urmează fondarea altor colonii: New Hampshire (1623), Golful Massachusetts (1630), Connecticut (1634) şi Rhode Island (1636). După 1630, întregul Massachusetts era colonizat de *Marea Migraţiune* a puritanilor. Părinţii fondatori încearcă la început să trăiască în pace cu amerindienii băştinaşi ❼, şi reuşesc câtă vreme coloniile sunt încă mici. În timp însă, coloniştii îşi extind constant teritoriul şi încep să intervină în mod repetat în luptele dintre triburile de amerindieni ❻.

11 Gravură de la intrarea principală în Universitatea Harvard

Guvernul britanic atribuie dezvoltarea regiunii unor întreprinderi corporative sau persoane, prin *scrisori deschise* sau cărţi de colonizare. Astfel iau naştere coloniile Maryland (1634) şi Carolina (1663), împărţită în Carolina de Nord şi Carolina de Sud în 1729. Primii sclavi de culoare sunt aduşi în America de Nord în 1619.

7 Sat indian din Carolina de Nord de astăzi

12 Corabia *Mayflower* în timpul călătoriei pe mare

Olandezii erau preocupaţi mai puţin de colonizare. Aceştia se stabilesc în New Yorkul de astăzi, înfiinţând în 1624 colonia Noua Olandă, cu capitala la Noul Amsterdam. Însă britanicii cuceresc regiunea de la olandezi în 1664; Carol III i-o atribuie fratelui său Iacob, duce de York, iar teritoriul este redenumit *New York*. Ducele vinde regiunea din New Jersey de astăzi unei persoane private. O parte din acest ţinut a fost dobândit în 1674 de William Penn, conducătorul Albatroşilor Negri. Penn anexează apoi şi Pennsylvania, căreia i-a dat numele, în 1681, şi Delaware, în 1682. În 1733 se înfiinţează ultima colonie privată, denumită Georgia, în cinstea regelui George al Angliei.

8 *Peisaj din Noua Anglie*, pictură de Frederick Edwin Church, 1851

9 Pelerinii sosesc în America

10 Vedere a oraşului New York, gravură în cupru, 1776

După începuturile marcate de sărăcie, statele Noii Anglii înfloresc la sfârşitul sec. XVII datorită spiritului de iniţiativă al coloniştilor şi activităţilor etice ale protestanţilor. Se fondează primele universităţi americane, între care Harvard ⓫ (1636), Yale (1701) şi Princeton (1746).

William Penn

William Penn

În calitate de quaker, William Penn a fost persecutat în Anglia şi exclus din Biserica lui Hristos, un colegiu de la Oxford, din cauza ideilor sale. Totuşi, ca fiu al amiralului Sir William Penn, acesta avea, de asemenea, o oarecare influenţă la Curte. Penn reuşeşte să convingă guvernul să-i atribuie teritorii în Lumea Nouă, unde fondează colonii cu comunităţi paşnice de quakeri. Acesta redactează primul plan de unificare a tuturor coloniilor nord-americane (1696) şi de înfiinţare a unei ligi a naţiunilor pentru Europa (1693).

Din 1630 | *Marea Migraţiune*
1630 | Se înfiinţează colonia Golful Massachusetts
1637 | Se înfiinţează colonia Maryland
1634 | Se întemeiază colonia Connecticut
1634 | Se înfiinţează colonia Rhode Island
1663 | Colonia Carolina este împărţită în două în 1729

Canada şi rezistenţa coloniilor Noii Anglii împotriva Coroanei Britanice

În lupta pentru teritoriile coloniale, exploratorii francezi ajung şi mai la nord, până în Canada. Statele Noii Anglii se unesc după 1765, ca o reacţie împotriva paternalismului britanic.

Francezii erau concentraţi în nordul continentului nord-american. În 1603, oficialul francez ❶ Samuel de Champlain, care plecase iniţial către Canada în cadrul unei expediţii de comerţ cu blănuri, începe exploatarea şi colonizarea regiunii canadiene. Acesta înfiinţează oraşul Quebec în 1608. Spaţiul din jurul golfului St. Lawrence ❸ purta numele *Noua Franţă*. Înfrângerea Franţei în Rrăzboiul de Succesiune pentru Tronul Spaniei conduce în 1713 la Pacea de la Utrecht, prin care Marii Britanii i se transmit teritoriile Newfoundland, Acadia şi golful Hudson. Încercarea britanicilor de a-şi extinde controlul în vest, în Ohio, dă naştere unui război colonial cu Franţa ❹, ❺. Prin Pacea de la Paris din 1763, care încheie Războiul de 7 Ani, Franţa este obligată să cedeze restul Canadei, care avea să cunoască mai târziu un aflux de britanici loiali regelui. Moştenirea acestui eveniment transpare astăzi în natura bilingvă a Canadei. Actul de la Quebec (1774) recunoaşte validitatea legilor franceze şi a celor britanice din spaţiul câştigat recent, iar Legea Canada (1791) împarte apoi teritoriul în Canada Superioară, predominant britanică (mai târziu Ontario), şi Canada Inferioară, predominant franceză (Quebecul).

Samuel de Champlain

Navigatorul francez Jacques Cartier călătoreşte de-a lungul râului St. Lawrence, 1534–1542

În războiul din 1754–1763 pentru coloniile americane, cunoscut drept Războiul Franco-Indian, coloniile Noii Anglii ❷ rămân loiale britanicilor. Cu toate acestea, puterea economică le sporise încrederea în forţele proprii, iar legăturile cu ţara-mamă slăbiseră cu fiecare nouă generaţie de colonişti născuţi în America. Pentru a plăti datoria înregistrată după lupta cu Franţa din America de Nord, regele George III încearcă – în pofida sfaturilor consilierilor săi – să sporească finanţele prin mărirea impozitelor în cele 13 colonii americane. Coloniile cereau însă în schimb să fie reprezentate de delegaţi proprii în Parlamentul britanic, drept pe care Londra nu era pregătită să îl acorde. Coloniilor li se limita libertatea şi în alte domenii. Taxele de import ridicate pentru toate bunurile din Marea Britanie erau considerate ofensatoare şi conduc la boicoturi de proporţii. Ca o expresie a protestului, un grup de colonişti din Boston, Massachusetts, înscenează *Partida de ceai de la Boston* ❻ în 1773. Îmbrăcaţi în amerindieni, aceştia iau cu asalt navele britanice care intră în portul Boston şi aruncă peste bord încărcătura cu ceai. În replică, Coroana suspendă constituţia coloniei Massachusetts. Conflictul armat nu era departe.

Harta Noii Anglii, gravură în lemn, 1677

Moartea generalului Wolfe în bătălia de la Quebec împotriva francezilor, 13 septembrie 1759

Cucerirea fortăreţei franceze Louisbourg de către britanici, 1758

Partida de ceai de la Boston din 16 decembrie 1773, litografie color, 1846

1713 | Pacea de la Utrecht
1756–1763 | Războiul de 7 Ani
13 septembrie 1759 | Bătălia de la Quebec
1763 | Pacea de la Paris
1773 | *Partida de ceai de la Boston*
1774 | Actul de la Quebec

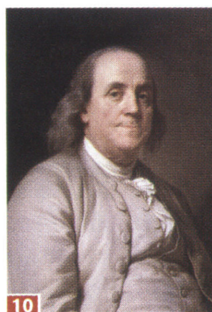
Războiul de independenţă împotriva britanicilor

Conflictele dintre Londra şi colonii conduc în 1775 la izbucnirea Războiului de independenţă şi în 1776 la Declaraţia de Independenţă. Americanii câştigă războiul cu ajutorul francezilor, în 1783.

În septembrie-octombrie 1774, la Congresul Continental din Philadelphia, delegaţii celor 13 colonii americane decid să nu mai accepte nici o taxă fără a avea reprezentare directă în Parlament, şi solicită reinstituirea constituţiei de la Massachusetts. În replică, Londra trimite trupe pentru a restabili ordinea în colonii. După primele ostilităţi, cel de-al Doilea Congres al coloniştilor decide în mai 1775 să înfiinţeze o armată mixtă, sub comanda supremă a lui George Washington ❼, ❾, sprijinită apoi de marchizul de Lafayette ⓫ al Franţei şi de baronul prusac von Steuben, care contribuie la organizarea profesionistă a armatei.

Washington trece podul Delaware înaintea Bătăliei de la Trenton, 1776

George Washington

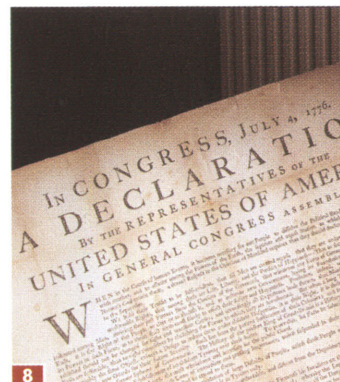

Benjamin Franklin

Independenţa era implementată între timp la nivel politic: la 4 iulie 1776, cele 13 colonii (Massachusetts, New Hampshire, Rhode Island, Connecticut, New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware, Maryland, Virginia, Carolina de Nord, Carolina de Sud şi Georgia) adoptă la Philadelphia Declaraţia de Independenţă a Congresului ❽ sub forma unui acord între popor şi guvern, subliniind libertatea şi egalitatea tuturor oamenilor. După aceasta, noile state ratifică o serie de constituţii republicane.

Washington în primeşte pe marchizul de Lafayette

Capitularea de la Yorktown din 19 octombrie 1781

Trupele americane slab înarmate şi prost organizate, însă entuziaste, obţin o victorie importantă în octombrie 1777, forţând capitularea trupelor britanice la Saratoga. După aceasta, ambasadorul american la Paris Benjamin Franklin ❿ reuşeşte să negocieze o alianţă cu Franţa în februarie 1778. Cu ajutorul unităţilor navale franceze, Washington înfrânge în final armata britanică din sud, victorioasă înainte, obligând-o să capituleze ⓬ în octombrie 1781. La 3 august 1783, francezii redactează Tratatul de la Paris care încheie războiul, acordând coloniştilor condiţii avantajoase. Londra era obligată să recunoască independenţa Statelor Unite. Întregul teritoriu de la est de râul Mississippi, de la sud de Marile Lacuri şi din nordul Floridei revin naţiunii proaspăt fondate. Prin Articolele Confederaţiei, ratificate în 1781, statele se unesc într-o ligă relaxată, în care statele individuale beneficiau de o largă autonomie. Situaţia se schimbă în 1787, după adoptarea constituţiei (în vigoare până astăzi), care întărea guvernul federal. După aceasta, în 1789, George Washington devine primul preşedinte al Statelor Unite ale Americii.

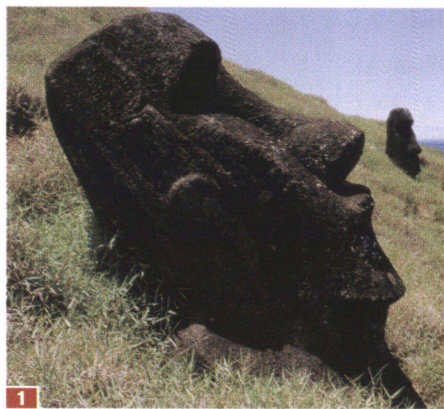
Declaraţia de Independenţă a Statelor Unite ale Americii de la 4 iulie 1776

Declaraţia de Independenţă, adoptată la 4 iulie 1776 la Philadelphia
fragment

Considerăm ca adevăruri grăitoare faptul că toţi oamenii s-au născut egali, că sunt înzestraţi de Creator cu anumite Drepturi inalienabile, că printre acestea se numără dreptul la Viaţă, la Libertate şi la căutarea Fericirii. Că, pentru a asigura aceste drepturi, Oamenii instituie Guverne care îşi derivă dreptele lor puteri din consimţământul celor guvernaţi.

Semnarea Declaraţiei de Independenţă de cele 13 colonii ale Americii, 1776

4 iulie 1776 | Declaraţia de Independenţă
1777 | Britanicii se predau la Saratoga
1777–1781 | Articolele Confederaţiei
1789 | George Washington este ales ca primul preşedinte
1791 | Legea Canada
1812–1814 | Războiul pentru Canada

1 Moai, statui monolitice de piatră de pe Insula Paştelui

Oceania şi Australia până la venirea europenilor
SECOLELE XVI–XVIII

Locuitorii băştinaşi ai Australiei, Noii Zeelande şi insulelor Oceaniei ❶ reuşesc să-şi dezvolte o cultură veche pentru o lungă perioadă de timp. În secolele XVI şi XVII, naţiunile navigatoare europene sosesc pe insule şi pe continentul australian, însă explorarea propriu-zisă are loc abia în sec. XVIII. Exploratorii îi considerau pe locuitorii insulelor Mării Sudului nişte *sălbatici nobili*, din cauza stilului lor armonios de viaţă şi a lipsei proprietăţii private. După pierderea coloniilor americane, britanicii fac din Australia o colonie de deţinuţi.

Oceania

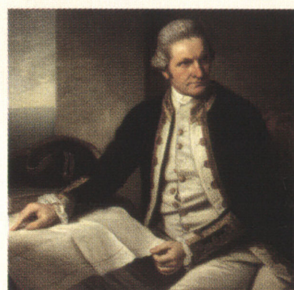
Diversele culturi ale insulelor Pacificului sunt create de comunităţi locale, răspândite pe teritorii extinse. Din sec. XVI, acestea sunt descoperite şi colonizate treptat de naţiunile europene.

Pe insulele Noua Guinee, Melanezia, Micronezia şi Polinezia se dezvoltaseră culturi variate. Acestea aveau în comun modul de aşezare rurală, utilizarea uneltelor de piatră ❸, agricultura, creşterea animalelor şi pescuitul. Majoritatea societăţilor se bazau pe anumite ierarhii şi erau conduse de un rege sau de o căpetenie de trib şi de o castă de preoţi.

Colonizarea are loc pentru un timp îndelungat, în diverse valuri de migrare, între care se remarcă cel al austronezienilor începută în 750 î.Hr. şi cel al malao-polinezienilor din jurul anului 500 î.Hr. Prin 700 d.Hr., Raiateia, una dintre insule, era centrul lumii polineziene. Între 900 şi 1000, polinezienii ❻ ajung în Insula Paştelui, în Hawaii şi în Noua Zeelandă, teritorii pe care le colonizează şi în care stabilesc Cultura Maori. La începutul sec. XVI, navigatorii spanioli şi portughezi vin în Oceania, deschizând două secole de explorări europene. Magellan trecuse prin câteva insule din Pacific în timpul navigării sale în jurul lumii din anii 1519–1521. În 1526, portughezul Jorge de Menezes pretinde insula Noua Guinee, iar navigatorii spanioli exploraseră deja majoritatea insulelor din Arhipelagul Micronezian în 1524–1564. Olandezul Abel Tasman, care ajunge în Noua Zeelandă în 1642, este primul care face o explorare în detaliu a regiunii melaneziene. În 1722, compatriotul său Jacob Roggeveen o numeşte Insula Paştelui, fiindcă o descoperise în timpul acestei sărbători. În cele trei călătorii întreprinse în 1764-1780, James Cook, trimis de societatea regală britanică, ajunge în Tahiti ❺ şi navighează pentru prima dată în jurul Noii Zeelande. În 1772–1775, acesta ajunge în Noua Caledonie şi pune pe hartă insulele Noile Hebride ❹, Marchize şi Tonga.

3 Lamă de topor ceremonial al căpeteniilor maori

2 Matavae, un sat din insula Tahiti

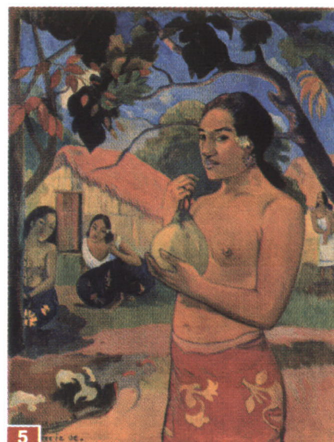

James Cook

În cele trei călătorii în sudul Pacificului, căpitanul James Cook, unul dintre ultimii mari navigatori exploratori, cercetează Oceania, Australia şi Noua Zeelandă. În 1773, acesta devine primul navigator care trece de Cercul Antarcticii, în căutarea misterioasei Terra Australis (Ţinutul de Sud). În cea de-a treia călătorie a sa, caută în van un culoar la nord din Pacific până în Atlantic. În februarie 1779, este ucis în Hawaii de un grup de băştinaşi.

sus: James Cook

4 *James Cook în Noile Hebride în 1774*, pictură de William Hodges

5 *Femeie cu fruct*, pictură inspirată din Tahiti de Paul Gauguin, 1893

6 Polineziană din insulele Tonga, 1895

Cca 24 350 î. Hr. | Dovezi ale primelor aşezări
1526 | Jorge de Menezes ajunge în Noua Guinee
1605 | Willem Jansz vede Australia
1642–1644 | Prima călătorie de explorare a lui Abel Tasman
1642 | Tasman dă numele său insulei Tasmania
1643 | Tasman ajunge în Noua Zeelandă

Australia până la colonizarea britanică

Locuitorii băştinaşi din Australia constituiau o societate culturală independentă. Europenii ajung pentru prima dată în Australia în sec. XVII, însă colonizarea britanică începe abia în a doua jumătate a sec. XVIII.

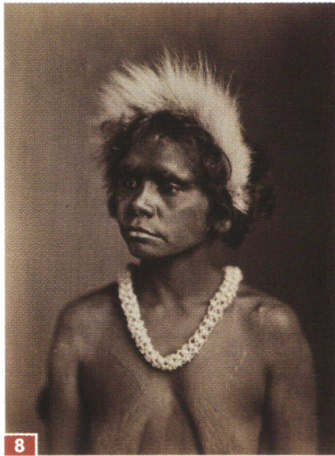
7 Ţinuturi aride din Australia

Populaţia autohtonă (8) a Australiei practica vânătoarea, ucigând animale sălbatice cu suliţe sau cu bâte de lemn. Aceştia făceau vase şi unelte din lemn, os şi scoici. Conceptele extinse ale cultului religios (10) orbitau în jurul relaţiei dintre cei în viaţă şi animalele totemice şi strămoşii lor, descrişi adesea în picturi colorate pe piatră. Cele mai vechi descoperiri de aşezări din Australia datează încă din 24 350 î.Hr. Primii imigranţi au venit probabil prin Asia de Sud-Est şi Melanezia. Lipsa dovezilor scrise şi forma puternic mitologizată a istoriilor orale fac extrem de dificilă datarea exactă. Aborigenii reprezintă şi astăzi o societate culturală independentă în Australia.

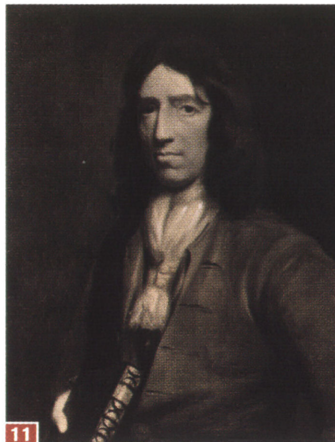
9 *Grup de deţinuţi deportaţi din Anglia în colonia penitenciară, lucrând pământul,* gravură în oţel, 1835

Căpitanul olandez Willem Jansz este primul european care ajunge pentru prima dată în Australia în 1605. Ţinutul neroditor, arid, (7) şi atitudinea adesea ostilă a aborigenilor îi fac pe olandezi să-şi retragă intenţia de colonizare, deşi ancoraseră pe coastele de nord în mai multe rânduri. Trimis de guvernatorul Indiilor Olandeze, Anthony van Diemen, Abel Tasman (12) porneşte într-o călătorie de explorare în jurul Australiei în 1642-1644. Acesta ia în stăpânire insula Tasmania (care îi poartă numele) în 1642, insula Noua Zeelandă din sud şi insulele Tonga şi Fiji în 1643. Australia se numea atunci *Noua Olandă*, cu toate că olandezii nu-şi atinseseră nici pe departe obiectivele coloniale.

8 Portretul unei aborigene

William Dampier (11), un căpitan de vas din Marea Britanie, ajunge pe coastele de nord-vest ale Australiei prin Insulele Mariane şi Moluce, în 1699, şi este primul care descrie populaţia autohtonă şi cultura acesteia.

11 Exploratorul şi navigatorul britanic William Dampier

În aprilie 1770, după ce străbate Oceanul Pacific, căpitanul Cook debarcă pe coasta de sud-est a Australiei, în golful Botany din sudul Sydney-ului de astăzi, şi revendică ţinutul pentru Coroana Britanică, numindu-l *Noua Ţară a Galilor din Sud*. Tovarăşul său, naturalistul Joseph Banks, aduce Coroanei o descriere a ţinutului, trezind un mare interes al acesteia, mai ales după pierderea coloniilor americane (*pag. 343*). Londra decide să utilizeze Australia drept colonie penitenciară (9) pentru prizonierii britanici, care urmau să cultive ţinutul sub supraveghere strictă. În ianuarie 1788, la nordul golfului Botany ancorează prima navă, transportând 730 de prizonieri. Aici se stabileşte colonia penitenciară *Noua Ţară a Galilor din Sud*; Sydney se fondează în apropiere, pentru autorităţi.

În Australia continuă să fie deportaţi prizonieri până în anul 1868. Ultima colonie penitenciară, aflată pe insula Tasmania, este închisă în 1877.

10 *Trei fantome*, pictură a unui aborigen pe scoarţa unui copac

12 Distanţa străbătută de exploratorul olandez Abel Tasman, care în sec. XVII caută în Oceanul Pacific noi rute de comerţ pentru Olanda

1699	William Dampier ajunge în Australia
1722	Descoperirea Insulei Paştelui
1770	James Cook ajunge în golful Botany
1768–1771	Prima navigare în jurul Noii Zeelande
1788	În Australia sunt aduşi primii deţinuţi britanici
1877	Închiderea ultimei colonii penitenciare din Tasmania

Schimbarea viziunii medievale asupra lumii conform căreia Pământul reprezenta centrul Universului *(vezi pag. 4)*

Cuprins

Cap al unui Buddha, sculptură siameză în stil Ayutthaya *(vezi pag. 80)*

Editura „Litera Internaţional"
O. P. 53; C.P. 212, sector 4,
Bucureşti, România
tel./fax (021) 3196390;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe

www.litera.ro

Editor: Vidraşcu şi fiii
Coperta: Vladimir Zmeev
Tehnoredactare şi prepress: Vlad Panfilov
Traducere şi adaptare din limba engleză:
Graal Soft – Integrated Translation Services
Redactori: Mariana Bădescu, Cristina Marin, Anatol Vidraşcu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

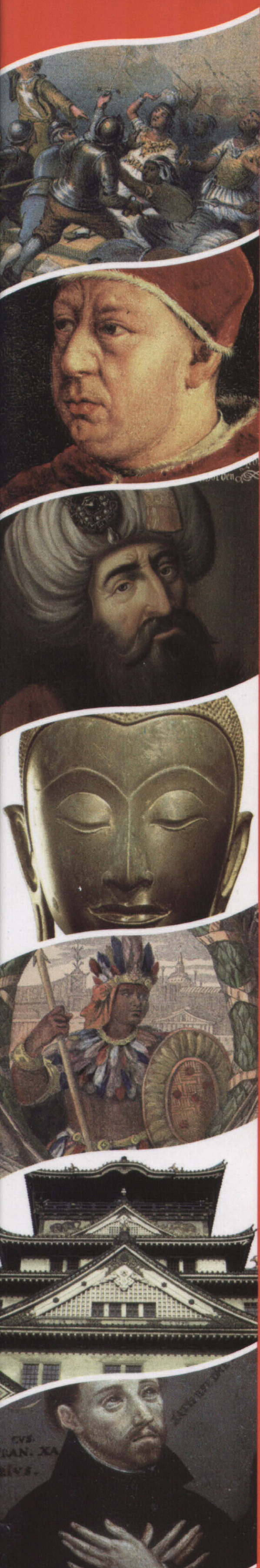
Marea istorie ilustrată a lumii. -
Bucureşti : Litera Internaţional, 2008
7 vol.
ISBN 978-973-675-470-8
Vol. 4. - ISBN 978-973-675-511-8

94(100)(084)

Tipărit la G Canale, Bucureşti

MAREA ISTORIE ILUSTRATĂ A LUMII

ÎN 7 VOLUME

Află mai mult pe:

www.litera.ro
ISBN 978-973-675-511-8

9 789736 755118

LITERA INTERNAŢIONAL
COLECŢIA Financiarul